

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

ÚSTAV ŘECKÝCH A LATINSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PETRA JANOUCHOVÁ

SROVNÁNÍ 1. A 2. ATHÉNSKÉHO NÁMOŘNÍHO SPOLKU

THE FIRST AND THE SECOND ATHENIAN MARITIME LEAGUE

—

A COMPARISON

Praha, 2011

vedoucí práce: PhDr. Jan Souček, CSc.

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mi pomohli při tvorbě této práce, jmenovitě Mgr. Adéle Sobotkové za zprostředkování literatury, která by mi jinak zůstala skryta a Mgr. Pavlu Nývltovi za mnohé připomínky a korekce chyb.

Největší díky patří vedoucímu této práce, PhDr. Janu Součkovi, CSc., který mi vnukl myšlenku na sepsání této práce a po celou dobu mi byl cenným zdrojem rad a doporučení.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Práce porovnává první (478/7 – 404 př. n. l.) a druhý athénský námořní spolek (378/7 – 338 př. n. l.). Tato dvě uskupení byla velmi často stavěna vedle sebe a srovnávána, avšak bez hlubšího zkoumání dochovaných pramenů, a to jak literárních, tak i epigrafických. První athénský spolek se postupem času proměnil v námořní říši, začal využívat spojence k vlastní prospěchu a nezdá se uchýlit i k násilnému jednání. O druhém spolku se často říká, že podtoupil tentýž vývoj a přerostl v druhou námořní říši. Tato práce se srovnáním organizace obou spolků, administrativního aparátu a vzájemných vztahů, které panovaly mezi členy snaží poukázat na společné body, ale zároveň i podtrhnout rozdíly, které oba dva spolky odlišovaly. Velká pozornost je věnována zejména financování obou dvou spolků, které bylo často příčinou odpadnutí mnoha spojenců.

Summary

The main aim of this work is to compare the First (478/7 – 404 B. C.) and the Second (378/7 – 338 B. C.) Athenian Maritime League, which were often put together without paying attention to both literary and epigraphical sources. The First League transformed into the Athenian Empire which exploited its own allies and often set about the violence. The Second League is frequently told to have grown into the “second empire”. This work compares the evidence about the organisation, the administrative machinery and the relations within leagues to pinpoint common features and to distinguish the differences. The main focus of this work is financial system of both alliances since it was one of the main reasons for allies to defect.

Klíčová slova:

Starověké Řecko – první athénský spolek – athénská říše – druhý athénský spolek – dějiny – epigrafika – nápisy

Key words:

Ancient Greece – First Athenian League – Athenian Empire – Second Athenian League – History – Epigraphy - Inscriptions

Obsah

Úvod.....	8
1. Prameny.....	9
1.1 Nejvýznamnější antické literární prameny	10
1.2 Nejvýznamnější nápisy	16
1.3 Sekundární literatura	20
2. První athénský námořní spolek	24
2.1 Řecko-perské války a jejich vliv na formování prvního athénskému spolku	24
2.2 Vznik prvního spolku.....	27
2.2.1 Organizace prvního spolku	28
2.2.2 Synodos.....	30
2.2.3 První athénský námořní spolek a hellénský spolek	32
2.2.4 První athénský spolek a peloponnéský spolek	33
2.3 Další vývoj prvního athénskému spolku	34
2.3.1 Administrativní aparát spolku	42
2.3.2 Peloponnéská válka	47
2.4 Revolta spojenců a zánik spolku	51
2.5 Financování prvního athénskému spolku	55
2.5.1 Foros a spolková flotila	57
2.5.2 Spolkové finance od r. 454/3 př. n. l.	63
2.5.3 Vývoj spolkového financování	69
2.5.4 Přehled výše foru	77
3. Druhý athénský námořní spolek.....	80
3.1 Mocenský boj mezi jednotlivými státy na počátku 4. st. př. n. l.	80
3.2 Vznik druhého athénskému spolku	82
3.2.1 Organizace druhého spolku	85
3.2.2 Synedrion.....	90
3.3 Druhá athénská námořní říše?	92
3.4 Spojenecká válka a zánik spolku	98
3.5 Financování druhého spolku	102
3.5.1 Syntaxis.....	103
3.5.2 Eisfora	108
3.5.3 Přehled finanční situace v prvních letech druhého spolku	109
3.5.4 Finanční situace Athén	111

Závěr	114
Bibliografie.....	119
Komentovaná vydání nápisů, papyry	119
České překlady.....	119
Sekundární literatura.....	120
Obecné publikace	127

Seznam použitých zkratek

Primární literatura:

Ar. – Aristofanés (Ach. – Acharňané, Av. – Ptáci, Eq. - Jezdci, Pax – Mír, Ran. – Žáby, V. – Vosy)
Aesch. – Aischínos
And. – Andokidés
[Arist.] Ath. pol. – aristotelská Athénská ústava
D. S. – Diodóros Sicilský
Dem. – Démosthenés
[PsDem.] – Pseudo-Démosthenés
Hdt. – Hérodotos
Isoc. – Ísokratés

Sekundární literatura:

AGORA XVI - WOODHEAD, A. G. (1997):
Inscriptions: the Decrees, American
School of Classical Studies at Athens,
Princeton

AJAH - American Journal of Ancient
History

ATL - MERITT, B. D.; WADE-GERY, H. T.;
MCGREGOR, M. F. (1939-1953): The
Athenian Tribute Lists, Cambridge,
Princeton, 4 vol.

Bengtson – BENGTON, H. (1962): Die
Staasverträge des Altertums, Zweiter
Band, München, Berlin

CR – The Classical Review

CQ – The Classical Quarterly

FGrHist - Jacoby, F. (1923-1958): Die
Fragmente der griechischen Historiker,
1.-3, Berlin, Leiden

GRBS –The Greek, Roman and Byzantine
Studies

Lys. – Lýsiás
Paus. – Pausaniás
Plut. – Plútarchos (Ages. – Agésiláos, Alc.
– Alkibiadés, Arist. – Aristeidés, Cim. –
Kimón, Lys. – Lýsandros, Pel. – Pelopidés,
Phoc. – Fókión, Sol. – Solón, Them. –
Themistoklés)
Thuc. – Thúkýdidés
Xen. – Xenofón (Hell. – Hellénika, Anab. –
Anabasis, Por. - Poroi)
[PsXen.] Ath. pol. – Athénská ústava
Starého oligarchy

IG - Inscriptiones Graecae, Berlin, 1873 -

JHS – The Journal of Hellenic Studies

LSJ – LIDDLE, H. G., SCOTT, R., JONES, H.
S. (1996) : A Greek–English Lexicon,
Oxford, Clarendon Press

ML – MEIGGS, R.; LEWIS, D. (1969): A
Selection of Greek Historical Inscriptions
to the End of the Fifth Century B. C.,
Oxford

RO - RHODES, P. J.; OSBORNE, R. (2007):
Greek Historical Inscriptions 404- 323
BC., Oxford

SEG – Supplementum Epigraphicum
Graecum, Leiden, 1923 -

Tod – TOD, N. M. (1933): A Selection of
Greek Historical Inscriptions to the end
of the Fifth Century B. C., Oxford (do čísla
96); TOD, N. M. (1962): A Selection of
Greek Historical Inscriptions From 403 to
323 B. C., Oxford

ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und
Epigraphik

Úvod

První athénský námořní spolek (478/7 – 404 př. n. l.) byl významným uskupením ovlivňujícím dějiny Středomoří 5. st. př. n. l. O několik desítek let po jeho zániku vznikl druhý athénský spolek (378 – 338 př. n. l.), který bývá velice často stavěn vedle spolku prvního, ač se liší nejen velikostí, délkou existence, ale i rozdílnou politickou situací, za níž vznikli.

Základním cílem této práce je porovnat a zhodnotit, nakolik byly oba dva spolky podobné a do jaké míry se odlišovaly. Autoři často vycházejí z tradovaných premis, které mají kořeny v dílech antických autorů, kteří se snažili oba dva spolky srovnávat (např. Theopompos, Ísokratés). Jejich analýza však nebyla příliš důkladná a spokojili se většinou s tvrzením, že druhý spolek je pouhou menší verzí spolku prvního. To se týká zejména autoritativního a násilného počínání vůči spojencům v posledních letech existence. Jako příklad uvádějí nepřiměřeně vysoké částky příspěvků, které už nesloužily na vedení války proti nepříteli, ale proti vedení boje s neposlušnými členy a byly vymáhány násilím. Dalším příkladem omezování samostatnosti podle nich bylo umístění vojenských posádek a kolonií přímo na spojeneckém území a rozsáhlý úřednický a soudní aparát, jemuž se museli spojenci zpovídat.

Důležitým bodem práce bude porovnání výše zmíněných bodů a jejich zasazení do širšího rámce. Oba dva spolky vykazují v těchto otázkách značnou podobnost: vznikají jako vojenská organizace, která má ochraňovat své členy před nepřítelem. Athény, jakožto vedoucí obec spolku, své pozice využijí a začnou rozšiřovat moc na úkor ostatních. Nátlak na spojence se zvyšuje, obce jsou nuceny odevzdávat Athénám velké částky, a pokud odmítnou zaplatit, nebo se dokonce chtějí od spolku odtrhnout, pak jsou násilím donuceny k poslušnosti. Ale platí to tak v obou případech bez výjimek? Byl druhým spolek pouhým opakováním chyb spolku prvního? Na tuto otázku se pokusí odpovědět tato práce rozbořením původních pramenů, které se nám do dnešní doby dochovaly: literární prameny, které nám přinášejí většinu informací o obou spolcích budou doplněny studiem epigrafického materiálu a sekundární literatury.

1. Prameny

Literární a epigrafické prameny nám poskytují většinu informací o dějinách 5. a 4. st. př. n. l., o vzniku a vývoji prvního a druhého athénské námořního spolku. Většina pramenů je poměrně úzce zaměřena a nepojímá problematiku komplexně. Častokrát je nutné jednotlivé prameny mezi sebou kombinovat a porovnávat, aby bylo dosaženo uceleného obrazu a představy o jednotlivých událostech a problémech. Literární prameny mohou být ovlivněny osobním postojem autora, či mohou být zaměřeny jednostranně. Problémem epigrafických pramenů je jejich časté poškození, které sebou nese i doplňování a rekonstruování textu, které může být mnohdy nepřesné. Jednotliví editoři se navíc mohou poměrně radikálně lišit a text může dávat zcela odlišný význam. Dalším problémem je, že se literární a epigrafické prameny velice často nevztahují k týmž událostech a nelze je použít k vzájemné komparaci a ověření.

První důležitá věc, kterou je nutné si uvědomit je, že v pramenech se nesetkáme s názvem první či druhý athénský námořní spolek. Jedná se pojmenování, které vymysleli moderní badatelé. U první organizace se můžeme ještě setkat s názvem délský námořní spolek, a to díky původnímu sídlu spolkového sněmu a pokladnice na ostrově Délos. V pramenech se setkáváme s názvy jako je *symmachiá* (spojenecká organizace, zaměřená spíše na vzájemnou vojenskou výpomoc; není zde nic řečeno o vzájemném postavení spojenců), *hégemoniá* (spojenecká organizace, kde je vedoucí role stanovena a zastávána jedním státem; stále jsou však zachovávány principy rovnosti ostatních členů, kteří se mohou vyjadřovat a podílet se na rozhodování), případně *arché* (organizace, kde je jeden stát nadřazen a ovládá další členy, kteří se na rozhodování nijak nepodílí). Termín *arché* byl zmíněn už Thúkýdidem, stejně tak jako pojmy *tyrannis* (neomezená vláda jednoho muže, zde je zřejmě míněn Periklés v pejorativní slova smyslu; Athény jsou popisovány jako *polis tyrannos*: I, 120, 3). Spojenci jsou popisováni jako poddaní (*hypékooi*, I, 77, 2; I, 117, 3 atd.) a podlehlí otroctví (*douleíá*, např. I, 121, 5).¹

¹ Low (2005), str. 93-111; Low (2008), str. 9-11 se snaží vysledovat vývoj používání terminologie v souladu s expanzí prvního spolku. Její teorie je však postavena na velice vratkých základech, jelikož u většiny nápisů je často sporné datování. Diskuze k dataci nápisů viz pozn. 23.

1.1 Nejvýznamnější antické literární prameny

Literární prameny jsou jedním z hlavních zdrojů informací o dějinách a organizaci obou námořních spolků. Autoři byli často současníky alespoň jednoho ze spolků a dobu popisují jako přímí účastníci a pozorovatelé, proto poskytují cenné informace, podle nichž můžeme rekonstruovat události 5. a 4. st př. n. l.

Hérodotos

Hérodotovy *Dějiny (Historiés apodeixis)* jsou velmi důležitým pramenem, který zaznamenává zejména dobu bezprostředně předcházející vzniku prvního athénské námořního spolku (VII. až IX. kniha). Jeho vyprávění končí dobytím Séstu v r. 479/8 př. n. l. Hérodotos informuje o událostech předcházejících samotnému vzniku spolku v poslední knize svého díla (Hdt. IX, 106). Athéňanům přisuzuje hlavní zásluhu na vítězství nad Persií. Je známo, že Hérodotos se stal obdivovatelem Athén a jejich demokratického zřízení a dokonce několik let v Athénách žil². Hérodotovo dílo se může zdát neukončeným, jelikož dobytí Séstu není významným historickým milníkem. Dobiáš³ však argumentuje, že vyhnáním Peršanů z Evropy byla obnovena rovnováha sil a potrestána perská zpučnost, čili z tohoto hlediska dílo ukončeno je.

Thúkýdídés

Hlavním literárním pramenem poznání prvního spolku je dílo řeckého historika 5. st. př. n. l., Thúkýdida, syna Olorova. Období mezi řecko-perskými válkami a peloponnéskou válkou popisuje v první knize svých dějin (*Historiai*). Hlavním záměrem Thúkýdidovy první knihy je najít počátky tehdejšího konfliktu mezi Spartou a Athénami, shrnout a zdůraznit nárůst moci Athén, který vyústil až do tehdejší peloponnéské války⁴. Thúkýdídés je všeobecně považován za důvěryhodný zdroj, jednak proto, že sám se účastnil vojenských tažení, ale také proto, že se snažil pohlížet na události objektivně,

² Dobiáš (1948), str. 83; Fowler (2003), sr. 305-318, Moles (2002), str. 33-52

³ Dobiáš (1948), str. 82; Podobný názor sdílí i autoři komentáře k 9. knize Hérodotových dějin. Flower, Marincola (2002), str. 314: je opět nastolena rovnováha mezi vládnoucími a ovládanými. Řecko oplátilo Persii její útok a dílo se tak zdá být ukončené.

⁴ Meiggs (1973), str. 2; Osborne (2004), str. 3

shromažďoval informace od obou zúčastněných stran a mnohdy i Athény kritizoval⁵. Ale i přes tuto snahu o nezájatost vybral pouze informace a události, které jeho samotného zajímaly. I když některé události popisuje velmi podrobně, tak vynechává důležité události, jako byl například přesun spolkové pokladnice do Athén. Toto přenesení je jedna z hlavních událostí, která určila vývoj spolku na mnohá léta dopředu.

Thúkýdidés podává ucelený přehled ve dvou kapitolách první knihy (Thuc. I, 96-97), které tvoří kostru našich vědomostí o vzniku a uspořádání spolku. Období mezi ustanovením spolku a peloponnéskou válku, tzv. pentékontaetii, shrnuje v několika málo kapitolách (Thuc. I, 98–118). Také parafrázuje i důležité nápisy, jako např. Níkiúv mír (Thuc. V, 18-19). Dokumentuje dvě nejdůležitější pasáže dokumentující přeměnu z rovnoprávného spolku v athénskou námořní říši: první se týká tvrdého potlačení povstání Mytilény (Thuc. III, 2-18; 36) z r. 428/7 př. n. l. Další je tzv. mélský dialog (Thuc. V, 84-114, 416/5 př. n. l.), kdy Athény chtěly násilím přinutit neutrální Mélos, aby se jim poddal a platil foros. Za neuposlechnutí následoval v obou případech krutý trest. V těchto pasážích se velice dobře projevuje to, za co byly Athény často kritizovány – přílišná krutost při jednání se spojenci, násilné vymáhání spojenectví a výběru peněz.

Thúkýdidovy dějiny končí r. 411 př. n. l., závěrečných 7 let prvního spolku již nestihl zaznamenat. Na jeho dílo se pokouší navázat historici 4. st. př. n. l. (Xenofón, Theopompos).

Diodóros Sicilský a Eforos z Kýmé

Eforos z aiolské Kýmé byl historik 4. st. př. n. l., který ve svých *Obecných dějinách* (*Historiá koinón práxeón*) vylíčil dějiny řeckých států od příchodu Hérakleovců do r. 340 př. n. l. Jednalo se o první historii všech řeckých obcí shrnuté do jednoho díla. Do dnešní doby se dochovaly pouze zlomky (FGrHist 70), avšak z jeho díla hojně čerpal historik Diodóros Sicilský⁶. Diodóros je autorem 1. st. př. n. l., který psal o dějinách Řecka a Říma až do doby Caesara (*Bibliothéké historiké*) a poskytuje nám informace jak o spolku prvním

⁵ Bradeen (1960), str. 257-258, 269 považuje Thúkýdidův názor na athénský spolek a jeho vliv na spolkové obce za příliš pesimistický a snaží se poukázat i na kladné stránky činů Athén.

⁶ Jacoby (1927), str. 37-109 ; Dobiáš (1948), str. 136-7

(XI.-XIII. kniha), tak i o druhém (XV.-XVI. kniha). Zcela se dochovaly pouze knihy I.-V. a XI.-XX., z ostatních částí existují fragmenty a excerpta⁷.

Diodóros, a stejně tak i Eforos, jsou považováni za poměrně nespolehlivé autory. Jejich datace bývají sporné a často i popis událostí není příliš věrný. U Diodóra se setkáváme s častým fenoménem, kdy z jedné události popisované Thúkýdidem, vytvořil události dvě. Nebo nebývá ani výjimkou, že události umístil do velmi krátkého časového úseku, že téměř není možné, aby se tak doopravdy uskutečnily⁸. Dalším prohrěškem jsou četné omyly, nadsazení. Diodóros navíc postrádal schopnost kriticky zhodnotit důvěryhodnost svých pramenů a přejímal události tak, jak mu je prezentovaly. Ale i tak je jedním z nejucelenějších pramenů, které se k druhému athénskému spolku vyjadřují a nemůžeme ho zcela opominout.

V XV. knize svého díla Diodóros představuje druhý athénský spolek. Vyjadřuje se nejen k okolnostem vzniku, ale také k uspořádání spolku a často je jediným pramenem, který k této problematice máme⁹. Kniha XV. zahrnuje roky 386/5-361 př. n. l. a popisuje vývoj předcházející vzniku druhého spolku, samotný vznik a následující roky. Kniha XIV. popisuje spojeneckou válku a zánik druhého spolku.

Xenofón

Xenofón je řecký spisovatel a historik přelomu 5. a 4. st. př. n. l. Ve svých řeckých dějinách (*Hellénika*) o 7 knihách popisuje dějiny konce 5. a začátku 4. st. př. n. l. Dílo se zachovalo kompletní a zahrnuje konec spolku prvního, dobu mezi oběma spolky a počátek spolku druhého (až do r. 362 př. n. l.). V I. A II. knize navazuje na navazuje na dílo Thúkýdida, a popisuje období od r. 411 do r. 401 př. n. l. Na rozdíl od svého předchůdce je Xenofón značně neobjektivní a bez schopnosti kriticky rozlišit význam událostí. Například zcela pomíjí zásadní historické milníky; nezmiňuje se o založení druhého athénského námořního spolku, ale v dalším výkladu již s ním počítá.¹⁰ Dalším dílem, která nás

⁷ Borecký a kol. (2006), str. 157

⁸ Meiggs (1973), str. 10; Hamilton (1989), str. 95; Dobiáš (1948), str. 235 Je tomu například i v případě vzniku druhého athénskému spolku, kdy Diodóros popisuje události bezprostředně pocházející vzniku spolku.

⁹ Hamilton (1989), str. 93

¹⁰ Borecký a kol. (2006), str. 556; Dobiáš (1948), str. 126

informuje zejména o době spojenecké války (357-355 př. n. l.) je spisek *O státních příjmech* (Poroi), které pravděpodobně vzniklo v této době.¹¹

Další historikové

Mezi další historiky, kteří se zabývali prvním spolkem, patří Helláníkos z Lesbu, řecký historiograf z 5. st. př. n. l., který sepsal rozsáhlé dějiny Attiky (*Atthis*) do r. 406 př. n. l., z nichž se však zachovaly pouze fragmenty (FGrHist 4)¹². V jeho díle se můžeme setkat s mnohými chronologickými nepřesnostmi, ač jeho hlavním přínosem byla metodologie chronologického řazení¹³. Dalším autorem, jehož dílo se zachovalo pouze ve fragmentech je Theopompos z Chiu, autor 4. st. př. n. l. a dvorní historiograf Filipa II., který navazoval ve svém díle na Thúkýdida. Theopompos sepsal dějiny Řecka ve 12 knihách (*Hellénikai historiai*) týkajících se let 410 – 394 př. n. l. Jeho dílo se zachovalo pouze ve fragmentech (FGrHist 115)¹⁴. Je v něm patrný obdiv ke Spartě a jejímu zřízení.

Plútarchos

Dalším pramenem je Plútarchos, řecky píšící autor přelomu 1. a 2. st. n. l., který ve svých životopisech (*Bioi paralléloi*) přináší důležité informace o organizaci a vývoji prvního spolku. Mezi nejinformativnější patří životopis státníka Aristeida, který stojí za vznikem prvního spolku. Dále životopisy Themistoklea, Kimóna, Perikleia, Alkibiada, Níkii, Pelopida, Démosthena, Lýsandra a Agesiláa poskytují významný zdroj informací o politice 5. a 4. st. př. n. l. Plútarchos také ve svém díle představil nápisy, které se do dnešní doby nedochovaly (parafrázuje zejména dekrety sesbírané Kraterem Makedonským, též kongresový dekret¹⁵, o kterém nemáme zmínky z žádného jiného zdroje). Plútarchos používal velké množství zdrojů; pro popis řeckých dějin se traduje, že vycházel z díla Theopompa a Thúkýdida¹⁶.

¹¹ Sealey (1967), str. 168

¹² Jacoby (1923), str. 104-152

¹³ Dobiáš (1948), str. 94 Autor oceňuje Helláníkovu snahu zařadit veškeré události do jedné časové osy a sjednotit různé letopočty.

¹⁴ Jacoby (1927), str. 526-617, Dobiáš (1948), str. 139

¹⁵ Congress decree, což bylo usnesení o svolání všeřeckého kongresu. Plut. Per. 17

¹⁶ Canfora (2001), str. 591

Athénská ústava Starého oligarchy

Spis bývá často neprávem připisován Xenofóntovi (též znám jako Pseudo-Xenofóntova ústava), jedná se však o dílo athénské aristokrata („Starý oligarcha“). Je to nejstarší zachovaný attický prozaický spis, který nejčastěji bývá řazen na konec 5. st. př. n. l.¹⁷ Canfora¹⁸ prosazuje teorii, že autorem mohl být Kritiás a spis by tedy nutně musel být napsán před r. 403 př. n. l., kdy Kritiás zemřel.

Autor se kriticky vyjadřuje o athénské demokracii a poukazuje na její nedostatky. Díky tomuto spisu se dozvídáme mnoho důležitých informací zejména o uspořádání Athén, ale zmiňuje se i o prvním athénském spolku. Dílo je rozděleno do 3 kapitol: v první kapitole kritizuje rozšíření demokracie mezi prostý lid, který za zastávání úřadů, sledování divadelních her a službu na námořních lodích bere nemalé peníze, kdežto bohatá aristokracie chudne, protože toto vše musí financovat ([PsXen.] I, 13). Ve druhé a třetí kapitole se vyjadřuje i k athénské námořní říši, zámořským državám, spojencům platící tribut a athénskému uspořádání. Ač je spisek velice krátký, poskytuje nám dost informací o tom, jak sami aristokraté reflektovali první athénský spolek.

Aristotelská Athénská ústava

Athénská ústava obvykle připisovaná Aristotelovi se dochovala téměř kompletní díky nálezů papyru v egyptské poušti (v Oxyrhynchu) r. 1879. Chybí pouhý úvod z 69 kapitol. Aristotelovo autorství však bývá většinou badatelů zpochybnováno. Autor se ve dvou třetinách díla věnuje vývoji politického zřízení v Athénách od počátku až do r. 403 př. n. l. Ve zbytku díla porovnává předchozí politická zřízení se stavem, jaký panoval v Athénách v době vzniku díla (tedy okolo r. 330 př. n. l.)¹⁹

¹⁷ Borecký a kol. (2006), str. 123 uvádí, že spis pochází z období okolo r. 424 př. n. l.; Objevila se však teorie, že by spis mohl spadat až do 4. st. př. n. l. a popisoval by události s časovým odstupem, který by mu dovoľoval ironický tón, který je v celém dílku přítomen, viz Hornblower (2000), str. 379. Jako jeden příklad, který tuto teorii podporuje, uvedu zmínku o platbě 5% námořního cla ([PsXen.] I, 17), které bylo do praxe zavedeno až r. 414/3 př. n. l. (Thuc. VII, 28, 4). Pokud by spisek byl napsán před tímto datem (tedy do r. 414 př. n. l.), nemohl by se o clu zmiňovat, protože ještě nebylo zavedeno. První zmínka pochází právě až z r. 414/3 př. n. l., kdy 5% clo na určitou dobu nahradilo foros.

¹⁸ Canfora (2001), str. 322

¹⁹ Rhodes (1985), str. 5

V kapitolách 23. a 24. se autor vyjadřuje ke vzniku prvního athénskému námořnímu spolku a jeho organizaci. Tyto kapitoly jsou velmi důležitým pramenem, který můžeme porovnávat s informacemi získanými od Thúkýdida, Diodóra a Plútarcha. Další kapitoly (až do 41.) popisují další existenci a uspořádání prvního spolku²⁰.

Pausaniás

Pausaniás byl autor 2. st. n. l., který sepsal *Putování po Řecku (Periéghésis tés Hellados)* v 10 knihách. Autor popisuje jednotlivá místa a prokládá své líčení nejrůznějšími exkurzami do historie, mytologie a náboženství. Mnoho zajímavostí popisuje z autopsie a zmiňuje četné památky či např. sochy, které se dodnes nedochovaly, ale jejichž existence byla archeologicky prokázána²¹. K existenci obou spolků a s nimi spojenými událostmi se zmiňuje především v souvislosti s popisem konkrétního místa. Např. při popisu Olympie zmíní votivní Diovu sochu se jmény měst, která bojovala proti Persii (Paus. V, 23).

Řečníci

Další informace přinášejí řečníci 4. st. př. n. l., jako je Lýsiás, Ísokratés, Démostenés a Aischínos. Události, tak jak nám je předkládají, je potřeba brát s rezervou a kriticky zvážit. Každý z řečníků totiž využíval informace tak, aby zapadaly do jeho argumentace, a mohlo tím dojít i ke zkreslení některých faktů. I přesto jsou informace, které nám řečníci poskytují, velmi důležitým zdrojem poznání o obou athénských spolcích. Lýsiás (II, 56-8) přináší obsáhlou obhajobu prvního athénskému spolku a přechází až v nekritické vychvalování. První spolek je zobrazován jako ideální doba, kdy byli všichni svobodní, vedlo se jim dobře a Athény měly velkou moc. Tato doba je vždy stavěna do opozice se stavem hospodářsko-sociální krize počátku 4. st. př. n. l. Podobný tón najdeme i u dalších řečníků, například i u Ísokrata (XII, 54). Ten ve své řeči O míru (Isoc. VIII), která byla sepsána těsně po ukončení spojenecké války v r. 355 př. n. l., reaguje na násilné verbování spojenců v dobách války, které měl na svědomí athénský vojevůdce Charés a poukazuje na přeměnu druhého athénskému spolku na námořní říši, podobně jako ve spolku prvním.

²⁰ Rhodes (1985), str. 5-7

²¹ Oliva (1973), str. 14

Démostenés je také bohatou studnicí informací o druhém spolku: ve své řeči *O symmoriích* (XIV) informuje o systému financování válečných výprav uvnitř Athén. Toto rozdělení do platebních skupin mělo nahradit povinnost triérarchie po r. 357 př. n. l. Sám Démostenés předkládá návrh na reformu symmorií, která se však neujme.²² Ve většině jeho řečí najdeme velice užitečné zmínky o druhém athénskému spolku, a to zejména z doby, kdy Démostenés vytušil blížící se nebezpečí ze strany Filipa II. Makedonského a vyzýval Athény a řecké obce k obraně. Do démostenovského korpusu řečí byla zařazena i díla, která prokazatelně Démostenés nenapsal. Jejich autorství se přisuzuje Apollódorovi (ale setkáváme se i s pojmenováním Pseudo-Démostenés), který sám byl aktivním občanem, měl povinnost vybavit triéru, jak nás sám informuje v řeči *O věnci za triérarchii* ([PsDem.] LI) a udává podrobnosti týkající se právě triérarchie. Dále se poprvé u Apollódora setkáme s pojmem syntaxis ([PsDem.] XLIX 49) a právě díky této zmínce se datuje její první vybírání do roku 373 př. n. l.

Stará komedie a Aristofanés

Jako zdroj informací nesmíme opomíjet ani komické básníky, kteří reflektovali aktuální události a neváhali se k nim vyjádřit. Často používali ironii, pestrá básnická přirovnání a nadsázku, proto není mnohdy jasné, k jaké události se vyjadřovali. Pokud však komentují nějakou známou událost, poskytují jiný pohled na věc, než jaký nabízí historikové. Příkladem za všechny mohou být např. dochované hry Aristofana, autora 5. st. př. n. l. a současníka prvního spolku. Ve *Vosách* se najdou např. mnohé narážky na počet přispívajících obcí v rámci prvního athénskému spolku (verš 707). V *Ptácích* reaguje na Athénami zaváděné reformy a omezování suverenity spojenců ve prospěch Athén (např. verše 1020-1051).

1.2 Nejvýznamnější nápisy

Nápisy jsou významným pramenem pro poznání řeckých dějin a uspořádání obou athénskému námořních spolků. Informují o organizaci a vztazích uvnitř spolků. Problémem

²² Oliva (2007), str. 13-19

při používání epigrafické evidence je často nejistá datace. Pokud se nezachovala úvodní formule, či se nápis nevyjadřuje k dobře zdokumentované a chronologicky zařazené události, pak je velice obtížné text přesněji určit. Dříve byly tyto nápisy datovány podle vzhledu a provedení použitého písma, v druhé polovině 20. století se však rozvířila velká debata o nespolehlivosti datací a od této datovací metody se upustilo²³.

První nápisy, které jsou relevantní k dané problematice, se začaly objevovat již před polovinou 5. st. př. n. l. Právě v této době se začal rozmáhat zvyk zapisovat veškerá státní ustanovení a veřejně je vystavovat.

Oficiální dekrety prvního athénskému spolku

Oficiální dekrety umožňují sledovat vztah Athén ke spojencům: Jaké bylo jejich postavení a pravomoci, jak nahlížely na své spojence a jaké mezi nimi panovaly vztahy. Způsob, jakým zavádí nové dekrety a nařízení, je více než výmluvný a je možné sledovat významnou změnu ve vnímání vztahu Athény-spojenci. Dochovaly se nám četné bilaterální smlouvy, které v průběhu existence obou spolků obce mezi sebou uzavíraly. Na základě jejich studia je možné poznat vnitřní uspořádání obou spolků a zachytit případnou změnu ve vnímání postavení jednotlivých členů.

²³ Chambers (1997), str. vii-xi; Harold Mattingly (1961, 1966, 1997, 2008 a další) jako první přišel s teorií, podle níž datování nápisů podle tvaru písmem ró a sigma není podloženo: sigma s třemi nožičkami (three-barred sigma) nepřestala být užívána v r. 446 př. n. l. a nebyla nahrazena sigmou se čtyřmi nožičkami (four-barred sigma). Stejně tak se jedná o ró s kratší nožičkou (tailed rho), které se mělo vyskytovat na starších nápisích. Poukazuje na paralelní existenci obou forem a dokazuje to výskytem 3-nožičkové sigmy v nápisě týkajícím se Egesty, který je datován do r. 418 př. n. l. Zcela tak převrací dosavadní datovací metody. Pokud nebylo možné nápis chronologicky určit jinak, pak se vždy předpokládalo, že nápisy s 3-nožičkovou sigmou pocházejí z doby před 446 př. n. l. Bylo tak nutné přehodnotit data u Kléarchova měnového dekretu (*coinage decree*, Mattingly (1961), který by podle nové datace měl být přesunut ze 40. do 20. let 5. st. př. n. l., a i u dalších významných nápisů té doby. Mattingly poukazuje na to, že tato metoda může, ale nutně nemusí měnit datace nápisů, na kterých se vyskytují písmena „starého typu“. Doporučuje text nápisu vždy srovnávat s konkrétními historickými skutečnostmi. V článku z r. 1966, který byl znovu vydán v r. 2008, Mattingly popisuje svou metodu datace nápisu, která se zdá být důvěryhodnější a spolehlivější než datace dle tvaru písmen. Ve stručnosti řečeno se jedná o dataci na základě užívání různých forem dativu plurálu (-asi, -aisi, -esi, -ais), prefixu (xsyn-/syn-) a formy imperativu prezentu mediopasiva (-osthón/-esthón). Tato změna velmi ovlivnila vnímání vývoje prvního athénskému spolku a jeho přeměnu v námořní říši (kterou indikoval právě tento měnový dekret). Ukázalo se tak, že přeměna v athénskou námořní říši se mohla odehrát až daleko později, než se dříve předpokládalo. Většina epigrafiků již dnes zcela odmítá datování dle podoby písmene sigma a uznává, že podoba písmen záležela pouze na osobní preferenci kameníka, či objednavatele. Samons (2000), str. 171; Podrobný přehled nové datace nejdůležitějších nápisů podává Rhodes (2008), Liddel (2010).

Důležité pro sledování vývoje vztahů mezi spolkovými obcemi jsou nařízení, která byla ustanovena po odpadnutí některého státu. Stát se těmito dekrety zavázal k poslušnosti a dodržování stanovených podmínek. Mezi takovéto dekry patří Erytherský dekret (IG I³ 14; 453/2 př. n. l. Další je v r. 446/5 př. n. l. dekret týkající se Chalkidy (IG I³ 40) a Hestiaie (IG I³ 41), v r. 445-442 př. n. l. Kolofónu (IG I³ 42), a v r. 439/8 př. n. l. Samu (IG I³ 48a-c).

Nápis, který významně ovlivnil athénské spojení, bylo nařízení týkající se regulace měny, váhových a měrných standardů (někdy též znám jako Kléarchův mincovní dekret, IG I³ 1453), které upravuje používání jednotné athénské měny ve spojeneckých městech.

Oficiální dekry druhého athénského spolku

Velice významnými nápisy k dějinám druhého athénského spolku, jsou texty bilaterálních smluv mezi Athénami a dalšími řeckými městy. Tyto nápisy patří k velmi informativním napsům, zejména co se týče uspořádání spolku a vztahu Athén ke spojencům. Díky nim můžeme sledovat postupné formování aliance a vývoj mezinárodní politiky v sedmdesátých letech 4. st. př. n. l.

První ze spojeneckých dokumentů je smlouva s Chiem (IG II² 34 + 35; Tod 118), dále následuje smlouva s Byzantiem (IG II² 41; Tod 121) a smlouva s Thébami (IG II² 40). Nejvýznamnější roli hraje Aristotelova stéla (IG II² 43; Tod 123), pocházející z r. 378/7 př. n. l., která často bývala mylně považována za zakládající dokument druhého spolku. Ve skutečnosti se jedná pouze o smlouvu, ve které se spojenci zavazují přistoupit k již existujícímu spolku. Poslední smlouvou, která spadá do dohod uzavřených v r. 377 př. n. l., je smlouva s Méthymnou (IG II² 42; Tod 122).

Mezi dalšími významnými nápisy jsou další spojenecké smlouvy (např. s makedonským Amyntem IG II² 102; se syrakuským Dionýsiem I., IG II² 105). Dále máme texty jimiž se odpadnuší města zavazují k novému přístupu: Kéos (IG II² 111), Eretria (IG II² 125). V neposlední řadě jde o udělení poct městům Elaiús (IG II² 228) a Tenedu (IG II² 233). Nápisy dokumentující stanovení vojenských posádek na Andru (IG II² 123) a Amorgu (IG XII, 7, 5) a mnohé další.

Finanční dekreta

Detailní organizaci a finanční uspořádání prvního spolku poznáváme zejména díky dochování tributních stél²⁴, na nichž se každoročně od r. 454/3 př. n. l. zveřejňovala část peněz (1/60 z celkové sumy, tato část byla známá pod pojmem aparché) odvedených spojenci do spolkové pokladny. Tato částka připadla bohyni Athéně, a proto byla veřejně vystavena na Akropoli, v okrsku bohyně. K tributním stélám se často řadí nové výměry daní²⁵. Výměry foru byly důležitým ukazatelem stavu hospodaření jednotlivých obcí. Byly stanovovány každé 4 roky a reagovaly na současnou finanční a politickou situaci. Bohužel se nám dochovalo pouze velice málo výměrů.

Kleiniův dekret (IG I³ 34) z r. 425 př. n. l. nás informuje, jak vypadal proces výběru příspěvků přímo v Athénách²⁶. Další z finančních nařízení, Kleónymův dekret (IG I³ 68), byl vydán v r. 426/5 a upravuje proceduru vybírání foru v jednotlivých obcích. Dále pak dekret z r. 449 př. n. l. nalezený na papyru (známý jako *Anonymus Argentinensis*), který ve spolkové pokladně nashromážděnou sumu 5000 talentů určuje na výstavbu athénských Propylají a chrámů (Plut. Per. 12, 1-4; 14). Nesmíme opomenout ani Kalliovy finanční dekreta (IG I³ 52 a, b) pocházející z r. 434/3 př. n. l. a pojednávající o věnování 3000 talentů bohyně Athéně.

Druhý spolek po sobě nezanechal tributní stély, tak jako spolek první. Povaha příspěvků nevyžadovala, aby byly zaznamenávány. A díky tomu si o finanční situaci spolku můžeme udělat pouze velmi kusý obraz, a to např. z literárních zpráv o velikosti výprav a dostupném počtu lodí.

Další významné nápisy

Nelze opomenout každoroční seznamy padlých během spojeneckých operací. Tyto seznamy nám dávají možnost poznat, kde všude se daného roku bojovalo a jsou datovány již do 60. let 5. st. př. n. l. Doplnují historii pentékontaetie, o níž máme jen kusé záznamy.

Z doby existence druhého spolku jsou to inventární seznamy z athénských přístavů, které byly vydávány každoročně od 70. let 4. st. př. n. l. (IG II² 1603-1629) a díky

²⁴ IG I³ 259 (r. 454/3 př. n. l.) a následující.

²⁵ IG I³ 71 a další. IG I³ 71 pochází z r. 425/4 př. n. l. a jedná se o nejznámější výměru.

²⁶ IG I³ 34 býval dříve datován do r. 450 př. n. l., avšak podle nových poznatků bývá řazen do r. 425 př. n. l. Rhodes (2008).

nim máme informace o velikosti flotily, ale i o námořních akcích, které se daného roku podnikaly.

1.3 Sekundární literatura

Problematika prvního athénské námořního spolku začala badatele zajímat již v 19. st. a tento zájem je neopustil ani ve století dvacátém. Vznikaly monografie zaměřené na jeden ze dvou spolků, i když prvnímu spolku byla věnována pozornost větší. Vzhledem k velikému záběru tématu a rozsáhlosti materiálů, se většina badatelů věnovala jednotlivým aspektům, které rozvinula v početných článcích. Proto uvádím pouze nejdůležitější literaturu, která se daného tématu týká. Pro podrobnější seznam literatury je možno nahlédnout do MEIGGS (1973) pro spolek první a CARGILL (1981) a DREHER (1995) pro spolek druhý, dále patříčné oddíly The Cambridge Ancient History a SCHULLER (1991).

Sekundární literatura k prvnímu spolku

Mezi nejzásadnější díla zabývající se problematikou prvního spolku patří MEIGGS (1973), který se snaží postihnout athénskou námořní říši ve všech jejích aspektech. Monografie je velice obsáhlá a dává možnost zorientovat se v problematice. Nutné je však zmínit, že Meiggs ve své práci většinou nezohledňuje možné předatování nápisů z poloviny 5. st. př. n. l. Meiggs velice často vychází monumentální publikace athénských tributních listů (ATL) MERITT, WADE-GERY, MCGREGOR (1939-1953). Autoři se zhostili velice záslužného činu a publikovali athénské tributní listy a opatřili je velice podrobným komentářem, který se nezaměřuje pouze na financování prvního spolku, ale jedná se o velmi důkladnou studii o prvním spolku jako takovém. Z Meiggsovy publikace vychází i SCHULLER (1974), který přináší ucelený přehled. Klade důraz zejména na sledování vývoje athénské imperialismu a snaží se tento fakt dokumentovat mnohými důkazy. Dalším pokusem o souborné dílo je MCGREGOR (1987), který je o dost stručnější a populárněji laděný, oproti studii Meiggsově. Další publikací, která se snaží postihnout athénskou říši jako celek je SCHULLER (1974).

Z nedávno vyšlé literatury je nutno zmínit sborník, kterým byly znovu vydány zásadní články týkající se prvního spolku LOW (2008). Články jsou vzájemně provázány historickým úvodem, který se dotýká nejzajímavějších problémů a nabízí možné pohledy na ně. Další sborník, který se věnuje různým problémům prvního athénské spolku je MA (2009). Autoři článků se pokouší o novou interpretaci athénské námořní říše.

Existuje zde množství významných a přínosných článků, vyjadřujících se k charakteru prvního athénské spolku. Články, ač někdy rozsahu menší monografie, se zaměřují na jednotlivé problémy týkající se prvního spolku. De Ste. CROIX (1954) se zaměřuje na zhodnocení organizace jako takové a zejména se věnuje vztahu spolku ke svým členům a snaží se vyvrátit zastaralé domněnky. HAMMOND (1967) se zabývá problematikou vzniku spolku, ale neváhá se vyjádřit i k jeho uspořádání. ROBERTSON (1980) hodnotí první spolek od dob jeho vzniku až do proměny v námořní říši a snaží se o ucelený výklad a podrobně shrnují vvoj bádání až do dnešní doby.

Sérii svých článků vztahujících se k prvnímu spolku znovu vydal a uspořádal MATTINGLY (1997). Zde se vyjadřuje téměř ke všem významným nápisům 5. st. př. n. l. a přichází s revoluční teorií na jejich předatování. Mezi odbornou veřejností jeho články vzbudily velký rozruch a rozdělily ji na dvě části: polovina jeho názor podporuje a polovina je zcela odmítá. Shrnutí nové datace nápisů 5. st. př. n. l. podává RHODES (2008). Za zmínku stojí i překlady nápisů a autentických textů, které vydal OSBORNE (2004), které na jednom místě shromažďují většinu relevantních pramenů včetně pramenů. Nelze pominout ani komentář k Aristoteléské athénské ústavě RHODES (1985a), který, krom komentáře samotného díla, ve stručnosti popisuje dané události a odkazuje na další relevantní literaturu. Athénským soudnictvím a autoritativním uplatňováním moci Athén se zabývá BALCER (1978, 1984). Tentýž autor se zabývá i problematikou úřednického aparátu (1976, 1977). Problematicou osídlení spojeneckých území se zabývá BRUNT (1966) a ZELNICK-ABRAMOVITZ (2004).

Finančními záležitostmi Athén a prvního spolku se zajímá MERITT v sérii článků a monografií (1932, 1937), MERITT, WEST (1934). Důležitým pramenem je publikace tributních listů, která byla zmíněna výše MERITT, WADE-GERY, MCGREGOR (1939-1953). Athénským financím v letech 454 až 404 př. n. l. věnuje BLAMIRE (2001), který poskytuje ucelený přehled včetně komentáře. Financováním se zabýval i PEČÍRKA (1982), který se

zaměřil na hospodářské příčiny vzniku athénské námořní říše. Důležitým mincovním dekretem se velmi podrobně zabývá FIGUEIRA (1998). UNZ (1985) se věnuje problematice případného přebytku foru při financování námořních operací. Publikací, která se zabývá podrobně athénskou flotilou je GABRIELSEN (1994). Ucelený přehled o financování prvního spolku podává SAMONS (2000).

Dějiny pentékontaetie jsou shrnuty v publikaci BADIAN (1993), která se sestává z několika článků věnujících se dané době. Autor se snaží doplňovat data poskytovaná Thúkýdidem, případně je lehce korigovat a sestavit tak chronologii prvních 50 let spolku. Některé jeho názory, zejména však umístění Kalliova míru do 60. let, vzbudili vzrušenou debatu mezi ostatními badateli. Obdobím peloponnéské války se podrobně zabývá KAGAN (1969), který se snaží podat ucelený přehled, okrajově bere v potaz možné nové datace některých nápisů. V další knize se tentýž autor zaměřuje pouze na zánik athénské námořní říše (1991). Poněkud novější publikací na toté téma je TRITLE (2010), která se snaží vnést nové interpretace a pohledy na dějiny peloponnéské války.

Sekundární literatura k druhému spolku

Oproti spolku prvnímu existuje daleko méně monografií, které by se zabývaly čistě spolkem druhým. Jako jeden z prvních se druhým spolkem zabýval BUSOLT (1874). MARSHALL (1905), která se pokoušel o zrekonstruování dějin druhého spolku, opomenul však cenné epigrafické údaje. Oproti tomu ACCAME (1941) do své práce nápisy zapojil a některé z nich se pokoušel doplnit. Ač je jeho dílo obecně uznávané, některé z jeho navržených rekonstrukcí nápisů vzbudily spíše rozpaky a je nutné je brát s rezervou. Mezi novější práce patří CARGILL (1981), který se ve své práci zaměřuje zejména na vznik druhého spolku a snaží se utřídit do té doby známá historická a epigrafická fakta. Cargill chápe druhý spolek spíše jako alianci svobodných členů, nikoliv jako druhou athénskou námořní říši. DREHER (1995a) je obsáhlou monografií, částečně vycházející z práce Cargilla, zabývající se vztahem Athén a spojenců v rámci druhého athénského spolku. Autor bere v potaz nápisy, zabývá se podrobně i vybíráním poplatků. Podává poměrně ucelený přehled o druhém athénském spolku. HORSLEY (1982) ve svém článku shrnuje poznatky o druhém spolku a snaží se ho jednodušší formou představit veřejnosti.

CAWKWELL (1981) poskytuje přehled nejdůležitějších momentů druhého athénské spolků, až do jeho ukončení v r. 338 př. n. l. V dalším článku CAWKWELL (1984) rozebírá stav athénské loďstva v 60. letech 4. st. př. n. l. a v době souboje s Makedonií. KALLET-MARX (1985) se zabývá vztahy Athén a Théb, které nakonec vedou k vytvoření druhého athénské spolků. SEALEY (1957) se pokouší obhájit teorii, že druhý spolek se proměnil opět v námořní říši a argumentuje, že se tak stalo již na konci 70. let 4. st. př. n. l. Tomuto názoru oponuje CARGILL sérií svých článků (1982, 1983).

Problematice financování druhého spolků věnovala jednu kapitolu své knihy BRUN (1983), kde pojednává o příspěvcích na vedení války. Finančním záležitostí a financování válečných výprav do r. 375 př. n. l. se věnuje WILSON (1970), který podává velice zajímavé návrhy ohledně spojeneckých příspěvků. MITCHEL (1984) se též věnuje vybírání příspěvků v průběhu druhého athénské spolků a tvrdí, že spojenci na vedení války přispívali již od samého počátku existence spolků.

Dobrý přehled o dějinách 4. st. př. n. l. nabízí OLIVA (1995), který též poskytuje odkazy na novější odbornou literaturu vztahující se k tématu. Komparací se spolkem prvním se zabývají jednotlivé články, vždy však pouze okrajově, např. LARSEN (1940), HAMMOND (1967).

2. První athénský námořní spolek

První athénský námořní spolek představuje první větší pokus o sjednocení jednotlivých řeckých poleis. Do té doby v Řecku existovaly pouze menší spolky s rozsahem maximálně v řádu několika desítek členů (např. íonská dódekapolis, peloponnéský spolek). První athénský spolek v době svého největšího rozmachu zahrnoval přes 200 obcí, nejen z pevninského Řecka, ale i z Malé Asie, oblasti Propontidy, jižní Thrákie, Makedonie, a z ostrovů v Egejském a Ionském moři. První athénský spolek byl výjimečný nejen svým rozsahem, ale i organizací a strukturou, která byla přizpůsobena původnímu poslání spolku – boji s Persií jakožto reálnou hrozbou pro samostanost řeckých států. Než se dostaneme k samotnému výkladu o prvním athénském spolku, je nutno se stručně zmínit o událostech, které vzniku spolku předcházely.

2.1 Řecko-perské války a jejich vliv na formování prvního athénského spolku

Koncem 6. st. př. n. l. byla Persie jedním z nejvýznamnějších států Předního Východu. Za krále Dáreia I. byla podniknuta první výprava do Evropy a proti Skythům, která skončila sice neúspěšně, nicméně Peršané si alespoň podrobili část Thrákie a oba břehy Helléspontu. Perská expanze tím neskončila, pouze se však na určitý čas zastavila. Na začátku 5. st. př. n. l. vypuklo *íonské povstání* (Hdt. V, 28), které vyprovokovalo další výpravy do Evropy²⁷. Už v r. 492 př. n. l. však Peršané získali zpět všechna území, která jim patřila před íonským povstáním, a revolta byla zcela potlačena.

²⁷ Oliva (2000), str. 10. Vedoucí silou v povstání íonských maloasijských měst byl Mílétos, který se postavil do čela revolty proti perské nadvládě v r. 499 př. n. l., později se přidala i aiolská a helléspontská města a Athény na žádost poslaly 20 válečných lodí. K nim se připojilo dalších 5 lodí z Eretrie (Hdt. V, 97-99). I přes tuto pomoc bylo nejednotné řecké vojsko poraženo r. 494 př. n. l. u ostrůvku Ládé. Na straně Řeků bojovaly i lodě ze Samu, Chiu a Lesbu, které byly po porážce u ostrova Ládé začleněny do perské flotily. Na straně Persie bojovaly zřejmě až do bitvy u mysu Mykalé v r. 479 př. n. l., kdy došlo k druhému íonskému povstání a maloasijské íonské státy se daly na stranu pevninských Řeků.

Roku 490 př. n. l. král Dáreios podnikl další výpravu, obsadil ostrovy v Egejském moři a chystal se porazit vzdorující Athény. Po nezdaru u Marathónu však museli Peršané s nepořízenou odplout zpět do Asie. Avšak i přes tuto porážku Peršanům zůstaly ostrovy v Egejském moři a satrapie v jižní Thrákii. Další roky se Persie i řecké státy soustředily na vnitřní problémy. K další výpravě do Řecka se začalo schylovat až koncem 80. let 5. st. př. n. l.

Když již bylo jasné, že Xerxés obrátí své vojsko proti Řecku, na podzim r. 481 př. n. l. uzavřely některé řecké obce poblíž Sparty²⁸ spojení proti hrozícímu nebezpečí a vyhlásily společně Persii válku (Hdt. VII, 145). Státy přísahaly, že budou společně bojovat proti Peršanům a že majetek měst, která stála na jejich straně, zabaví (Hdt. VII, 132) a rozdělí ho mezi sebe (z toho 1/10 připadne Apollónovi Delfskému). Celkem přísahu složilo třicet jedna států²⁹. Ač Athéňané poskytovali velkou část flotily³⁰, vrchní velení bylo svěřeno Spartánům: spartský král Pausaniás vedl pozemní vojsko a král Leótychidás loďstvo (Hdt. VIII, 2-3). Toto uskupení bývá často nazýváno *hellénský spolek* a sami jeho členové se zvali Hellénové³¹ (Paus. III, 12, 6). Několik států (např. thessalská Lárisa či biótská města, krom Thespií a Platají) účast v lize odmítlo a postavilo se otevřeně na stranu Persie. Hellénský spolek nebyl nikdy oficiálně rozpuštěn, ale jeho roli převzal později první athénský námořní spolek.

O organizaci spolku nemáme bližší informace. Někteří badatelé tvrdí, že již na prvním setkání u Sparty v r. 481 př. n. l. se řešily finanční záležitosti (tedy zřejmě to, kdo může poskytnout loďstvo, případně finanční prostředky na vedení války). Plútarchos (Plut. Arist. 24,1) informuje, že spojenci platili příspěvky ještě za vedení Sparty, tedy ještě coby členové hellénského spolku.

²⁸ Pausaniás informuje, že se sešli na místě zvaném Hellénion poblíž Sparty (III, 12, 6).

²⁹ Jména členů hellénského spolku se nám dochovala na tzv. *hadím sloupu*, který se dnes nachází v Istanbulu a dále v díle Pausania (V, 23, 1-2), který popisuje zlatou Diovu sochu v Olympii nesoucí jména řeckých obcí bojujících proti Peršanům. Na nápisu na hadím sloupu (Tod, 19) se nacházejí tyto obce: Sparta, Athény, Korint, Tegea, Sikyón, Aigína, Megara, Epidauros, Orchomenos, Fleiús, Troizéna, Hermioné, Tíryns, Plataje, Thespis, Mykény, Keós, Mélos, Ténos, Naxos, Eretria, Chalkis, Styra, Élis, Poteidaia, Leukás, Anaktóron, Kythnos, Sifnos, Ambrakia, Lepreón. Celkem se jednalo o 31 obcí. Srov. Plut. Them, 20, 3-4.

³⁰ Athéňané disponovali až 200 loďmi, které postavili v několika málo letech, a to zejména díky financování z nově nalezené stříbrné žíly v Laureiu.

³¹ Hammond (1988), str. 543

R. 480 př. n. l. Xerxés podnikl novou výpravu proti řeckým státům. Na straně Peršanů bojovali i maloasijské lónové a Aiolové. Perské loďstvo již bylo zdecimováno předešlými bouřemi a ztrátami v bitvě u Artemisia³², a tak nakonec Řekové vybojovali vítězství v námořní bitvě u Salamíny (Hdt. VIII, 83-96). V následujícím roce (479 př. n. l.) bylo poraženo i pozemní vojsko Peršanů v bitvě u Platají. Zbylá perská flotila byla toho roku zničena u maloasijského mysu Mykalé loďstvem Řeků, které sem připlulo na žádost Samských (Hdt. IX, 90-105). Ještě v průběhu bojů se maloasijské lónové (zejm. Mílétští) od krále odtrhli a vybojovali vítězství již na straně Řeků (Hdt. IX, 104).

Akutní nebezpečí z perské strany bylo zažehnáno, avšak Peršané měli ještě državy v Thrákii a v Helléspontu, který byl strategický pro dovoz obilí. Bylo tedy možné, že znovu zaútočí, až se jim podaří znovu sestavit vojsko. Hellénský spolek, který se sešel na ostrově Samos, byl v otázce, zda pokračovat s válkou proti Persii, nejednotný. Sparta zastávala názor, že by maloasijské lónové měli být přesídleni do měst, která dobrovolně spolupracovala s Peršany, jejich obyvatelé vyhnáni a Malá Asie ponechána Peršanům (Hdt. IX, 106). Athény naopak chtěly maloasijské lóny osvobodit. Nakonec zvítězila strana vedená Athénami, která prosazovala pokračování vojenských akcí. Do hellénského spolku byly po prvotních protestech Sparty přibrány státy jako Samos, Chios, Lesbos aj. (které dříve bojovaly na straně Persie, ale v průběhu bojů přešly na stranu Řeků). Prvním cílem hellénského spolku bylo strhnutí mostů přes Helléspontos. Když Spartáné zjistili, že mosty už jsou zničeny, rozhodli se odplout s celým svým loďstvem zpět do Řecka. Athéňané však na místě zůstali a radili se o dalším postupu (Hdt. IX, 114). Loďstvo, oslabené o peloponnéská města, se vydalo osvobodit území Helléspontu. R. 479/8 př. n. l. zbylí Řekové pod vedením Athéňana Xanthippa dobyli Séstos (Hdt. XI, 118; Thuc. I, 89, 2). Zde končí Hérodotovo vyprávění a o dalším postupu máme pouze kusé informace, jednak z Thúkýdida, jednak z Diodóra.

Následujícího roku se Sparta rozhodla opět zapojit do bojů, tentokrát pod vedením Pausania. Od Thúkýdida se dozvídáme, že v roce 478/7 př. n. l. Pausaniás v čele řeckého loďstva dobyl Byzantion a část Kypru (Thuc. I, 94), ale byl záhy spojenci obviněn

³² Do bitvy u Artemisia Řekové vyslali celkem 271 triér a 9 padesátiveslic (Hdt. VIII, 1-2), a z toho 127 triér patřilo Athénám. Oliva (2000), str. 15 udává počet perských lodí mezi 600-700 trierami.

z médismu (Thuc. I, 94-95; I, 128, 5; Hdt. VIII, 3, 2), tedy kolaborace s Peršany³³. Pausaniás byl povolán zpět do Sparty, kde byl obviněn a odsouzen. Jeho nástupce Dorkis nebyl maloasijskými Řeky uznán jako velitel. Nakonec situace vyústila v to, že Peloponésané opustili Byzantion a vrátili se zpět do Řecka (Thuc. III, 10, 2). Athéňané byli poté dosazeni do čela nově vznikajícího uskupení, které je moderními badateli nazýváno jako první athénský námořní spolek.

2.2 Vznik prvního spolku

První athénský námořní spolek vznikl na ostrově Samu v r. 478/7 př. n. l. na setkání států, které společně bojovaly proti Persii. Athény již dále nechtěly být vázány na rozhodnutí hellénského spolku, a tak se rozhodly se osamostatnit. Jednoznačně jim hrálo do karet odmítnutí návrhu na rozšíření hellénského spolku o maloasijské pobřežní lóny.³⁴ Athény tak mohly vytvořit vlastní spolek, nezávislý na rozhodování někoho jiného, a začlenit do něj ze začátku zejména íonské státy. Aliance měla za úkol jednak ochranu svých členů, osvobození řeckých měst poddaných perskému králi, ale také vedení války s Persií a se pomstu za vytrpěná příkoří (Thuc. I, 96, 1; III, 10, 2-3; VI, 76, 3-4). Balcer³⁵ dodává, že jeden z důvodů, které nelze opominout, bylo zajištění a obnovení dodávek obilí z Černého moře. Jak nás informuje Hérodotos (VIII, 142, 3), pak během války Athény proměškaly dvě sklizně a Athéňané se potýkali s nedostatkem potravin.

Podle jedné verze bylo spojenectví uzavřeno na žádost ostrovních států (Thuc. I, 95, 1-2; I, 75, 2; jednalo se zejména o Samos, Chios a Lesbos), podle jiné se o to přičinili aktivně sami Athéňané (Hdt. VIII, 3, 2; [Arist.] Ath. pol. 23, 4). Ať už to bylo jakkoliv, všem bylo jasné, že lónové a Aiolové si svobodu neudrží dlouho bez podpory Athén. Uzavření spojenectví tak bylo výhodné jak pro lóny a menší obce, které si tak zajišťovaly bezpečí,

³³ Hdt. VIII, 3: „*Když totiž Peršana odrazili a vedli boj už o jeho vlastní území, vzali si (Athéňané) za záminku Pausaniovu zpupnost a Lakedaimonským vrchní velení odňali.*“

Thuc. I, 94: „*Vytáhli proti Kypru a větší část si ho podrobili; potom obrátili proti Byzantiu, jež drželi Peršané, a dobyli ho obléháním, stále pod vedením tohoto muže.*“ O přesné chronologii Pausaniovy výpravy na Kypr a Byzantion a současnému dobytí Séstu více Loomis (1990), str. 488-9

³⁴ Hammond (1967), str. 50

³⁵ Balcer (1984), str. 12-13;

tak pro Athény, které mohly rozšířit sféru svého vlivu a zajistit tak obživu pro své obyvatelstvo. Přísahey byly uzavřeny na věčné časy: kusy železa byly vhozeny do vody a společenství mělo trvat tak dlouho, dokud se nevynoří nad hladinu, ([Arist.] Ath. pol 23, 5; Plut. Arist. 25,1)³⁶. Přísaaha byla uzavírána mezi spojenci na jedné straně a Athénami na straně druhé. Athény byly všeobecně považovány za hégemona celého spolku³⁷.

Za velitele spolku byl ustanoven Athéňan Aristeidés, syn Lýsimacha³⁸, a taktéž byl pověřen ustanovením výše poplatků ([Arist.] Ath. pol. 23, 5; Plut. Arist. 25, 1; Thuc. V, 18, 5), které měli spojenci odvádět na vedení společných vojenských operací proti Peršanům. Aristeidés vyměřil spojencům první *foros* ve výši 460 talentů (Thuc. I, 95)³⁹ a jeho správou byli pověřeni spolkoví pokladníci - *hellénotamiové*. Určil, kolik budou kteří spojenci odvádět peněz, kteří z nich budou platit penězi a kteří budou přispívat loďmi⁴⁰. Spojenci se měli scházet na shromáždění (*synodu*) v Apollónově svatyni na ostrově Délu. Na Délu měla být uložena i spolková pokladnice. Obce si ponechávaly původní státní uspořádání a zákony (alespoň ze začátku existence spolku) a účastnily se společných shromáždění. Válečné akce probíhaly z počátku proti Peršanům, ale později i proti vzpurným členům spolku a proti příznivcům Sparty (členům peloponnéského spolku).

2.2.1 Organizace prvního spolku

Po ustanovení Aristeida velitelem prvního spolku byli zřejmě vysláni poslové do všech obcí, které se potenciálně mohly připojit k alianci⁴¹. Bohužel přesné počty obcí se nám nikde nezachovaly, a tak můžeme pouze odhadovat, kdo byl od začátku členem

³⁶Jacobson (1975), str. 256

³⁷ATL III, str. 227

³⁸Aristeidés, syn Lýsimacha, byl jedním z nejvýznamnějších vojenských velitelů počátku 5. st. př. n. l. Proslavil se v bitvě u Marathónu a r. 489/8 př. n. l. zastával funkci epónymního archonta (Plut. Arist. 1, 2; IG I³ 1031). V r. 482 př. n. l. byl ostrakizován (Hdt. VIII, 79; Plut. Arist. 7, 1; [Arist.] Ath. pol 22, 7), avšak v r. 480 př. n. l. byl povolán zpět. K jeho nejvýznamnějším protivníkům v politice patřil Themistoklés. V r. 479/8 a 478/7 byl zvolen stratégem a velel Athéňanům v bitvě u Platají. Zemřel r. 467 př. n. l. a byl pohřben ve Faléru. Většinu informací o jeho životě se dozvídáme z Plútarchova životopisu.

³⁹O výběru *foru* a vůbec o finanční problematice bude promluveno v kapitole 2. 5. 1.

⁴⁰K tomuto tématu se Thúkýdidés ještě vrací několikrát (I, 19; I, 99).

⁴¹Meiggs, 1973, str. 63

spolku. Z literárních pramenů vyplývá, že mezi první členy patřil Lesbos, Chios, Samos, Délos a okolní ostrovy, Chalkis, Eretria, Keós, Styra, Kythnos, Serifos, Sifnos – tedy obce, které společně bojovaly proti Peršanům (Hdt. IX, 106). Badatelé řešící rozsah prvního athénské námořního spolku v době jeho vzniku zastávají dva názorové proudy: jedna teorie, tzv. velká, tvrdí, že součástí spolku byla od začátku i maloasijská pobřežní města⁴². Druhá teorie, tzv. malá, naopak předpokládá, že pobřežní maloasijská města (ať už íónská či aiolská) nebyla od počátku členy a přidala se až později⁴³. Dle dochovaných dokladů je daleko pravděpodobnější účast jak ostrovních, tak pobřežních maloasijských států. Tyto státy se na stranu Řeků postavily již dříve za druhého íónského povstání v r. 479 př. n. l. a byly to právě tyto státy, kterým hrozilo největší nebezpečí ze strany Persie. Již před vypuknutím řecko-perských válek zde panovala velká nespokojenost s perskou nadvládou a dá se předpokládat, že tento postoj přetrval i v 70. letech 5. století př. n. l. Byl to právě Mílétos, který se otevřeně postavil na stranu Řeků, když zradil Peršany (Hdt. IX, 104). Opětovné ovládnutí maloasijské Iónie Peršany bylo akutní hrozbou a tak jistě ostrovní i pobřežní Iónové usilovali o to, aby se tak nestalo, i za cenu pokračování spojení s Řeky. Když Hérodotos popisuje setkání Řeků na Samu, které následovalo bezprostředně po bitvě u Mykalé, říká, že nakonec byli do spolku přijati Samští, Chijští, Lesbané a další

⁴² Zastánci *velké* teorie Hammond (1967), Abbott (1889), Sealey (1966) tvrdí, že aliance už od prvopočátků zahrnovala i pobřežní Ióny, nikoliv pouze ostrovní státy. V otázce Aiolů se liší, ale spíše přijímají jejich účast či velmi brzké přistoupení. Diodóros tvrdí, že na setkání na Samu v r. 479/8 př. n. l. do spolku přijali jednak Ióny, ale i Aioly (D. S. XI, 37, 1). Nikde se však nedozvídáme, zda Aiolové odpadli od krále i v r. 478/7 př. n. l. a účastnili se vzniku nové aliance. Je pravděpodobné, že by je zasáhl hněv krále jako první. Hammond (1967), str. 50, zastává názor, že Athény, pokud se chtěly osamostatnit od hellénského spolku a vytvořit zcela nové uskupení, Ióny a Aioly potřebovaly. A tak s nimi uzavřely smlouvy a počítaly s nimi jako se členy již od úplného začátku (Thuc. III, 10, 2). Abbott (1889), str. 387, podotýká, že Hérodotos Aioly sice nezmiňuje, což však neznamená, že by se nemohli účastnit. Co se týče Iónů, pak tvrdí, že členy spolku se zřejmě stali pouze ostrovní Iónové, nikoliv pevninští. Sealey (1966), str. 243-6, podporuje teorii, že pobřežní íónská města se účastnila spolku už od jeho počátků (odkazuje na Thuc. I, 95, 1; Thuc. I, 89, 2; Hdt. IX, 104). Naopak aiolská města nejsou zmíněna, čili není jisté, zda byla členy od úplného začátku. Víme tedy, že se jednalo o íónská města, ale nevíme která konkrétně. Sealey podotýká, že Efesos, Magnésii, Lampsakos a Myús připojil ke spolku až Themistoklés (Thuc. I, 138, 5). Podobně je to i v případě maloasijské Kýmé (Plut. Them. 26, 1), Myriny a Gryneia.

⁴³ Zastánci *malé* teorie Meiggs (1973), autoři ATL(1950) tvrdí, že zakládající členské státy byly omezeny pouze na ostrovní Ióny a Lesbos. Města jako Mílétos a další pevninská města byla do spolku přibrána až později. Vylučují i velké množství států z egejské oblasti, které později členy prokazatelně byly. Meiggs (1973), str. 34, 52-56: Města v severní části Egeidy zcela vynechává, stejně tak i většinu měst na maloasijském pobřeží. Pro tato města by to totiž znamenalo přímé nebezpečí od perského krále. Ne tedy všechna města, která se účastnila vzpoury proti perské nadvládě, byla zakládajícími členy prvního athénské námořního spolku. Autoři ATL (1950), str. 194-203, poznamenávají, že většina měst z íónské oblasti (celkem 36 měst) se stala spojenci Athén v nejbližším roce po založení spolku, k samotnému členství při založení spolku se však explicitně nevyjadřují.

ostrované, kteří společně s nimi bojovali (Hdt. XI, 106): kteří to byli konkrétně, však nejmenuje.

2.2.2 Synodos

Sněm (*synodos*) se až do poloviny století scházel na ostrově Délu (konkrétně do r. 454/3 př. n. l., kdy došlo k přesunu spolkové pokladnice do Athén), ve svatyni Apollóna u příležitosti slavnosti *Délií*. Slavnosti Délií, tedy Apollóna Délského, se konaly každý čtvrtý rok na jaře (tedy po začátku námořní sezóny). Délos nebyl vybrán náhodně, ale jednak pro svou výhodnou pozici uprostřed Egejského moře, jednak kvůli spřízněnosti s Athénami a lóny obecně. Ostrov byl totiž již v archaické době dějištěm iónských slavností Délií (Thuc. III, 104), kterých se účastnili nejen lónové, ale i ostatní ostrované a Athéňané. Další nespornou výhodou byla praktická neexistence vlastních politických ambicí Délu, což znamená, že Athény zde snadno mohly uplatnit svůj vliv. A jistě ho i uplatňovaly, když v 6. st. př. n. l. nechal Peisistratos ostrov rituálně očistit mezi roky 540 a 528 př. n. l.⁴⁴ I v průběhu peloponnéské války (v r. 426/5 př. n. l.) byl Délos znovu očištěn, hroby přeneseny jinam a bylo zde zakázáno do budoucna pohřbívat, rodit a vůbec ostrov obývat (Thuc. III, 104)⁴⁵.

Zástupci obcí, u příležitosti slavnosti Délií přiváželi na Délos *foros*, který zde odevzdali hellénotamiům. Nevíme zda, úřad hellénotamiů od počátku zastávali Athéňané či lidé volení synodem. Podle dochovaného seznamu hellénotamiů (ATL I, str. 567-70) můžeme říci, že úředníci z doby po přestěhování pokladnice byli Athéňané vyššího společenského postavení. Jejich funkční období začínalo 28. hekatombaiónu, tedy v den, který byl zasvěcen Athéně⁴⁶. Hellénotamiové byli pravděpodobně vybíráni hlasováním a po skončení funkčního období skládali účty. Na každoročním spolkovém setkání podávali

⁴⁴ Chankowski (2008), str. 9

⁴⁵ Thuc. III, 104, 1: „Těže zimy Athéňané očistili na příkaz nějakého výroku věštiny Délos. Již předtím očistil totiž ostrov tyran Peisistratos, ne celý, ale tak daleko, kam až bylo vidět od svatyně. Tentokrát byl očištěn celý tímto způsobem.“

⁴⁶ Meiggs, 1973, str. 234: Údaje se týkají doby po r. 454/3 př. n. l. Před touto dobou roli Athény zastával Apollón.

hellénotamiové finanční rozvahu a projednával se plán na nadcházející námořní sezónu. Je vysoce pravděpodobné, že si úředníci vedli podrobné záznamy o hospodaření spolku, nic se nám však nedochovalo z doby před r. 454/3 př. n. l., tedy před přesunem pokladnice do Athén. Pravděpodobně pro úřední záznamy využívali netrvanlivý materiál jako je dřevo nebo hliněné destičky. Z pozdějších zmínek víme, že v Athénách bylo deset hellénotamiů. Dalo by se tedy usuzovat, že i na Délu jich bylo celkem deset. Část příspěvků zřejmě připadla Apollónovi, podobně jak tomu později bylo u Athény. Na sněmu se dohodl postup pro nadcházející námořní a válečnou sezónu. Dle Thúkýdida (Thuc. III, 10, 4) na sněmu měl každý člen stejnou váhu hlasu, což znamená, že zde panovala *isopséfiē* (rovnost hlasů) a *polypséfiē* (větší počet hlasů). Dle základního principu rovnosti člennů by Athény měly mít stejnou váhu hlasu jako jiné obce. Předpokládá se, že konečné slovo o nadcházejících vojenských operacích ale měly vzhledem ke svému vedoucímu postavení Athény⁴⁷.

Otázka rozdělení moci uvnitř spolku nedá mnohým badatelům spát. Velice palčivý je poměr rozdělení sil a pravomocí uvnitř organizace. Existují dvě teorie, jak mohl být spolek uspořádaný: jednak Athény mohly být pouhým řadovým členem s pravomocí vojenského velitele, se stejnou váhou hlasu jako ostatní spojenecké obce. Hlavním orgánem by byl spojenecký sněm, kde by rozhodovali všichni členové a nikdo by neměl převahu⁴⁸. Druhá možnost je paralelní existence dvou orgánů: spojeneckého sněmu a Athén (zřejmě tedy búlē a ekklésiē)⁴⁹. Nakolik můžeme soudit z pramenů, které se vyjadřují o původním uspořádání spolku, měla mezi členy panovat rovnost (Thuc. III, 10, 4), a pak by vše nasvědčovalo spíše pro jednokomorové uspořádání. Soudíme-li dle událostí v průběhu a vývoje prvního spolku (tedy např. způsobu, jak Athény zacházely se

⁴⁷ Rhodes (2003), str. 39

⁴⁸ Zastánce jednokomorové organizace spolku: Larsen (1940), str. 194, tvrdí, že Athény neměly větší rozhodovací právo, než kterýkoliv ze spojenců. Výsadní právo Athén by tedy v sobě obsahovala vojenské vedení ve válce, exekutivu a administrativu spojenou s chodem spolku, nikoliv nadřazenost nad ostatními členy spolku (Thuc. I, 97, 1).

⁴⁹ Zastánce dvoukomorové teorie: Hammond (1967), str. 51, podporuje svou teorii epigrafickými důkazy: na nápisech vydávaných prvním athénským spolkem vždy vedle sebe stojí Athény a spojenci (οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι). Naopak svaz íónských měst vždy vystupoval pouze jako Íónové, stejně i Řekové v hellénském spolkem (οἱ Ἴωνες; οἱ Ἕλληνες). Uspořádání těchto organizací bylo jednokomorové. Oproti tomu dvoukomorový peloponnéský spolek vystupoval jako Lakedaimoňané a spojenci (οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι). Athény by měly stejnou, ne-li větší, váhu hlasu jako spojenecký sněm. Zastáncům dvoukomorové teorie hraje do karet i fakt, že druhý athénský spolek byl uspořádán dvoukomorově. Larsen (1940), str. 194. Více o uspořádání druhého athénskému spolku v kapitole 3.2.1.

svými spojenci či jak zaváděly nová nařízení, jejichž dodržování později vyžadovaly, např. měnový dekret), pak by vše spíše odpovídalo dvoukomorové organizaci. Nemáme bohužel důkazy o tom, že by během doby došlo k přehodnocení struktury spolku, a musíme tedy spoléhat na to, že celou dobu zde platilo původní uspořádání. Z výše zmíněného vyplývá, že jednokomorový systém více odpovídá původním zásadám spolku a že se tedy struktura řídila jeho zásadami. Fakt, že ve spolku existoval jednokomorový systém, nám nedovoluje domnívat se, že Athény tento systém nepřekračovaly, a to zejména v období od poloviny 5. století, kdy docházelo k razantním změnám. V podstatě tedy původní uspořádání mohlo být jakékoliv, vzhledem k tomu, že od poloviny 5. st př. n. l. Athény začaly uplatňovat svůj vliv bez ohledu na spojence.

2.2.3 První athénský námořní spolek a hellénský spolek

Jak již bylo řečeno, hellénský spolek vznikl v r. 481 př. n. l. spojením 31 řeckých městských států na obranu proti perskému vojsku. V r. 478/7 př. n. l. byl ustanoven první athénský námořní spolek a hellénský spolek nebyl formálně rozpuštěn a nadále trval. Larsen⁵⁰ tvrdí, že athénský spolek byl pouhou exekutivní součástí hellénského spolku, která byla pověřena vedením námořní války. Podporuje toto své tvrzení faktem, že většina prvních členů athénského spolku disponovala námořní flotilou. Vedení této odnože hellénského spolku bylo svěřeno Athénám, jelikož poskytovaly většinu lodí. Podobný názor sdílí i Giovanninni a Gottlieb⁵¹, kteří tvrdí, že athénský námořní spolek je pouze pokračováním hellénského spolku. Jako důkaz předkládají Aristeidův návrh, pronesený na společném shromáždění Řeků těsně po bitvě u Platají (Plut. Arist. 21, 1). Aristeidés navrhl, aby se na místě bitvy každoročně scházel celořecký sněm k náboženským slavnostem, ale i k politickému jednání. Mělo vzniknout vojsko, které by vedlo válku s Peršany. A toto vojsko tedy mělo být tím, co dnes nazýváme prvním athénským námořním spolkem, tedy organizací pověřenou vedením války s Peršany.

⁵⁰ Larsen (1940), str. 184

⁵¹ Plut. Arist. 21, 1; Giovanninni, Gottlieb (1980), str. 21

Meiggs⁵² naopak tvrdí, že první athénský spolek byl na hellénském spolku naprosto nezávislou organizací. Bylo to dáno už jen téměř vyměňovanou členskou základnou a pevnou organizací (kterou hellénský spolek neměl).

S tvrzením, že první athénský spolek a hellénský spolek byly dvě nezávislé organizace, nezbývá než souhlasit a poukázat na literární důkazy k tomuto tématu: Pausaniás (V, 23, 1-2) jasně dokazuje, že oba dva spolky měly sice částečně společnou členskou základnu, ale zcela jiné poslání a záměry. Hellénský spolek a peloponnéské obce vedly válku, dokud je Persie bezprostředně ohrožovala na jejich vlastním území. Athénský spolek vedl válku s Peršany mimo pevninské Řecko. Iónové a další pobřežní maloasijské obce Athény přesvědčily, že musí ve válce pokračovat, aby se pomstily za utrpená příkoří a osvobodily i ostatní obce od perské nadvlády (Thuc. I, 96, 1; III, 10, 2-3; VI, 76, 3-4). Nedělaly to však nezištně; plně využily příležitosti, aby sledovaly vlastní ekonomické zájmy. To jsou zcela odlišné základy, na nichž byly oba dva spolky postaveny.

Hellénský spolek akcí u Helléspontu neskončil, ale stále platily přísahy, které si spojenci dali. Athéňané tak de facto byli ve spolku se Spartou, a to až do vypuknutí třetí messénské války v r. 464 př. n. l., kdy byla Sparta ohrožena heilótským povstáním⁵³. U Thúkýdida se setkáváme se zmínkou o tom, že to byly právě Athény, kdo opustil hellénský spolek (I, 102-4). Stalo se tak při obléhání Ithómy v r. 462 př. n. l., kam si Sparta povolala Athény na pomoc, ale v zápětí je poslala zase zpět, protože se obávala, že by se Athéňané postavili na stranu revoltujících heilótů. Podle Diodóra (D. S. XI, 64, 2) to byla naopak Sparta, kdo zrušil spojenectví a poslal Athéňany domů.

2.2.4 První athénský spolek a peloponnéský spolek

Peloponnéský spolek se zformoval v polovině 6. st. př. n. l. Vůdčí postavení v rámci spolku zastávala Sparta a členy spolku byly téměř všechny obce z Peloponnésu, krom Argu

⁵² Meiggs (1973), str. 49

⁵³ Brunt (1953), str. 158 zastává názor, že přísahy platily nadále. Platajané dokonce r. 427 př. n. l. žádali pomoc proti Athénám na základě těchto dohod.

a Achaie. Peloponnéský spolek činil po celé 5. století protiváhu prvnímu athénskému spolku. Pokud se města cítila být ohrožena Athénami, většinou požádala o pomoc Spartu (např. Megara a Aigína). V r. 446 př. n. l. byl do spolku přijat poražený Argos. Po kapitulaci Athén v r. 404 př. n. l. byly dokonce Athény donuceny stát se na nějakou dobu členy. Peloponnéský spolek se rozpadl po r. 367 př. n. l.⁵⁴

Členové spolku přísahali, že v případě válečného nebezpečí pomohou Spartě a že budou mít stejné přátele a nepřátele. Během míru byl spolek neaktivní a v 5. st. př. n. l. nevybíral od svých členů žádné příspěvky (Thuc. I, 19). Sparta předsedala spojeneckému sněmu, kde každý člen disponoval jedním hlasem, avšak Sparta měla výsadní a nadřazené postavení (Thuc. I, 67; 76; 79-85). V pramenech spolek vždy vystupoval jako Lakedaimoňané a spojenci (οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι).

I když jistý antagonismus mezi Athénami a Spartou trval již několik let, výše zmíněnou příhodou v Ithómě začíná otevřené nepřítelství mezi oběma spolky, které zapříčiní vznik první peloponnéské války a o 30 let později přeroste v konflikt, který se potáhne až téměř do konce 5. století.

2.3 Další vývoj prvního athénskému spolku

O prvních padesáti letech existence spolku (tedy *pentékontaetii*) máme poměrně málo informací. Nástin událostí podává Thúkýdidés v první knize svého díla (Thuc. I, 89-117). V těchto několika kapitolách se dozvídáme, jak rostla moc Athén a jaké vojenské operace v této době probíhaly. Pro přehled událostí připojuji následující tabulky, které zachycují události tak, jak je prezentují Thúkýdidés a Diodóros Sicilský:

Thúkýdidés	Událost	Datace (př. n. l.) Hornblower (1991)
I, 98	Eión (Thrákie), Skýros, Karystos, revolta na Naxu	476 (Eión)- 471 (Naxos)
I, 100	Eurymedón v Pamfýlii, výprava na Kypr, revolta Thasu, kolonie v Ennea Hodoi v Thrákii, porážka Athén u Drabésku	465 (Thasos)
I, 101	Ithómé, povstání heilótů	465-2 (Ithómé)

⁵⁴ Oliva (2000), str. 67

I, 102	spojenectví s Argem, Thessalií	462
I, 103	spojenectví s Megarou	461
I, 104+110	výprava do Egypta a na Kypr	460 (?) - 454
I, 105	Konflikt s Korintem a Epidaurum, Aigína	459
I, 108	Tánagra v Boiótii, Boiótie, operace na Peloponnésu, Chalkis	458
I, 111	Farsálos v Thessalii, Periklés v Sikyónu	454/3
I, 112	"pětiletý mír", Kimón na Kypru	451
I, 113	Boiótie	447/6
I, 114	revolta na Euboi, v Megaře	446
I, 115-117	"třicetiletý mír", vzpoura na Samu, Byzantion	446/5 - 440/39
Diodóros	Událost	Datace: Green (2006)
XI, 60	Malá Asie, Eión, Skýros, Kimón na Kypru	470/69
XI, 61	Eurymedón	470/69
XI, 63-4	zemětřesení ve Spartě, vzpoura heilótů	469/8
XI, 70	revolta Thasu, Ennea Hodoi	464/3
XI, 71	výprava do Egypta	463/2
XI, 78	Aigína	459/8
XI, 80	Tánagra, Boiótie	457/6
XI, 88	Periklés v Sikyónu	453/2
XII, 3	Kimón na Kypru	450/49
XII, 7	revolta Megary a Euboie	446/5
XII, 26	"třicetiletý mír"	442/1
XII, 27	revolta Samu	441-39
XII, 30-2	Periklés v Černomoří, počátek konfliktu Kerkýra-Korint	438-6 ?
XII, 34	Poteidaia - vzpoura a obléhání	435/4

Diodóros Sicilský se ve sledu událostí ve většině případů se Thúkýdidem shoduje, datace však bývá často odlišná i o několik let.⁵⁵ Jak již bylo několikrát řečeno, Diodórovu absolutní chronologii je třeba brát s rezervou a v tomto případě pohlížet spíše na chronologii relativní.

Jak je zřejmé z výše uvedeného, Athény se soustředily nejen na pokračování války proti Persii (výpravy do Thrákie, později do Egypta a na Kypr). Peršané byli vyhnáni z Thrákie a Athéňané se zde snažili založit své kolonie a umístit vojenské posádky, aby zajistili bezpečí v oblasti a získali oblast bohatou na nerostné suroviny a dřevo. Víme, že z

⁵⁵ Události, které proběhly v 70. a 60. letech 5. st. př. n. l. Diodóros většinou zařazuje chronologicky dříve než Thúkýdídés. Události v 50. letech naopak zasazuje jako pozdější a ve 40. letech se s Thúkýdidem většinou shoduje.

města Eión v Thrákii byla vyhnána perská posádka a byla zde pravděpodobně umístěna athénská či athénsko-spojenecká vojenská stanice.⁵⁶ Thrákie byla pro Athéňany obzvláště důležitou oblastí, vzhledem k přítomnosti stříbrných dolů a dřeva, které Athéňané využívali na stavbu válečných lodí. Dále si spolek upevnil pozici na Skýru a v Karystu, jelikož se jednalo o strategicky umístěné oblasti, které mohly v budoucnu sloužit jako základna pro další výpravy proti Persii pod vedením Athéňana Kimóna (jako např. výprava k Eurymedontu na pobřeží Malé Asie, která proběhla v první polovině šedesátých let 5. st. př. n. l.). Athény v této výpravě porazily perské loďstvo a zničily perský tábor. Podle literárních zdrojů (Thuc. I, 100; D. S. XI, 60-62; Plut. Cim. 12-13) bylo zničeno více než 200 perských lodí, což jistě znamenalo znatelné oslabení jejich síly a posílení moci spolku.

Jako další komparanda nám mohou sloužit každoročně pořizované seznamy padlých občanů (ale nejednalo se pouze o Athéňany), které nám poskytují informace o tom, kde se onoho roku konala výprava a kolik zde zemřelo lidí a alespoň částečně tak doplňují kusé zprávy literárních pramenů. Můžeme si tak vytvořit přibližný obrázek o rozsahu vojenských operací. Problematická je však datace těchto seznamů: pevně datovaných je pouze 5, a to na základě dalších důkazů a událostí. První seznam pochází z r. 464 př. n. l. (IG I³ 1144 a-d) a nacházíme na něm padlé z oblasti poblíž Hellésponu a Thasu. Další z r. 460 př. n. l. (IG I³ 1147) informuje, že se vojenské výpravy konaly na Kypr, do Egypta, na Aigínu a do Megary. Nápis z r. 432/1 př. n. l. (IG I² 945) podává záznam o padlých z Poteidaii. Na seznamu z r. 423/2 př. n. l. (IG I³ 1184) se dozvídáme o aktivitě v Thrákii a v Pylu. Nápis z r. 409/8 př. n. l. (IG I³ 1191c)⁵⁷ bohužel neudává žádný místní údaj.

V prvních desetiletích existence spolku se Athény musely také vypořádat s prvními revoltami (Naxos, Thasos, Euboia, Megara a později i Samos). Je poměrně těžké určit, v kterých letech revolty proběhly. Z Thúkýdida se dozvídáme, že Athény si podrobily Karystos proti jeho vůli a když vzápětí Naxos odpadl, pak byl jako první zotročen, proti všem dohodám, které byly uzavřeny na začátku vzniku spolku (Thuc. I, 98, 4). Jaké však byly podmínky tohoto zotročení a proč Naxos vlastně odpadl, o tom již prameny mlčí. O

⁵⁶ Plut. Cim. 7, Oliva (2000), str. 24

⁵⁷ Bradeen (1969), str. 145-159

pár let později odpadl Thasos (Thuc. I, 100): zde zřejmě velkou roli hrály stříbrné doly a přístavy, které se nacházely na thasském území na protihlém thráckém pobřeží. V téže době se Athény pokusily osídlit Ennea Hodoi, strategický bod na řece Strymónu, avšak nakonec utrpěly porážku od místních obyvatel u Drabésku (Thuc. 1, 100, 2-3). I tento fakt mohl zneklidnit politiky Thasu a ti se rozhodli pro revoltu, nespokojení s athénskou expanzí a ohrožováním svých osobních zájmů. Revolta trvala celkem dva roky⁵⁸ a byla potlačena Athéňanem Kimónem: loďstvo přešlo pod správu Athén, byly strženy zdi a Thasos musel platit reparace. Doly a přístavy na thráckém pobřeží taktéž připadly Athénám (Thuc. I, 101).

Jak již bylo dříve zmíněno (kap. 2.2.4), Athény a Sparta formálně vypověděly spojenecké smlouvy v r. 464/3 př. n. l., když Sparta odmítla athénskou pomoc při potlačení povstání heilótů (Thuc. I, 101-2; D. S. XI, 63, 1; Plut. Cim. 16, 4). Bylo tedy jen otázkou času, kdy mezi oběma státy a jejich spojenci vypukne otevřené nepřátelství. Athény navíc uzavřely spojenectví s Argem a Thessalií, což muselo Spartu ještě více popudit. Prvním otevřeným střetnutím byla tzv. první peloponnéská válka (která se obvykle datuje do let 459-446 př. n. l.).⁵⁹ Konflikt vypukl mezi Korintem a Megarou (Thuc. I, 103, 4) a s menšími či většími přestávkami trval až do r. 446, kdy byl ukončen „třicetiletým mírem“.

Athény na začátku 50. let dobyly Aigínu (Thuc. I, 105-8; D. S. XI, 78) a ta byla nucena strhnout hradby a vzdát se loďstva o velikosti 70 lodí, které připadlo pod athénskou správu. Athény se tak zbavily odvěkého rivala a upevnily svou pozici. Aigína během následujících let platila každý rok foros 30 talentů⁶⁰ a akceptovala suverenitu Athén.

V té době se taktéž konala výprava do Egypta, která se nečekaně protáhla na několik let. Athény tak byly nuceny vést válku na dvou frontách. Řekové přišli na pomoc lybijskému králi Ínarovi, který rozpoutal povstání proti perské nadvládě (D. S. XI, 71, 4-6). Výprava skončila v r. 454 př. n. l. katastrofální porážkou spojeneckého loďstva. Zřejmě

⁵⁸ Meiggs (1973), str. 80; Předpokládáme, že se jednalo o doly ve *Skaptés hylé* (Skaptésylé), srovnej Hdt. VI, 43, 3.

⁵⁹ Oliva (2000), str. 28

⁶⁰ Rhodes (2003), str. 50

jako reakce na tuto událost byla přesunuta pokladnice spolku z Delf do Athén, kde nehrozilo bezprostřední nebezpečí nepřátelského útoku. Přesun pokladnice bývá vnímán jako první ze známek uplatnění mocenského vlivu Athén na úkor spojenců a předznamenává vznik athénské námořní říše (ač se někdo může domnívat, že athénská říše vznikla právě přesunem pokladnice).

Roku 451 př. n. l. Athény uzavřely „pětiletý mír“ se Spartou a mohly se tak věnovat vedení války s Persií (Thuc. I, 112)⁶¹. Kimón se s loďstvem vydal na Kypr a odtud se část flotily oddělila a plula do Egypta na žádost libyjského Amyrtaia, který rozpoutal povstání proti perské nadvládě (Thuc. I, 110, 2). Kimón na výpravě zemřel, avšak Athénské loďstvo zvítězilo nad foinickým, kyperským a kilickým. Úspěchy Řeků vedly nakonec perského krále k tomu, že svolil s uzavřením mírové smlouvy – Kalliova míru⁶² (většinou se udává rok 449 př. n. l.).

Okolo poloviny 5. st. př. n. l. došlo k velkému počtu odpadnutí spojeneckých měst. Může to být následek uzavření mírové smlouvy mezi Athénami a Persií, která znamenala faktické dosažení cíle prvního spolku – již nehrozilo nebezpečí ze strany Peršanů. V této době bylo ve spolkové pokladnici na Akropoli nashromážděno asi 5000 talentů, které již nemohly být využity na válku proti Peršanům. Athény tedy zřejmě svolaly celořecký sněm do Athén, kde se mělo rozhodnout o dalším postupu (Plut. Per. 17). Na sněmu se měla projednávat tato témata: a) řecké chrámy, které barbaři spálili, b) oběti, které dluží bohům za záchranu Řecka, c) moře, po němž mohou plout v bezpečí a míru. Výše zmíněná rezerva 5000 talentů měla být použita na obnovu chrámů (o čemž se zmiňuje papyrus

⁶¹ Lewis (2003a), str. 120 podotýká, že zřejmě v r. 451 př. n. l. Sparta ještě uzavřela mírovou dohodu s Argem (Thuc. V, 14, 4; 22, 2; 28, 2).

⁶² Neexistence zmínky o Kalliově míru u Thúkýdida vede k názoru, že mír nebyl uzavřen. Avšak z mnoha dalších důkazů (např. absence dochovaných tributních listů) lze usuzovat, že mír uzavřen byl. V roce 449/8 př. n. l. se tributní list nedochoval a je možné, že foros toho roku ani nikdy vybírán nebyl. Více v kap. 2.5.2. Thúkýdídés se nezmiňuje i o dalších důležitých událostech, které se děly okolo poloviny 5. st. př. n. l., např. o přesunu spolkové pokladnice. Badian (1993), str. 4-58, 101 umísťuje uzavření Kalliova míru do r. 464 př. n. l., tedy po bitvě u Eurymedontu. V r. 449 př. n. l. mělo podle něj dojít pouze k obnovení míru. Kalliás, syn Hipponíkův, z dému Alopéké, byl významným athénským politikem a aristokratem. Pocházel z rodiny Kéryků, kteří měli spolu s Eumolpovci na starost eleusínská mystéria. Jednalo se o velmi bohatou rodinu, která získala své bohatství zřejmě těžbou v Laurijských dolech. Green (2006), str. 183; Podmínky míru uvádí Diodóros Sicílský (D. S. XII, 4): všechna města v Malé Asii měla být autonomní, královo území by mělo ležet ve vzdálenosti tří dní od pobřeží a perské vojsko nemělo vstoupit do vod mezi Fáselidou a Kyaneai. Athény naopak nesměly vkročit s vojskem na královo území.

Anonymus Argentinensis⁶³; Plut. Per. 12, 1-4; 14), na oběti bohům a zachování bezpečí na moři. Není však zcela jasné, zda ke kongresu řeckých obcí skutečně došlo. Máme však jasně doložen monumentální stavební program na Akropoli, který začal pouze o několik let později (tradičně v r. 447 př. n. l.), v jehož rámci byl postaven chrám Athény Parthenos, Propylaje a později i chrám Athény Níké⁶⁴.

Je možné, že po uzavření míru s Persií města již necítila potřebu poslouchat příkazy Athén, protože nebezpečí již bylo zažehnáno. Dekret z Eryther (IG I³ 14) je první z celé řady smluv, jimiž se odpadlá města opět navrací do spolku (další nápisy: v r. 446/5 př. n. l. Chalkis (IG I³ 40) a Hestiaia (IG I³ 41), v r. 445-442 př. n. l. Kolofón (IG I³ 42), a v r. 439/8 př. n. l. Samos (IG I³ 48a-c). První doklady o odpadnuvších městech v polovině století máme právě z nařízení týkající ho se Eryther z r. 453/2 př. n. l. (IG I³ 14, nyní bohužel ztracen, text tedy nelze ověřit). V témže roce se Erythrai po athénské porážce v Egyptě vzbouřily a odpadly od spolku (společně s Mílétem). Athény obě města donutily k návratu do spolku. Tímto výše uvedeným dekretem se Erythách zavazují k tomu, že budou během slavnosti Velkých Panathénají přinášet dary do Athén a zúčastní se slavnostního průvodu. V Erythrai bude ustanoveno demokratické zřízení a budou zde umístěni athénští úředníci pověřeni dohledem (episkopové) a velitelé vojenských posádek (frúrarchové). Úředníci vstupující do úřadu musí složit přísahu Athéňanům, Erythrejským a spojencům. Pokud někdo spáchá vraždu, má být potrestán smrtí. A pokud je někdo vyhnán z Eryther, pak je automaticky vyhnán i ze všech spojeneckých měst⁶⁵. I přes tato nařízení, ale možná i částečně díky nim se Erythrai v r. 447/6 př. n. l. opět vzbouřily a Athény musely zavést ještě přísnější opatření⁶⁶.

O začátku čtyřicátých let máme pouze kusé informace: víme, že Athény vedly tzv. svatou válku, když se Spartáné pokusili ovládnout Delfy. Došlo tak k porušení „pětiletého míru“⁶⁷, který byl uzavřen v r. 451 př. n. l. (Thuc. I, 112). V následujících letech Athény vedly válku v Boiótii, kde byly poraženy spojeným vojskem Orchomenských, Eubojských a

⁶³ Keil (1902), Wilcken (1907).

⁶⁴ Meiggs (1973), str. 154-5

⁶⁵ Meiggs, Lewis (1969), str. 89-94

⁶⁶ IG I³ 15a; Text nápisu je velice silně poškozen, není možné určit, o jaká opatření se jednalo, avšak opět zde nacházíme episkopy a frúrarchy. Meiggs (1973), str. 421-422; Oběma nápisům se podrobněji věnuje Meiggs (2008a), str. 61-66

⁶⁷ Tato doba rovněž spadá do období první peloponnéské války (459-446 př. n. l.).

Lokrů⁶⁸. Nakonec s nimi uzavřely mír a zbylé vojsko odtáhlo. Spojenci se dozvěděli o porážce Athén a od spolku odpadla Euboia a Megara, která byla členem od r. 461 př. n. l. Periklés, který tou dobou byl s vojskem na Euboi, přitáhl k Megaře, avšak k přímému boji nedošlo a v zimě téhož roku byl sjednán mír mezi Spartou a Athénami, taktéž známý jako „třicetiletý mír“⁶⁹. Periklés se tak mohl vrátit zpět na Euboiu (Plut. Per. 23, 3). Hestiaia na Euboi byla vysídlena a její obyvatelstvo nahrazeno Athéňany (Thuc. I, 114; D. S. XII, 22, 2; IG I³ 41)⁷⁰. Město Chalkis bylo taktéž Athéňany potrestáno. Máme o tom informace z dochovaného dekretu (IG I³ 40), který je vytvořen podle vzoru smlouvy s Erythrami, ale v určitých ohledech je přísnější. Chalkis musela přijít na pomoc Athénám v případě vojenského nebezpečí a zavázala se platit tribut. Jako záruku poskytla rukojmí. Text končí závazkem Chalkidy k poslušnosti nařízení Athén, která tímto dekretem uznala naprostou svrchovanost Athén.⁷¹ O dalších městech na Euboi nemáme žádné informace.

Další událostí, kterou nám popisuje Thúkýdidés, je až samské povstání z let 440-39 př. n. l. Samos vedl válku s Mílétem o Priéné (I, 115; Plut. Per. 24-25). Mílétos požádal o pomoc Athény, ty mu vyhověly a na místo oligarchické vlády dosadily na Samos demokratickou. Oligarchové se však na ostrov vrátili a získali moc zpět. Došlo k dlouhému devíti měsíčnímu obléhání, jehož konečným důsledkem byla porážka Samu a Byzantia (které se k revoltě přidalo). Samos musel strhnout hradby, odevzdat loďstvo, zaručit se rukojmími a slíbit, že bude splácet částku, kterou Athény musely na operaci vynaložit. Samos i Byzantion se stali poddanými Athén (ὀπήκοοι εἶναι Thuc. I, 117).⁷²

Máme zmínky, že někdy ve 40. letech 5. st. př. n. l. Periklés podnikl výpravu do Černého moře. Přesný rok je nejistý, někdy se dokonce uvažuje i o pozdějším datu⁷³. Každopádně víme, že Periklés pomohl městu Sinópe vyhnat tyrana Tímésilea (Plut. Per. 20) a plánoval zde usídlit šest set Athéňanů.

⁶⁸ Thúkýdidés nezmiňuje o jaké Lokry se jednalo, zřejmě však o Opúntské.

⁶⁹ Thuc. I, 115

⁷⁰ Jsou jisté pochybnosti, zda se IG I³ 41 vztahuje k revoltě z r. 446/5 př. n. l., či zda náleží spíše do roku 424/3 př. n. l. Diskuze Rhodes (2008), Mattingly (1997).

⁷¹ Balcer (1978), str. 46-56; Balcer (1976), str. 265: Chalkis se zavázala, že veškeré soudy týkající se vyhnanství, smrti či ztráty občanských práv budou projednávat soudy v Athénách, nikoliv v Chalkidě.

⁷² Shipley (1987), str. 113-119

⁷³ Meiggs (1973), str. 199. Rozhodně to však muselo být po r. 446 př. n. l. a před začátkem peloponnéské války. Kagan (1969), str. 180, 387-389 mluví o roku 437 př. n. l.

V letech 437/6-436/5 př. n. l. Athény na místě bývalé kolonie Ennea Hodoi založily Amfipolis. Město bylo významným strategickým bodem na řece Strymónu, s velkým množstvím nerostného bohatství a dřeva, které Athény nutně potřebovaly. Město bylo osídleno především spojenci z okolí⁷⁴, nikoliv samotnými Athéňany. Oblast Thrákie a Makedonie byla pro Athény velice důležitá, snažili se proto udržovat dobré styky s makedonským králem Perdikkou II. (Thuc. I, 57; IG I³ 89), který však v r. 433/2 př. n. l. zapříčinil, že se některá města v Thrákii spolu s ním vzbouřila a odpadla od spolku. Města byla později zřejmě znovu dobytá, vzhledem k tomu, že se nacházejí na athénských tributních listech⁷⁵.

V r. 435/4 př. n. l. došlo ke konfliktu mezi Kerkýrou a jejím mateřským městem, Korintem. Vše zapříčinila žádost Epidamnu, kolonie Kerkýry, o pomoc proti nepřátelským kmenům. Kerkýra odmítla, avšak Korint vyšel Epidamnu vstříc, k nelibosti Kerkýry. Došlo tak k velké námořní bitvě, v níž Korint prohrál. Následujícího roku se spojil s peloponnéským spolkem a hodlal se pomstít. Kerkýra požádala o pomoc Athény, které se nakonec rozhodly jí vyhovět (Thuc. I, 24-43) a Korint své pomsty nedosáhl. Mezi Athénami a Korintem velmi vzrostlo napětí, které záhy vyvrcholilo v konfliktu o Poteidaia.

Poteidaia byla kolonií Korintu na poloostrově Chalkidiké a stále s ním měla velmi úzké vztahy, ač byla členem athénské spolků a pravidelně platila foros (Thuc. I, 56, 2). Když Athény v r. 432 př. n. l. nutily Poteidaia, aby vypověděla korintské úředníky a zbourala své zdi, Poteidaia se vzbouřila. Situace využil makedonský král Perdikkás II., aby vyvolal vzpuru ještě v dalších okolních státech (oblast Bottiaie a Chalkidiké, vč. Olynthu). Athéňané obléhali Poteidaia několik měsíců (i po začátku peloponnéské války, Thuc. II, 58; II, 70), až jí nakonec dobyli a potlačili povstání v ostatních státech. Poteidaia byla osídlena Athéňany⁷⁶.

Dalším důvodem pro blížící se válku mezi Spartou a Athénami se stal spor Athén s Megarou, která již od r. 446 př. n. l. byla na straně Lakedaimoňanů a od Athéňanů odpadla. Jednalo se o athénské nařízení o blokadě všech přístavů v rámci athénské

⁷⁴ D. S. XII, 32, 2; Meiggs (1973), str. 196

⁷⁵ Více v kapitole 2.5.1 a 2.

⁷⁶ Thuc. I, 56-8; Meiggs (1973), str. 310

spolku pro loď Megary⁷⁷. Nevíme, jaká byla přesně chronologie těchto posledních dvou událostí (Poteidaia, Megara), nicméně je jasné, že válka na sebe nenechala dlouho čekat.

2.3.1 Administrativní aparát spolku

První athénský spolek měl poměrně složitou organizaci, a proto bylo nutné postupem času vytvořit administrativní aparát, který by zajistil chod organizace a dodržování zásad spolku. Vzhledem k velikosti aliance se počet spolkových úředníků vyšplhal až na několik set. V aristotelské Athénské ústavě (24, 3 – 25, 1)⁷⁸ nacházíme zmínku o 700 úřednících, kteří byli umístěni ve spolkových obcích (dalších 700 úředníků bylo přímo v Athénách). Nedokážeme posoudit, zda v každé obci musel být úředník, který by se staral o spolkové záležitosti, či zda mohl mít jeden úředník ve správě více měst. V nařízení týkající se Mílétu (IG I³ 21) máme zmínku o 5 úřednících, kteří se starali pouze o Mílétos. Pokud by však v každém městě mělo být několik úředníků, snadno bychom přesáhli číslo 700.

Víme, že úřednický aparát tvořili krom hellénotamiů (pokladníků spolku) i episkopové (dohlížitelé, zodpovědní za výběr fóru přímo v obcích a poradci ve věcech státního uspořádání, úředníci se soudní jurisdikcí⁷⁹), frúrarchové (velitelé Athéňany ustanovených posádek), archonti (dosazení velitelé⁸⁰), kérykové (hlasatelé, kteří vyhlášovali nová nařízení a cestovali po jednotlivých obcích⁸¹), stratégové a hlídači

⁷⁷ D. S. XII, 38-9; Plut. Per. 29, 4; Andoc. III, 8; Thuc. I, 67, 4; I, 139, 1; Meiggs (1973), str. 430

⁷⁸ Spolek disponoval 6000 soudci, 1600 lučištníky, 1200 jezdcí, 500 členy bůlé, 500 členy posádek umístěných v obcích (*frúroi*), 50 strážci v Athénách, 700 úředníky v Athénách a 700 úředníky mimo Athény. Pseudo-Xenofónova Athénská ústava nás informuje, že spolkoví úředníci vykonávali službu mimo Athény (1, 19).

⁷⁹ Oliva (1995), str. 21; Meiggs (1973), str. 212-3; Balcer (1976), str. 262-4: Episkopové sloužili přímo ve městech pouze po určité časové období. O episkopovi se zmiňuje i Aristofanés (Av. 1021-1031), díky němuž se dozvídáme, že úředníci byli chráněni zákonem a pokud jim někdo ublížil, či vyhnal z města, měl dostat trest. Episkopos dále mohl obvinít a pohnat před soud občany společnického města (Ar. Av. 1052). Shrnutí poskytuje Schuller (1974), str. 40-42; Balcer (1977).

⁸⁰ Označení archón mohlo být použito také obecně a označovalo blíže neurčeného úředníka, který se staral o administrativu a exekutivu spolku. Balcer (1976), str. 279 podotýká, že archón měl zřejmě na starosti menší přestupky, které se mohl projednávat přímo na místě (tedy vše krom přestupků, za něž hrozilo vyhnanství, smrt či atímia). Shrnutí viz Schuller (1974), str. 42-48.

⁸¹ Balcer (1976), str. 269-271

(fylakes)⁸² a tajná policie⁸³ (kryptoi/kekrymmenoi). Všichni úředníci byli do svých funkcí voleni na určité časové období. Celkový počet všech známých úředníků z dochovaných nálezů je dnes 416⁸⁴, což je zhruba o 300 méně, než naznačuje Athénská ústava. Úředníci umístění ve spojeneckých obcích byli vnímáni jako omezení autonomie států a známka růstu moci Athén na úkor spojenců. První zmínky o umístění athénských úředníků ve spojenecké obci máme z nařízení týkající ho se Eryther z r. 453/2 př. n. l. (IG I³ 14).

Pramalou popularitu také Athénám přinášelo rozmáhající se athénské soudnictví. Jak bylo uvedeno výše, existovalo 6000 soudců, kteří rozhodovali v záležitostech týkajících se Athéňanů, i spojenců. Jednalo opoměrně nákladnou záležitost, protože každý soudce bral plat (Ar. Eq. 51; 255; [Arist.] Ath. pol. 62,2: zde nacházíme plat 3 oboly)⁸⁵ což byl jeden z nezanedbatelných výdajů, který byl placen ze spolkové pokladny. Z Aristofana se dozvídáme, že náklady na soudní mašinérii se v pozdějších letech peloponéské války, vyšplhaly až na 150 talentů ročně (Eq. 51, 255; V. 660-3; je však možné, že Aristofanés celou částku nadsazuje). Aristofanés ve svém díle také zmiňuje potenciální tresty, pokud dané město nepřijme úředníky (Av. 1050). Poměrně důležitou otázkou bylo, jaké pravomoci, měly soudy místní a jaké soudy athénské. Není jasné, zda místní soudy mohly soudit případné přečiny Athéňanů, nebo se vždy spojenci museli dostavit do Athén? Převládá názor, že ve většině případů docházelo k soudu v Athénách.⁸⁶ Balcer navrhuje, že zhruba v polovině 5. st. př. n. l. byl vydán jinak neznámý dekret, který značně omezoval soudní pravomoce a autonomii spolkových obcí. Všechny závažné přečiny měly být souzeny přímo v Athénách a nikoliv ve spojeneckých obcích. Obdobná pravidla dokonce je komentoval i Aristofanés v Ptácích (verše 1453-6).

Dekret týkající se města Chalkidy (IG I³ 40) z r. 446/5 př. n. l. je zajímavý tím, že mimojiné Athéňané dovolují Chalkidským soudit přečiny vlastních občanů na území své obci. Pouze v případě, pokud by se jednalo o případy v nichž byl trest poprava, vyhnanství,

⁸² Balcer (1976), str. 279-282: stratégové a hlídači byli umístění ve vojenských posádkách Viz str. 44 a následující. Schuller (1974), str. 37-39.

⁸³ Balcer (1976), str. 282-284

⁸⁴ Balcer (1976), str. 259

⁸⁵ [Arist.] Ath. pol. 62, 2 udává, že plat soudců byl 3 oboly za den, plat účastníků ekklésie 1 drachma (6 obolů), plat členů búlé 5 obolů za den. Dále zde stojí, že úředníci na Samu, Skýru, Lémnu a Imbru dostávali diety – tedy peníze na stravu. Platy pro úředníky byly zavedeny za vlády Perikla (Plut. Per. 9).

⁸⁶ Meiggs (1973), str. 222-3; Balcer (1978), str. 129

a ztráta občanských práv, pak tito lidé měli být souzeni v Athénách. Thúkýdidés (I, 77) poznamenává, že Athéňané soudili své vlastní občany stejně jako své spojence. Avšak druhou stránkou celé věci je, že existence soudů zajišťovala přísun peněz ze spolkové pokladny pro chudé občany, kteří se často zasedání soudů účastnili. Athénám to tedy zcela jistě přinášelo ekonomické výhody. O tom se zmiňuje i Pseudo-Xenofón (Ath. pol. I. 16-18).

Athény k ochraně svých vlastních zájmů zakládaly kolonie – apoikie a klérúchie. Důvodem pro zakládání kolonií bylo jednak přelidnění Attiky a jednak ekonomické důvody. Kolonie se zakládaly na strategicky významných místech, např. aby zabezpečovaly námořní cesty, po kterých se dováželo obilí do Athén (v případě Lémnu, Imbru a Thráckého Chersonnésu)⁸⁷. Další důležitou komoditou bylo dřevo, kterého bylo dostatek Makedonii a Thrákii (zde byla založena např. Amfipolis). Apoikie byly kolonie ve vlastním slova smyslu: občané byli nezávislí na mateřské obci, ač je mezi sebou pojila jistá spřízněnost. Kolonisté byli jednak z řad Athéňanů, ale jednalo se i o spojence. Dvě nejznámější apoikie 5. st. př. n. l. byly Amfipolis v Thrákii a Thúrie v Itálii⁸⁸.

Klérúchie měly poněkud odlišnou strukturu: její obyvatelé byli i nadále athénskými občany, měli povinnost sloužit v athénském vojsku a platit daně⁸⁹. Obecně byly klérúchie nadále pod silným vlivem Athén, které tak mohly zasahovat do dění v obci. První klérúchie vznikaly již na konci 6. st. př. n. l.⁹⁰ Z literárních zdrojů (D. S. XI, 88, 3; Plut. Per. 11, 5) víme, že během 5. st. př. n. l. existovaly klérúchie na Chersonnésu (1000 občanů), Naxu (500), Andru (250) a v Thrákii na území kmene Bisaltiů (1000). Do kolonií byli posíláni často ti nejchudší athénští občané, jak se dozvídáme z nápisu o založení nové apoikie na místě

⁸⁷ Brunt (1966), str. 72-73; Pečírka (1982), str. 124, cituje de Ste. Croix (1972), *The Origins of the Peloponnesian War*, London, str. 46. Pečírka mlucí dokonce o „námořním imperialismu“ – tedy, že přelidněnost vedla k větším nárokům na dovoz obilí a Athény, pokud chtěly zajistit dostatek obživy, musely expandovat a snažit se zajistit si stálý dovoz obilí. Zakládaly tak nové klérúchie a vojenské posádky na úkor ostatních spojenců. Balcer (1976), str. 286 udává, že do r. 437 př. n. l. Athény umístily v koloniích a klérúchiích mezi 10 a 40 000 svých občanů.

⁸⁸ O Thúriích viz Kagan (1969), str. 154-169.

⁸⁹ Cargill (1981), str. 146-7

⁹⁰ Oliva (2000), str. 25; Schuller (1974), str. 13-16; Meiggs (1973), str. 424: První kolonie na Lémnu a Imbru vznikly už před perskými válkami, aby zabezpečily cesty, jimiž se do Athén dováželo obilí. Na Lémnu v r. 510 př. n. l. a na Imbru v r. 506 př. n. l. V průběhu řecko-perských válek byly tyto ostrovy ztraceny. Další informace máme z poloviny 5. st. př. n. l., kdy zde zřejmě byly klérúchie opět ustanoveny: IG I³ 1165; Thuc. VII, 57, 2.

zvaném Brea v Thrákii (IG I³ 46)⁹¹. Athény se tak snažily snížit přelidněnost Attiky a jednak zvýšit svůj vliv v odbojných oblastech. Klérúchie byly často zakládány v místech, kde došlo ke vzpouře. Brunt⁹² dělí klérúchie 5. st. př. n. l. na dvě různé kategorie: a) města, jejichž obyvatelé byli před založením klérúchie povražděni, či vyhnáni, b) města s kombinovaným osídlením (původní obyvatelé a nově příchozí klérúchové).

Badatelé poukazují na to, že v případě Mytilény klérúchové pronajímali zabranou půdu původním obyvatelům, kteří platili 2 miny za rok za jeden úděl půdy.⁹³ Autor dále uvádí další příklady, kdy Athéňané využívali místní obyvatelstvo k práci (jako například Euthyfrón ze známého Platónova dialogu). Příjmy z pronájmu půdy z Lesbu nebyly nijak malé. Víme, že Athény celý ostrov rozdělily na 3000 klérů, z čehož 10% připadlo bohům. Zbylo tedy 2700 klérů, z nichž se každoročně získávalo přes 100 talentů. K tomuto číslu se dospěje jednoduchým výpočtem vyplývajícím z pasáže v Thúkýdidovi (III, 50), kde se zmiňuje o tom, že roční pronájem jednoho údělu stál 200 drachem za rok. Pakliže tato půda byla pronajímána původním obyvatelům za takto vysoké ceny, není divu, že mezi spojenci tento fakt mohl vzbudit odpor.

Umísťování vojenských posádek ve spojeneckých obcích bylo vnímáno velmi negativně jako omezení samostatnosti a násilné zasahování Athén do záležitostí států. Posádky byly umísťovány do měst, ve kterých hrozilo, že by se mohly odtrhnout, či se tak již stalo. Víme, že krom Eryther byly posádky i v Mílétu (IG I³ 21), není však jisté kdy se tak stalo⁹⁴. Tímto nařízením bylo posláno 5 úředníků-frúrarchů do Mílétu, kteří se zde měli starat o athénské zájmy. Míléští občané museli tyto úředníky poslouchat a veškeré veřejné procesy (*dikai*) se měly konat v Athénách, nikoliv v Mílétu.

⁹¹ Bohužel nevíme, kde přesně Brea ležela. Diskuze k tomuto tématu viz Hansen 2004, str. 848-849; O tomto významném nápisu blíže Kagan (1969), str. 183, 389-390 a Mattingly (1966).

⁹² Brunt (1966), str. 77 Do těchto kategorií řadí: a) Skýros, Hestiaia, Aigína, Poteidaia, Skióné, Mélos. b) města na Chersonnésu, Naxos, Andros, Chalkis, Eretria, Neapolis, Lémnos, Imbros, Sinópé, Amisos, Astakos, Lesbos, Kolofón (?), Erythrai (?), Brea (?).

⁹³ Zelnick-Abramovitz (2004), str. 330-331, Moreno (2009), str. 214, Osborne (2004), str. 91, Quinn (1981), str. 83, pozn. 63.

⁹⁴ Dříve býval tento nápis datován do r. 450/49 př. n. l. viz Meiggs (1973), str. 206, ale nyní bývá umísťován až do r. 426/5 př. n. l., což by více odpovídalo charakteru a vývoji athénské moci, viz Rhodes (2008). Avšak ani tato poslední teorie nemusí být správná a doba vzniku tohoto nápisu je stále předmětem diskuze. Podrobněji o tomto nápisu viz Balcer (1984).

Jak se dozvídáme z tributních listů, města, která ležela v blízkosti těchto, či klérúchie byly založeny přímo na jejich území, jako v případě Andru, Chalkidy a Eretrie, pak tato města odváděla v letech po založení menší foros. Je pravděpodobné, že jim byl snížen jako kompensace za pomoc při zakládání nové obce a opatřování nejnútnejšího⁹⁵.

V 5. st. př. n. l. bylo zřejmě poměrně běžné, aby athénský občan vlastnil půdu mimo Athény na území jiného státu. Nevíme, zda tato půda byla získána legálně, či nelegálně, ale i přesto to nemění fakt, že vlastnictví půdy bylo velmi negativně vnímáno a bráno jako omezení autonomie. I proto se můžeme setkat na dokumentu, který stanovoval organizaci druhého athénskému spolku, tzv. Aristotelově stéle (IG II² 43+ řádky 25-46) s poznámkou, že Athéňan nezíská půdu na území spojence a pokud se tak stane, hrozí mu tresty. Athéňan mohl půdu na území cizího státu získat koupí, půjčkou, konfiskací či mu mohla být udělena jako pocta (tzv. *gés enktésis*)⁹⁶. O posledním jmenovaném ale v případě Athéňana z 5. st. př. n. l. nemáme důkazy.⁹⁷

Bylo poměrně rozšířenou praxí udílet významným občanům spojeneckého města poctu proxenie. Proxenie a euergesie byly jednou z nejvýznamnějších poct, kterých se mohlo ne-Athéňanovi od Athén dostat. Udílely se za zásluhy a dobrodiní vykonané v minulosti vůči Athénám. Očekávalo se, že dotyčná osoba bude Athénám nakloněna i v budoucnosti a bude jednat v jejich prospěch v mateřské obci. Máme doloženou řadu proxenií z 5. st. př. n. l. Stéla s textem proxenie bývala nejčastěji vystavena na Akropoli tak, aby si jí každý mohl prohlédnout. Proxenos měl sloužit jako záruka dodržování práv Athéňanů v daném městě, dnešními slovy velvyslanec Athén⁹⁸. Jako odměnu za služby Athény nabízely proxenovi ochranu ve spojeneckých městech (např. IG I³ 27, 28). Pokud by někdo proxena zabil, či mu jinak ublížil, dostal by pokutu 5 talentů (IG II² 38, Ar. Pax 164-172)⁹⁹. Tyto formule ale zřejmě začaly být používány až v době začátku peloponnéské války, či krátce po něm.

⁹⁵ Rhodes (2003), str. 60; ATL III, 287; Brunt (1966), str. 84-5: Andros odváděl 12 talentů, po založení klérúchie pouze 6. Chalkis dříve 5 a poté 3. Eretria 6, poté 3. Podobně i Meiggs (2008a), str. 77

⁹⁶ Zelnick-Abramovitz (2004), str. 328-330

⁹⁷ Pečírka (1966).

⁹⁸ Ar. Av. 1021-1034; Walbank (1978) uvádí 94 proxenií z doby 5. st. př. n. l. Low (2005), str. 99-100; Walbank (2008), str. 132-139; Meiggs (2008b), str. 140-145

⁹⁹ Mattingly (2008), str. 99-100

Athény k ochraně svých zájmů podporovaly vznik nových demokratických režimů, které byly pro-Athénsky zaměřeny. Jedním z takových příkladů je zavedení demokracie na Samu (Thuc. I, 115) a v Argu (Thuc. V, 82). Demokracie byla jistě zaváděna i ve všech klérúchiích a tento fakt zřejmě spojenci velice špatně nesli (vzhledem k tomu, že většinou se jednalo o města, kde byla dříve u moci oligarchie).

2.3.2 Peloponnéská válka

Peloponnéská válka vypukla v r. 431/0 př. n. l. první fáze války, která je známá jako archidámská válka, trvala 10 let. Jméno dostala po tehdejším spartském králi Archidámovi II. Válka dle Thúkýdida vypuká v okamžiku, kdy Théby napadají Plataje, spojence Athéňanů (Thuc. II, 2-6). V témže roce Spartáné podnikají tažení proti Athénám a podaří se jim vtrhnout do Attiky. Občané z attického venkova prchají před nebezpečím do Athén, které jsou chráněny *dlouhými zdmi*. Vpád Spartánů neznamenal pro Athény jen zásobovací problémy, ale v přelidněném městě v druhém roce války dokonce vypukl mor. Ten zdecimoval velkou část obyvatelstva (až 1/3; Thuc. II, 47-54), které hledalo viníka toho všeho. Byl za něj označen Periklés a byl zbaven úřadu. V r. 429 př. n. l. však byl do úřadu stratéga znovu zvolen, avšak o pár měsíců později zemřel na mor. Téhož roku byla po několika měsících obléhání konečně dobyta Poteiaia a Athéňané dosáhli i dalších vítězství.

Někdy okolo r. 430 př. n. l. je ke vstupu do spolku přinucena Théra a o 4 roky později se Athény snažily připojit i Mélos, když poslaly na ostrov 60 lodí v čele s Níkiou. Mělští však vytrvale vzdorovali a tak Athéňané odpluli s nepořízenou (Thuc. III, 91)¹⁰⁰. Mélos byl násilně připojen až v r. 416/5 př. n. l. (viz str. 50).

Na začátku 20. let se Mytiléna chystala na odpadnutí od spolku (Thuc. III, 2-3). Athéňané neváhali a poslali loďstvo, aby povstalce zneškodnilo. Sparta a ostatní spojenci byli příliš zaměstnání žněmi (Thuc. III, 15), a tak musela Mytiléna vzdorovat sama. Odolávala poměrně dlouho, ale nakonec ji v r. 427 př. n. l. nedostatek potravy donutil se vzdát Athénám. Ty měly rozhodnout o dalším osudu města: ve známé mytilénské debatě

¹⁰⁰ Thuc. II, 9: zde ještě Mélos a Théra nejsou členy athénskému spolku. Meiggs (1973), str. 321-2

je prezentován radikální názor Kleóna, který navrhuje popravit všechny muže a ženy a děti zotročit, což je nakonec odhlasováno. K Mytiléně je vyslána loď, která měla provedení rozkazu na starosti. K tomu nakonec nedojde, jelikož vyslanci změni názor Athéňanů a pošlou rychlou loď, která přijede na ostrov těsně před vykonáním rozsudku. Později se shromáždění rozhodne trest zmírnit a nechat popravit tisíc občanů, kteří měli největší podíl na revoltě. Mytiléna musí nechat strhnout zdi, její loďstvo je zkonfiskováno Athénami, stejně tak i půda, jejíž 1/10 připadne bohům, 10 talentů poputuje každoročně do Athénské pokladny a zbytek půdy osídlí Athénští klerúchové (Thuc. III, 36-50). Pro porovnání jaké vzájemné krutosti si nepřátelé prováděli: Sparťané 200 Platajanů a 25 Athéňanů dali popravit, ženy zotročili a město zbořili (Thuc. III, 68).

Nejvýznamnějšího athénskému vítězství dosáhli v r. 425/4 př. n. l. Démostenés a Kleón při obléhání messénského Pylu. Zajali tehdy spartské vojáky na ostrově Sfaktéria (Thuc. V, 3-23; V, 26-40; D. S. XII, 61-63) a ti se nakonec díky nedostatku potravin vzdali. Athéňané v Pylu postavili pevnost ve vzdálenosti pouhých několika desítek kilometrů od Sparty, což jen zvýšilo celkové napětí. V téže době se také uskutečnila první výprava na Sicílii. Athény se rozhodly vyhovět žádosti sicilských měst o pomoc proti Syrákúsám (Thuc. III, 115).

V polovině dvacátých let 5. st. př. n. l. Athény, vyčerpány válkami a morem, musely zvedout výši odváděného tributu až na trojnásobek. Dochoval se nám Thúdippův dekret (IG I³ 71), který vyměřoval spojencům výši foru pro rok 425 př. n. l. a 4 následující roky.¹⁰¹ Toto navýšení plateb museli jistě spojenci vnímat negativně. Navíc Athény v té době přijímaly nová opatření, která značně omezovala autonomii spolkových obcí. Jedním z těchto nařízení je mincovní dekret (IG I³ 1453).

¹⁰¹ Dekret je podrobněji komentován na str. 65 a následující. K IG I³ 71 patří ještě jeden dekret, který upravuje vztah spojenců a Athén: Thúdippos navrhuje, že všechna města, která přinášejí foros, by také měla na procesí konané u příležitosti Velkých Panathénají přinést krávu a zbraně. IG I³ 71, řádek 57: βό[v καὶ πανθοπ]λ[ίαν ἀπάγην ἐς Παναθη]ναια τὰ μεγ[γάλα]. Tím měla města uznat suverenitu Athén. IG I³ 46, řádek 15-16 obsahuje tajtéž větu o krávi a zbraních nesených v průvodu: βοῦν δὲ καὶ π[ανθοπλ]-|[ίαν ἀπά]γην ἐς Παναθη]ναια τὰ μεγ[γάλα]. Nápis je zajímavý tím, že dříve byl datován do 50. let 5. st. př. n. l., ale dnes se počítá spíše s jeho vznikem ve 20. letech, konkrétně v r. 426 př. n. l., viz Rhodes (2008). Nápis pojednává o založení kolonie Brea na thráckém území (přesná poloha není známá). Diskuze k nápisu Meritt, Wade-Gery (1962), str. 69-71. Více pozn. 91.

Dekret týkající se regulace měny, váhových a měrných standardů (Kléarchův mincovní dekret, IG I³ 1453) byl nalezen na více místech athénské spolkové mincovny. Celkem se nám zatím dochovalo 7 kopií: Sýmé (2), Smyrna, Sifnos, Kós, Afytis na Chalkidické a na území Olbie, dnešní Oděsy¹⁰². Dekret jednak ruší mincovny v jednotlivých státech a také upravuje používání jednotné athénské měny, měrných a váhových standardů ve spojeneckých městech. Bývá udáván jako příklad prvního autoritativního uplatnění athénské moci vůči spojencům: za nedodržení nařízení byly stanoveny tvrdé tresty. Problematická je ovšem datace dekretu: dříve býval datován před r. 446 př. n. l., v r. 1961 však Mattingly tento nápis předatoval až do 20. let 5. st. př. n. l.¹⁰³ V důsledku tento dekret umožnil zjednodušení úřední komunikace mezi Athénami a spojenci a stejně tak nastavil i jasnější podmínky obchodu. Na tento dekret naráží Aristofanés v Ptáčích (verše 1040-1).

Další nápisy, které významně ovlivňují naše chápání přeměny athénské spolkové námořní říši jsou udělení proxenie IG I³ 27, IG I³ 19, IG I³ 98, IG I³ 161. Ve všech těchto nápisích se vyskytuje (či může být rekonstruována) fráze *města, v nichž Athéňané vládou* (ἐν τινι τῶν πόλεων ὅσον Ἀθηναῖοι κρατῶσιν či její variace). První jmenovaný IG I³ 27 býval dříve udáván jako nejstarší nápis, kde se vyskytuje tato formule a tedy i první dochovaný záznam o již fungující athénské námořní říši. Dříve býval tento nápis datován do r. 450/49 př. n. l., a to pouze díky starším formám písmen. Nyní se většina badatelů¹⁰⁴ přiklání k pozdějšímu vzniku nápisu a tedy i pozdějšímu vývoji této formule, která jasně naznačuje existenci athénské námořní říše a nadvlády ve spolkových městech. Dalo by se tedy usuzovat, že athénská námořní říše se ve své plné síle nerozvinula již v polovině století, jak se dříve soudilo, ale až po začátku peloponéské války. Již bylo zmíněno, že první náznaky přeměny probíhaly už okolo poloviny století (jednalo se zejména o přenesení pokladnice, nařízení týkající se Eryther, Chalkidy, Miletu, zakládání klérúchií a umístování úředníků

¹⁰² Figuera (1998), str. 323 udává ještě fragment téhož nařízení z Hamaxitu na západním pobřeží Malé Asie, avšak u tohoto fragmentu není zcela jasné, zda se opravdu jedná o tentýž nápis (IG I³ 1454 ter).

¹⁰³ Viz diskuze k nespolehlivosti datace podle formy písmen na str. 17, pozn. 23. Většina badatelů dnes souhlasí s Mattinglyho datací. Rhodes (2008) taktéž souhlasí s datem 425 př. n. l., což by posouvalo završení přeměny spolkové v athénské námořní imprérium zhruba o 20 let, do doby po začátku peloponéské války. Podrobněji se nápisu věnuje Figueira (1998), str. 319-465

¹⁰⁴ Rhodes (2008), Osborne (2007), Mattingly (1997), Low (2005). Další nápisy, kde se tato formule vyskytuje: IG I³ 156, 162, 163, 174, 175, 228.

v jednotlivých spolkových městech). Dříve do této kategorie byly řazeny ještě tyto dekrety s formulí *města, ve kterých Athéňané vládnou*. Je zřejmé, že tuto teorii bude nutno přehodnotit a posunout výskyt této formule a všeho, co znamenala, zhruba o 20 let, do 20. let 5. st. př. n. l.¹⁰⁵

Následující vývoj spolku vypovídá o existenci plně rozvinuté athénské námořní říše a o uplatňování moci a často i násilí vůči spojencům (o čemž svědčí i události v mytiléně a později i na Mélu). V r. 424 př. n. l. Athény dobyly Kythéru, strategický bod nedaleko jižní Lakonie (Thuc. IV, 53-56). Sparta se již nesoustředila na vpády do Attiky, ale spíše se zaměřila na severní oblasti jako Thessalie, Makedonie a pobřeží Egejského moře. Spartán Brásidás se zmocnil strategicky umístěné Amfipole, která byla athénskou kolonií. V bojích u Amfipole zemřeli jak spartský Brásidás, tak athénský Kleón. Vzhledem k nerozhodnosti výsledku obě dvě strany projevily ochotu uzavřít mír a archidámská válka byla ukončena v r. 421 př. n. l., kdy Sparta uzavřela s Athénami mír (Thuc. V, 17- 20; též Níkiův mír, podle athénského vojevůdce Níkie¹⁰⁶). Někteří spojenci Sparty však s mírem nesouhlasili, protože se neshodoval s jejich zájmy (Thuc. V, 17: Boióťané, Korintáňané, Elejští a Megařané). Spartáňané navíc nechtěli opustit Amfipoli a Athéňané Pylos a Kythéru a tak křehký mír neměl dlouhého trvání.

Athény se v r. 416/5 př. n. l. snažily rozšířit svou sféru vlivu i na ostrov Mélos, který byl sice neutrální, ale byl považován spíše za nakloněného Spartě vzhledem k rodové spřízněnosti těchto dvou obcí. Athény ostrov dlouho obléhaly a Mělští byli nakonec donuceni se vzdát. Všichni muži byli zabiti a ženy a děti prodány do otroctví. Mélos se stal novou klérúchií Athén. Thúkýdidés tuto příhodu popisuje v páté knize (Thuc. V, 84-116) a dle něj se jedná o jeden z hlavních projevů athénské imperialismu a krutého zacházení

¹⁰⁵ Low (2005) vede zajímavou diskuzi na téma, zda jazyk nápisů skutečně vystihoval realitu a popisoval vztahy Athén a spojenců takové, jaké byly v té době. Poukazuje na odkaz v Thúkýdidovi (Thuc. V, 47, 2), který se vztahuje ale až k roku 420 př. n. l. Na tento problém však není Low schopna podat uspokojivou odpověď. Další odkazy, kde se vyskytuje tato fráze viz Schuller (1974), str. 121, pozn. 232.

Dalším problémem, který se vztahuje konkrétně k nápisu IG I³ 27 je jeho fragmentární dochování. Fráze „*města, v nichž Athéňané vládnou*“ je téměř celá rekonstruovaná a to na základě analogií s dalšími výskyty tohoto spojení. Nicméně argumenty pro tuto rekonstrukci jsou přesvědčivé. Walbank (1978), str. 98-102; Mattingly (2008), str. 109

¹⁰⁶ Oliva (2000), str. 42: mír měl být uzavřen na 50 let, obě strany měly vydat své zajatce a vrátit obsazená území. Zavázaly se taktéž k vzájemné vojenské pomoci.

s ostatními řeckými obcemi.¹⁰⁷ Jistě tyto projevy násilí spojenci těžce nesli, avšak zatím byly Athény tak silné, že jakýkoliv odpor by byl snadno zlomen. Brzy se však situace měla změnit.

2.4 Revolta spojenců a zánik spolku

Do let 418/7 př. n. l. bývá datován nápis (IG I³ 11a). Jedná se o obnovení spojenectví z r. 428/7 př. n. l. mezi Athénami a sicilskou obcí Egesta (někdy se setkáváme též se jménem obce Segesta; v původní smlouvě ještě vystupovalo město Kamarína). Tento nápis býval dříve datován do poloviny století, avšak nové důkazy potvrdily vznik tohoto textu až v r. 418/7 př. n. l.¹⁰⁸ Tento nápis tak potvrzuje, že spojenectví mezi Athénami a sicilskými obcemi trvalo deset let před samotnou sicilskou výpravou a byly zde určité kontakty již dříve.

Když se roku r. 416 př. n. l. do Athén dostavili vyslanci sicilské Egesty, žádali o pomoc v boji proti Selínúntu pro sebe a pro Leontínoi pomoc proti Syrákúským (Thuc. VI, 6). Athény se nakonec rozhodly, že jim pomohou, nalákány vidinou možného zisku. Strana, která prosazovala sicilskou výpravu, byla vedena Alkibiadem a naopak v čele strany, která byla proti výpravě byl vojevůdce Níkiás. Na Sicílii nakonec byli vysláni oba vojevůdci v čele početného athénské vojska. Athény tedy přišly na pomoc Egestě na základě obnovené spojenecké smlouvy z r. 418/7 př. n. l.

Těsně před vyplutím loďstva na Sicílii však došlo k zneuctění hermavek – posvátných sloupů se zpodobněním boha Herma, což bylo pokládáno za špatné znamení. Mimo jiné byl obviňován i Alkibiadés, ale přesto odjel na výpravu. Nakonec však byl donucen uprchnout a přidal se na stranu Spartánů, kterým pomáhal proti Athéňanům, kterými byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. Vojsko tedy zůstalo v rukách Níkií a Lámacha. Výprava na Sicílii se vyvíjela v neprospěch Athéňanů, vzhledem k tomu, že se hry zapojili opět Lakedaimoňané. Situace se zhoršovala a tak Níkiás žádal další prostředky

¹⁰⁷ Oliva (2000), str. 43; Meiggs 1973), str. 344-5; Schuller (1974), str. 19; Aristofanés činí ve svých hrách narážky na kruté zacházení s mélskými občany: Pax. 296; 759-760.

¹⁰⁸ Rhodes (2008), str. 500-3

a lodě (Thuc. VII, 11-15). Spartáné mezitím vpadli do Attiky, na Alkibiadovu radu, a začali stavět pevnost u obce Dekeleia. Proto někdy tato fáze války bývá označována jako válka dekelejská. Athény byly oslabeny a také v té době došlo k útěku asi 20 000 otroků z laurijských dolů. Athény tak přišly o významný zdroj příjmů a ocitly se ve svízelné finanční situaci a pokusily se nahradit výběr foru 5% clem (Thuc. VII, 27-8)¹⁰⁹.

Nakonec se spojeným silám peloponnéského spolku a Syrákús podařilo Athény a jejich spojence porazit a velký počet vojáků zajali (až 7000). Velitelé byli popraveni, vojáci žili uvěznění v katastrofálních podmínkách a někteří byli dokonce prodáni do otroctví (Thuc. VII, 87). Athénské válečné loďstvo i pozemní vojsko bylo zničeno a došlo k velkým ztrátám na životech. Pro Athény a jejich spojence byla sicilská porážka velkou ranou, která ovlivnila loajalitu mnohých spojenců. Ti vycítili oslabení Athén a při nejbližší možné příležitosti se rozhodli odpadnout od spolku, protože se domnívali, že Athény válku prohrají v nejbližší době (Thuc. VIII, 2, 2).

První odpadl Chios, největší přispěvatel loďstva do spojenecké flotily, pak také Klazomeny, Mílétos a Erythrai (Thuc. VIII, 5-6). Lodě Chiu významně posílily flotilu peloponnéského spolku a účastnily se výprav k dalším řeckým městům, jejichž cílem bylo vyvolat vzpuru (Thuc. VIII, 6-17). Odpadnutí Chiu znamenalo pro Athény citelné oslabení loďstva. Athéňané použili finanční rezervu 1000 talentů, kterou si nechávali na horší časy, a vydali se napravovat situaci. V té době také došlo k demokratickému převratu na Samu, který probíhal za pomoci Athén. Athéňané vrátili Samu autonomii (Thuc. VIII, 21) a učinili z něj jednu z hlavních základen a nejdůležitějšího spojence. Podařilo se jim zvrátit revoltu na Lesbu a navrátit do spolku Klazomeny (Thuc. VIII, 23), zpusťošit chijské území a opět ovládnout Mílétos (Thuc. VIII, 24-25).

V této situaci do hry vstoupila opět Persie, která pocítila oslabení athénského spolku a spojila se se Spartou v r. 412/1 př. n. l. (Thuc. VIII, 18; pozdější úpravy smlouvy Thuc. VIII, 37; VIII, 58). Peršané měli poskytnout Spartě peníze na vedení války s Athénami

¹⁰⁹ viz str. 75; Kagan (1991), str. 3-10

a Persie měla získat území v Malé Asii. Perský král měl velký zájem na opětovném zavedení výběru peněz od řeckých měst.¹¹⁰

V následujícím roce se Athény snažily potlačit vzpoury ve spolkových městech a svést bitvu s peloponnéským loďstvem. K přímé konfrontaci však nedošlo, jelikož Sparta si byla vědoma síly athénské loďstvo, a proto využívala strategie nepřímého boje a oslabování soupeře. Mezitím se však v Athénách objevila silná oligarchická strana, která uspořádala r. 411 př. n. l. převrat. Bohatí aristokraté nesli velkou část nákladů na vedení války a chtěli se tohoto břemene zbavit. Strůjcem celého převratu byl Alkibiadés, který z vyhnanství v Persii zosnoval plán (Thuc. VIII, 47-49; 53-54) a v zastoupení Peisandra a Antifóna ho zrealizoval. Nastolen byl oligarchický režim a nedlouho po jeho začátku začaly persekuce a popravy nepohodlných občanů. Moc byla svěřena radě čtyř set (Thuc. VIII, 67; [Arist.] Ath. pol. 29,1-30,1). Byly rozpuštěny demokratické úřady a bylo zastavno vyplácení odměn úředníkům. Rada čtyř set se snažila uzavřít se Spartou mír, avšak neúspěšně (Thuc. VIII,70-71; [Arist.] Ath. pol. 32,3)¹¹¹. Athénské vojsko na Samu vypovědělo poslušnost novému oligarchickému zřízení a zvolilo si nové vůdce Thrasylla a Thrasybúla (Thuc. VIII,73,2-77). Zhruba po čtyřech měsících vláda čtyř set dospěla ke konci povstáním hoplítů a nastolením vlády pěti tisíc (Thuc. VIII, 97-98; [Arist.] Ath. pol. 29,5-30,1).¹¹² Samu byla udělena ze jeho loajalitu autonomie (Thuc. VIII, 21; IG I³ 96)¹¹³ a nadále byl využíván jako námořní základna Athén (Andoc. II, 11)¹¹⁴.

K dalším událostem v Athénách se Thúkýdídés již nevyjadřuje, a tudíž máme pouze zlomkovité znalosti o dalším vývoji. Vláda pěti tisíc brzy skončila a byla obnovena demokracie ([Arist.] Ath. pol. 34,1). Athény přišly o dalšího strategického spojence – Euboii, která nabyla významu zejména po okupaci Dekelejské pevnosti (Thuc. VIII, 95). Dále odpadl Thasos a Abdéra, které se však později podařilo získat zpět (v r. 407 př. n.

¹¹⁰ Thuc. VIII, 5, 4-5; Andrewes (2003b), str. 465; Meiggs (1973), str. 352-4

¹¹¹ Kagan (1991), str. 185

¹¹² Thúkýdídés udává, že orgán pěti tisíc začal vykonávat svou funkci až po svržení rady čtyř set (Thuc. VIII, 67). Rada čtyř set byla sestavena takto: bylo vybráno pět mužů, kteří vybrali dalších sto mužů a tato stovka k sobě měla vybrat dalších tři sta (každý muž měl vybrat další tři muže).

¹¹³ Shipley (1987), str. 123-129

¹¹⁴ Shipley (1987), str. 282 udává, že na Samu byly tyto přístavy a kotviště: Kalamoi, Hormos Héráitēs a Panormos.

l.).¹¹⁵ Samos se projevil jako loajální člen athénské spolk. V době, kdy většina spojenců odpadla od Athén oslabených sicilskou porážkou, Samos vytrval a Athény nadále podporoval a sloužil jako základna pro athénské loďstvo při operacích v Egejském moři.

Na moři došlo k zásadní bitvě mezi Athénami a Spartou u Kyziku v Propontidě, kde nakonec zvítězily Athény (Xen. Hell. I, 1, 11-18). Sparta nabídla Athénám mír, avšak ty ho odmítly. V následujících letech se Lakedaimoňané zaměřili na odříznutí Athén od zdrojů obilí, čímž je chtěli donutit ke kapitulaci¹¹⁶. V popředí zájmu stála zejména helléspontská města (jako např. Kalchedón, Sélymbria a Byzantion), která sloužila jako opěrné body při dovážení obilí z Černého moře. Athéňané však většinu měst získali zpět, i když na straně peloponnéského spolku stála Persie¹¹⁷. Dozvídáme se, že Athény dokonce zavedly novou 10% daň na veškeré lodě, které připlouvaly z Černého moře (Xen. Hell. I, 1, 22), což znamenalo další zdroj peněz, které Athény tak nutně potřebovaly. Roku 407 př. n. l. utrpěly Athény porážku v námořní bitvě u Notia. Alkibiadés, který krátce předtím vrátil do Athén, byl obviňen z tohoto nezdaru a opět musel odejít do vyhnanství. Následujícího roku došlo k další bitvě u Arginúských ostrovů u Malé Asie, což bylo to poslední velké vítězství Athén v peloponnéské válce (Xen. Hell. I, 6, 24).¹¹⁸ Athéňané však utrpěli velké ztráty a šest vojenských velitelů bylo obviněno, že po bitvě odpluli, místo aby zachraňovali trosečníky. Nakonec byli odsouzeni k smrti (Xen. Hell. I, 7).

Následujícího roku spolu Athéňané a Lakedaimoňané svedli bitvu u pobřeží thráckého Chersonésu – u Aigospotamoi. Sparťané překvapivým útokem zajali většinu athénské lodí a až tři tisíce zajatců popravili.¹¹⁹ Porážka Athén u Aigospotamoi r. 405 př. n. l. byla katastrofální a učinila významnou tečku za existencí athénské námořní říše. Z loajálních spojenců nyní zbyl pouze Samos, ostatní odpadli.¹²⁰ Sparta zahájila námořní blokádu Peiraiea (Xen. Hell. II,2,1-2 a 5-9; Plut. Lys. 13,3-14,4; D. S. XIII,106,8 a 107, 2-4) a

¹¹⁵ Xen. Hell. I, 4, 9; D. S. XIII, 72, 1; Meiggs (1873), str. 365

¹¹⁶ Andrewes (2003b), str. 483

¹¹⁷ Oliva (2000), str. 49; Z roku 407 př. n. l. máme dochované obnovení smlouvy mezi Athénami a Sélymbrií, která tímto opět vstupuje do spolku (IG I³ 118; ML 87). Sélymbria má být plně autonomní, rukojmí mají být navraceni a dluhy vůči Athénám odpuštěny.

¹¹⁸ Kagan (1991), str. 352

¹¹⁹ D. S. XIII, 106, 1-3; Kagan (1991), str. 386-395: z celkových 180 athénské lodí přítomných v bitvě 10 uniklo a 170 bylo zajato či zničeno.

¹²⁰ Oliva (2000), str. 50; Občané Samu byli vyznamenáni za svou loajalitu vůči Athénám athénským občanstvím: Tod 96+97, ML 94, IG II² 1.

vojsko obléhalo Athény. Ty po dlouhém obléhání přijaly tvrdé podmínky míru: musely strhnout opevnění, vzdát se všech lodí, krom 12, umožnit návrat všem uprchlíkům, vstoupit do peloponnéského spolku a uznat autoritu Sparty (Lys. XII,70 a XIII,10-14; Xen. Hell. II,2,18-20; D. S. XIII,107,4; Plut. Lys. 14,8). Navíc se musely vzdát i všech zámořských území, včetně klérúchií.¹²¹ Tak se stalo v dubnu roku 404 př. n. l.

2.5 Financování prvního athénskému spolku

První athénský námořní spolek byl založen primárně pro to, aby pokračoval ve vedení války proti Peršanům, zajistil tak bezpečí řeckých států a zabezpečil dovoz obilí (viz str. 27). Vedení války bylo však finančně velice nákladné, a tak bylo rozhodnuto, že se na spolufinancování vojenských výprav budou podílet všichni členové spolku. Válka byla především vedena na moři, takže bylo nutné zajistit dostatečně velké loďstvo. Byly zde velké počáteční výdaje na výstavbu lodí a náklady na údržbu a opravy lodí dosahovaly nemalých částek. Spojenci se již na začátku dohodli, že budou společně každoročně přispívat do spolkové pokladny částku, kterou jim stanoví Athéňan Aristeidés (Thuc. I, 96-97). Spolkovou pokladnu měli na starosti pokladníci, hellénotamiové, a příspěvek spojenců se nazýval foros¹²². Dle aristotelské Athénské ústavy (23, 5) proběhlo vyměření foru za archontátu Tímoxena, tedy mezi polovinou roku 478 a polovinou roku 477 př. n. l. Obce měly primárně přispívat loďmi a adekvátní částkou peněz až v tom případě, že žádnými loďmi nedisponují ([Arist.] Ath. pol. 23, 5; Thuc. I, 99, 3: τὸ ἰκνούμενον ἀνάλωμα – odpovídající částka). Podle Plútarcha byl Aristeidés pověřen prozkoumáním krajiny a příjmů jednotlivých poleis, aby mohl objektivně stanovit, kolik mají platit (Plut. Arist. 24). To však nebylo možné stihnout za pouhých několik měsíců, pokud měl vše objet osobně. Musíme si uvědomit, že na rok 477 př. n. l. již bylo svoláno setkání na Délu, kde se měly

¹²¹ And. III,11-12 a 39: Andokidés podotýká, že Athény se nemusely vzdát svých držav na Lémnu, Imbru a Skýru. Stejnou zmínku nacházíme i u Xenofóna: Xen. Hell. IV, 8, 15; Meiggs (1973), str. 374

¹²² Definice foru dle LSJ: φόρος je odvozen od φέρω (jedná se tedy o něco, co je přinášeno; ve spojení s penězi se jedná o tribut, čili platbu poddaného nadřazenému subjektu, daň, ale může se i jednat o jakýkoliv poplatek). Spojení φόρου ἀπαγωγή, čili placení poplatku, se vyskytuje na několika místech (Hdt. I, 6; I, 27; Thuc. I, 96). Spojenci jsou nuceni platit poplatek φόρον ὑποτελέειν (Hdt. I, 171; Isocr. XII, 116), φόρον ἀπάγειν (Ar. V., 707), φόρον φέρειν (Ar. Av., 191; Xen. An. V, 5, 7).

poplatky vybírat, a tedy jejich výše již musela být známa dopředu. Plútarchos informuje, a jako zdroj používá Hérodota, že Themistoklés objížděl jednotlivé obce a vybíral peníze. Příhoda uvádí, jak se snažil vybrat peníze od občanů Andru¹²³.

Za rozumné pokládám vysvětlení, které nám předkládá Hérodotos. Podle něj Aristeidés použil výměry perského místodržícího Artaferna, podle kterých mu Iónové platili peníze za doby perské nadvlády (Hdt. VI, 42). Avšak na rozdíl od Artaferna, který vyměřoval dávky podle rozlohy půdy, věnoval Aristeidés větší pozornost i dalším zdrojům příjmů řeckých obcí, jako jsou mramorové doly na Paru, stříbrné doly na Sifnu a příjmy pramenící z obchodu jednotlivých obcí.

Mezi obcemi, které přispívaly loďmi, byly Samos, Naxos, Chios, Lesbos a Thasos¹²⁴. Zátěž, která ležela na těchto obcích, byla čím dál větší s přibývajícím náklady nutnými na pořádání vojenských akcí. Postupem času tak stále více obcí přispívalo penězi (Thuc. I, 99, 3) a na Athénách bylo, aby zajistily dostatečně velkou flotilu nutnou na obranu řeckého světa. Nacházíme zmínku, že v r. 440 př. n. l. loďmi přispíval pouze Samos, Chios a Lesbos ([Arist.] Ath. pol. 24, 2; Thuc. I, 19; III, 10, 5). Dle Thúkýdida tak spojenci sami umožnili Athénám, aby původní alianci svobodných měst přeměnily v athénskou námořní říši (I, 99, 2-3; Plut. Cim. 11). Podle několika badatelů Thúkýdídés jednoznačně rozděluje spojence na autonomní (přispívající loďmi; VI, 85, 2; VII, 57, 3), a na poddané (ὀπήκοοι, přispívající penězi; VII, 57, 4-5)¹²⁵. Je jasné, že do určité míry byli závislí na tom, že Athény opatří loď a posádku a zajistí jejich bezpečí, ale také jim za to náležitě platili. De Ste. Croix¹²⁶ nevidí žádný oprávněný důvod, proč by se mělo nahlížet na tyto spojence jako na podřízené. Neexistuje žádný pádný důkaz, který by potvrdil, že přispěvatelé lodí měli větší míru autonomie než přispěvatelé peněz.

¹²³ Plut. Them. 21, 1: „*Také spojenci na Themistokla zanevřeli, neboť plul od ostrova k ostrovu a vymáhal na nich peníze.*“

¹²⁴ West, 1930, str. 272; ATL III, str. 244: V r. 446 př. n. l. přestali přispívat Eretria, Styra, Chalkis, Hestiaia, v r. 432 Poteidaia a v r. 424 Akanthos.

¹²⁵ Balcer (1978), str. 26, pozn. 1; de Ste. Croix (1954), str. 17: Thúkýdídés rozděluje spojence do dvou skupin. Ti, co platili penězi, zastávali podřízenější roli, než ti, co přispívali loďmi a posádkami. Obce první skupiny jsou zvány jako podřízené (Thuc. VII, 57, 3-5) a obce druhé skupiny jako svobodné (např. Thuc. III, 10, 5). Stejně i Schuller (1974), str. 54-56.

¹²⁶ de Ste. Croix (1954), str. 17

Spojenci, kteří přispívali loďmi, se neobjevují v tributní listech (Samos, Chios a Lesbos). Autoři ATL¹²⁷ sestavili seznam 14 obcí, které v padesátých letech přispívaly loďmi. Jednalo se o Akanthos, Andros, Chalkis, Eretriu, Hestiaiu, Iásos, Kéos, Kythnos, Paros, Poteidaiu, Serifos, Sifnos, Styru a Ténos. Většina států jsou ostrovy s poměrně snadným přístupem k Peiraeiu, kde mohla být ukotvená spojenecká flotila. Příspěvky těchto států byly zřejmě velmi nízké, pokud lze soudit z jejich budoucích peněžních příspěvků (které se řádově pohybovaly okolo 5 talentů). Blackman¹²⁸ soudí, že absence v tributních listech nemusela nutně znamenat pravidelnou platbu loďmi, ale jednorázový příspěvek. Kimón tou dobou shromažďoval loďstvo na výpravu na Kypr a mohl požádat některé státy, aby mu výměnou za odpuštění tributu na několik let poskytly lodě. Dále Blackman soudí, že po roce 440/39 př. n. l. loďmi přispíval pouze Lesbos a Chios a po roce 427 př. n. l. pouze Méthymna a Chios. V r. 415 př. n. l. máme však důkaz, že se sicilské výpravy účastnily lodě Chiu a dalších spojenců (Thuc VI, 43). Nevíme však, kdo ti „další spojenci“ byli.

2.5.1 Foros a spolková flotila

Podle Thúkýdida Aristeidés stanovil výšku prvního foru na 460 talentů (Thuc. I, 96), ale není jasné, zda do této částky byly zahrnuty příspěvky nepeněžní, tedy lodě. Autoři ATL¹²⁹ došli k názoru, že Aristeidés nejdříve vše převedl na peníze a pak u některých států přepočtl zpět na lodě. Tak bychom mohli dosáhnout sumy 460 talentů. Přibližný odhad, jaká částka byla z lodí převedena na peníze, je 200-230 talentů¹³⁰. Dalším možným vysvětlením by byl optimistický Thúkýdidův předpoklad, že zaplatí všechny obce, které se k tomu zavázaly a ve skutečnosti se tak nestalo. U Diodóra se setkáváme s částkou 560 talentů. Není však nijak ojedinělé, že Diodóros udává nesprávná data. Většina Diodórových omylů zřejmě vznikla špatnou interpretací pramenů, či chybnou transkripcí.

¹²⁷ ATL III, str. 244, 249-50, 267-68; Wade-Gery (1945), str. 219-20

¹²⁸ Blackman (1969), str. 192

¹²⁹ ATL III, str. 236-43

¹³⁰ French (1972), str. 3

Za spolehlivější se proto považují Thúkýdidova data. Diodóros se však na mnoha místech s Thúkýdidem shoduje a je velmi pravděpodobné, že z něj čerpal¹³¹.

Foros byl primárně určen na stavbu a provoz lodí. Abychom si vytvořili představu, o jak velké loďstvo se mohlo jednat, v tabulce uvádím přehled dat z literárních pramenů, jak se počet lodí ve spolkové flotile proměňoval v průběhu doby:

Literární prameny	Athénské lodě	Spojenec ké lodě	Celkem lodí	Datace ¹³²	Výprava
Thuc. I, 104, 2	⁻¹³³	-	200	463-461 př. n. l.	Kypr a Egypt
Thuc. I, 112, 2	-	-	200	450-448 př. n. l.	Kypr
Thuc. I, 116-117	144	55	199	441-439 př. n. l.	Samos
Thuc. II, 13, 8	300	-	300	431/0 př. n. l.	před válkou
Thuc. III, 17	250	-	250	428 př. n. l.	hlídkování
Thuc. VI, 43	100	34	134	415 př. n. l.	Sicílie
[PsXen.] Ath. pol. 3, 4	400	-	400	431-404 př. n. l.	V době války ¹³⁴
Ar. Ach. 545	300	-	300	431-421 př. n. l.	počátek války
Plut. Cim. 12, 2	200 (?)	-	200	469/466 př. n. l.	Eurymedón
Xen. Hell. I, 1, 12	68	-	68	410/9 př. n. l.	výběr daní
Xen. Hell. I, 1, 34 Xen. Hell. I, 2, 1	50	-	50	410/9 př. n. l.	Thrasyllova výprava
Xen. Hell. I, 5, 20	70	-	70	407/6 př. n. l.	Konón na Samu
Xen. Hell. I, 6, 25	110	40	150	406/5 př. n. l.	b. u Arginúsai

¹³¹ Green (2006), str. 28

¹³² Datace událostí líčených u Thúkýdida převzata z Gomme (1950; 1956). Události z Xenofóntových Hellenik viz Underhill (1906).

¹³³ Podle dochovaných pramenů nemůžeme říci, kolik lodí patřilo Athénám a kolik spojencům.

¹³⁴ „Athénská ústava Starého oligarchy“ bývá datována do prvních let peloponnéské války, ale je zcela možné, že pochází ze 4. st př. n. l. a vyjadřuje se zpětně i o pozdějším úseku války. Viz str. 12.

Xen. Hell. 2, 1, 27	180	-	180	405 př. n. l.	Aigospotamoí
Xen. An. VII, I, 27	300	-	300	431/0 př. n. l.	počátek války

Z literárních pramenů se dozvídáme, že v době pentékontaetie Athény měly okolo 300 lodí. Na začátku peloponnéské války tento počet stoupl až na 400 a postupnými ztrátami ve válce klesl až na méně než polovinu, aby se v závěrečné bitvě vyšplhal opět na 180. V bitvě u Aigispotamoí byla většina athénské loďstvo zničena a uzavřením míru r. 404 př. n. l. byly Athénám zabaveny poslední zbytky lodí (až na posledních 12, které si směly ponechat). Pokles počtu lodí ke konci peloponnéské války je jednak dán odpadnutím spojenců (jako byl Chios a Lesbos, kteří disponovali velkým počtem lodí; Thuc. VIII, 5-6) a jednak ztrátami utpěnými v bojích. Při porovnávání celkových počtů je však nutné přihlídnout k faktu, že literární prameny se málokdy zmiňovaly o veškerém dostupném loďstvu spolku, ale jednalo se o část flotily, která se účastnila konkrétní výpravy: mohlo se tedy jednat pouze o zlomek lodí, kterými spolek disponoval. Avšak v případě bitvy u Aigispotamoí můžeme snad počítat s nasazením veškerého dostupného loďstva.

Díky Themistokleovým reformám měly Athény na začátku vzniku spolku velké loďstvo, které čítalo přes 200 lodí¹³⁵. Když byla potlačena vzpoura na Samu (440/39 př. n. l.; Thuc. I, 117, 3), loďstvo poražených přešlo přímo pod Athény. Dá se očekávat, že se tak stalo i v případě ostatních odpadlíků (jako Thasos, Samos a Aigína).¹³⁶ Je otázkou o jak velký počet lodí se jednalo, vzhledem k tomu, že revoltující státy byly vždy poraženy v bitvě či obléhání. Neznáme přesné počty, kolik lodí bylo zničeno a kolik lodí se zachovalo v použitelném stavu. Lodě měly mít stanoviště v Peiraeiu a zároveň zde měly probíhat i jejich opravy. Existuje zde obecně přijímaný fakt, že jedna triéra vydrží sloužit 20 let¹³⁷ v ideálním případě za předpokladu, že není zničena v boji či přírodní katastrofou. Mnoho

¹³⁵ Gabrielsen (1994), str. 28; Dle aristotelské Athénské ústavy nechal Themistoklés postavit 100 triér za výnos 100 talentů z Laurijského stříbrného dolu (22,7).

¹³⁶ Thuc. I, 105, 2 v případě Aigíny; Thasos: Thuc. I, 101; Samos: Thuc. I, 117; Mytiléna: Thuc. III, 50,1; Blackman (1969), str. 201,

¹³⁷ Blackman (1969), str. 203; 214-216

lodí však bylo potopeno v bitvách a bouřích, bylo tedy nutné flotilu neustále obnovovat. A pravděpodobně se tak dělo průběžně, aby se předešlo velkým jednorázovým nákladům¹³⁸. Na Naxu, Samu i Thasu však měli fungující doky, které by jistě veškeré opravy urychlily. Zdá se tedy logické, že se tamní doky využívaly na údržbu a stavbu nových lodí a Athény těmito obcím odpouštěly určitou část foru. Důkladem může být Thasos, který byl považován za velmi bohaté město, zejména díky obchodním kontaktům s thráckým pobřežím i vnitrozemím. Je tedy zarážející, že bohatý Thasos platil jen 3 talenty, Míléos 10, později jen 5 talentů a Samos se na tributních listech neobjevuje nikdy. V r. 446 př. n. l. se poplatek Thasu zvedl na 30 talentů, tedy desetinásobek. Vysvětluje se to buď počátkem těžby ve stříbrných dolech, nebo tím, že Athény přestaly využívat doky na Thasu (rozsáhlé vojenské akce již nebyly zapotřebí, vzhledem k uzavřenému Kalliovu míru). Výše foru tak mohla nepřímo ukazovat na hospodářskou situaci konkrétních států, avšak nevíme, do jaké míry se na výši foru podílely i politické aspekty. Primárním hlediskem pro stanovení výše foru však byla nutnost opatřit dost velký obnos pro zajištění bojeschopnosti spolkového loďstva, což sebou neslo nemalé výdaje. Unz¹³⁹ navrhuje, že částka, kterou Athény musely platit na údržbu loďstva na začátku peloponnéské války, byla až 70 talentů ročně.

Náklady na provoz jedné lodi v 5. století př. n. l. dokumentuje zmínka v Athénské ústavě ([Arist.] Ath. pol. 22, 7), kdy stavba jedné triéry stojí 1 talent. Každý člen posádky dostával 3 oboly za den (Thuc. VIII, 45, 2), což znamená, že celá posádka (až 200 mužů) za jeden talent mohla sloužit 2 měsíce¹⁴⁰. Z dalších zdrojů se dozvídáme, jak velká spojenecká flotila vlastně byla: 200 lodí na egyptskou výpravu (Thuc. I, 104, 2), 199 na výpravu k neposlušnému Samu v r. 440/39 př. n. l. (Thuc. I, 116-117). Náklady na vypravení jedné lodi byly častokrát velmi vysoké: muselo se počítat s částkou nutnou na

¹³⁸ Blackman (1969), str. 214

¹³⁹ Unz (1985), str. 36

¹⁴⁰ Dle aristotelské Athénské ústavy se dozvídáme, že Athény nabídly vyplatit 8 drachem veslařům, když potřebovaly vybavit loď posádkami před námořní bitvou u Salamíny (23, 1). Více o složení posádky Gabrielsen (1994), str. 106; K výši platu, který dostávala posádka více Gabrielsen (1994), str. 110-114. Obecně se soudí, že standartní plat byl 3 oboly za den a pouze výjimečně byl více (např. v případě obléhání Poteidaie byl až 2 drachmy za den, což by při počtu 50 lodí, které zmiňuje Thúkýdidés znamenalo náklady za 1 měsíc až 15 talentů. (Thuc. III, 17, 3-4). Naopak po neúspěšné sicilské výpravě klesl plat až na 2 oboly, viz výše citovaný Gabrielsen.

postavení lodi, její údržbu, opravy, ale zejména s částkou nutnou k zaplacení posádky¹⁴¹. Tato částka se v jednotlivých letech mohla velmi lišit: záleželo na tom, zda se konala několikaměsíční výprava, či probíhalo pravidelné hlídkování v regionu.

Finley poznamenává, že běžně bylo v aktivní službě asi 100 lodí s 20 000 muži na palubě, kteří se účastnili hlídkování, dalších 200 lodí bylo připraveno v docích pro případ vojenské výpravy¹⁴². Při platu 3 oboly na den to je 50 talentů měsíčně na provoz 100 lodí.

Zdroj	Thuc. VI, 8, 1 Egesta	ML 61, Thuc. I, 45+50-51 Kerkýra	Thuc. I, 116-117 Samos	Plut. Per. 11, 4 každý rok	Plut. Cim. 12, 2 Eurymedón
Datace	415 př. n. l.	433/2 př. n. l.	440/39 př. n. l.	Za Perikla do 429 př. n. l.	467 př. n. l.
Plat na den/člověk	1 drachma	3 oboly?	3 oboly?	3 oboly?	3 oboly?
Počet lodí	60	30	199	60	200
Posádka	200	200	200	200	200
Částka za měsíc	60 talentů	cca 25 talentů	100 talentů	cca 30 talentů	100 talentů
Částka za výpravu	max. 60 talentů	76 talentů	1000 talentů	240 talentů	(400 tal.)
Délka výpravy	1 měsíc	max. 3 měsíce	10 měsíců	8 měsíců	(Obvyklá délka 4 měsíce)
Výše foru pro daný rok	Nejbližší data r. 418 (cca 1000 tal.)	388 tal.	cca 400 tal.	cca 600 tal.	(400-460 tal.?)
Finanční zůstatek	+900 tal.	+312 tal.	-600 tal.	+360 tal.	(0)

¹⁴¹ Samons (2000), str. 207; Gabrielsen (1994), str. 139-142: Autoři udávají, že není možné stanovit částku, za kterou bylo v 5. a ve 4. st. př. n. l. možné postavit triéru, vzhledem k velkému počtu neznámých a proměnných faktorů.

¹⁴² Thuc. II, 24, 1-2; Finley, 2008, str. 33

Unz¹⁴³ vypočítává celkové náklady na vojenské operace, které probíhaly v letech 478/7 až 450/49 př. n. l. Dostává se k celkové částce 10 000 talentů a jeho odhad je ještě poměrně konzervativní. Pokud tuto částku podělíme celkovým počtem let (29), dostaneme částku zhruba 345 talentů za rok, což by zhruba odpovídalo výši foru, jak nám udávají různé prameny. Krom vlastního foru jednotliví stratégové mohli přilepšovat pleněním na znepráteném území, což by však muselo nutně skončit uzavřením Kalliova míru v r. 449 př. n. l.¹⁴⁴ O plenění na území spojenců nemáme žádné dochované zprávy.

Foros však nebyl jediným zdrojem příjmu pro athénskou státní pokladnu. Další nezanedbatelný příjem činily cla a daně (*telé*), daně placené metoiky (*metoikion*), prodej zkonfiskovaného majetku, příjmy ze stříbrných dolů, pronájmy půdy, přístavní a další poplatky¹⁴⁵. V aristotelské Athénské ústavě se dozvídáme, že z foru, daní a cla se mohlo uživit „více než 20 000 mužů“ (24, 3)¹⁴⁶. Dle Aristofana se dozvídáme, že celkové státní příjmy (foros, daně, soudní poplatky, příjmy z dolů, příjmy o obchodu a přístavů, obecní půdy a konfiskací) činily 2000 talentů a z toho soudní mašinerie (6000 soudců) pohltila každý rok od r. 422 př. n. l. 150 talentů (V. 655-662). Nevíme na kolik Aristofanés částku nadsadil, avšak s počtem 6000 soudců se setkáváme i ve výše zmíněné pasáži aristotelské Athénské ústavy. Je tedy možné, že Aristofanés popisoval skutečnost bez nadsázky (viz str. 43). Do výdajů je nutné započítat i dávky vyplácené válečným vdovám a sirotkům.¹⁴⁷ Povinnost leitúrgií taktéž velmi výrazně pomáhala státní pokladně. Např. povinnost vybavit triéru a udržovat ji po dobu jednoho roku, triérarchie, byla jistě velmi nákladná záležitost. Kvůli tomu na konci peloponnéské války došlo k reformě a triéry byly vypravovány, již ne jedním, ale skupinou občanů (*syntriérarchiá*)¹⁴⁸.

¹⁴³ Unz (1985), str. 24 a dále

¹⁴⁴ Diskuze o Kalliově míru viz str. 38, pozn. 62.

¹⁴⁵ Blamire (2001), str. 106, Oliva (1995), str. 25; Samons (2000), str. 200-206

¹⁴⁶ Celkem se jednalo o 6000 soudců, 1600 lučištníků, 1200 jezdců, 500 členů búlé, 500 dohlížitelů vojenských posádek, 50 členů pořádkové služby v Atjénách, 700 úředníků v Athénách a 700 úředníků ve spojeneckých obcích, 2500 hoplítů a 20 posádek hlídkových lodí. Dále se jednalo o válečné sirotky, které bylo nutné zaopatřit, plat pro členy pryťanie a hlídače vězení.

¹⁴⁷ [Arist.] Ath. pol. 49, 4; Tritle (2010), str. 62, Rhodes (1981), str. 570-571: tyto dávky byly zavedeny již za Solónu či Peisistrata. Tato částka byla stanovena jako 2 oboly denně; bohužel však nevíme, kolika lidem se příspěvky vyplácely.

¹⁴⁸ Gabrielsen (1994), str. 173-176

2.5.2 Spolkové finance od r. 454/3 př. n. l.

Přesné údaje o velikosti foru máme až z roku 454/3 př. n. l., kdy byla pokladnice athénskému spolku přenesena z Délu do Athén¹⁴⁹. Důvodem přesunu byla zřejmě fatální porážka spojeneckých vojsk na výpravě v Egyptě v r. 455 př. n. l. a nebezpečí ze strany Persie, která snadněji mohla napadnout Délos, než samotné Athény. O přesunu pokladnice Thúkýdidés zcela mlčí, avšak máme zmínky jednak u Plútarcha a také u Diodóra (Plut. Arist. 25, 2-3, Plut. Per. 12, 1; D. S. XII, 38, 2)¹⁵⁰. Pokladnice byla přesunuta z Délu do Athén na návrh Samských, dle dříve odsouhlasených smluv. Co se týče částky, která byla za více než 20 let existence spolku nashromážděna, tak o její výši se vedou spory. Podle Diodóra se jednalo o 8000 talentů (D. S. XII, 38, 2). Podle Thúkýdida bylo celkem na Akropoli nashromážděno 10000 talentů (Thuc. II, 13, 3)¹⁵¹, z nichž byl financován stavební program a obléhání Poteidai. O částce 8000 talentů se dozvídáme z Ísokrata (VIII, 126-7).

Aristeidovo vyměření foru z r. 478/7 př. n. l. bylo považováno za stálé a nepředpokládalo se, že se bude v budoucnu měnit. Již v roce 454/3 př. n. l. ale bylo stanoveno, že každé 4 roky, u příležitosti slavnosti Velkých Panathénají, proběhne nové vyměření poplatků¹⁵². Výměr foru z r. 454/3 př. n. l. se nám bohužel nedochoval, ale

¹⁴⁹ Kagan (1969), str. 101

¹⁵⁰ Meiggs, 1973, str. 100; Pritchett (1969), str. 17

¹⁵¹ Zmíněná pasáž bývá často vykládána, že se na Akropoli nashromáždilo celkem skoro 10 000 talentů (μύρια; přesněji však 9700 talentů: τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο). Diodóros (D. S. XII, 40, 2) udává celkovou částku nashromážděnou na Akropoli v r. 431 př. n. l. opět 10 000 talentů (τῶν μυρίων ταλάντων). Pro podrobnější rozbor složení celkové částky viz Samons (2000), str. 93-104; Autoři ATL se taktéž přiklánějí k částce 8000 talentů (ATL III, 238), která vznikla spojením 5000 talentů, o nichž pojednává papyrus Anonymus Argentinensis, (viz str. 39, 70, 73) a 3000 talentů, které najdeme v Kalliově finančním dekretu (viz str. 73). Gomme (1953), str. 1-21 se detailně zabývá problematikou dané kapitoly v Thúkýdidovi. Dochází k faktu, že zde zřejmě nebylo nashromážděno 9700 talentů, ale pouhých 5700 talentů, avšak nevyklučuje ani jiné varianty.

¹⁵² Meiggs, 1973, str. 235 Od roku 454/3 př. n. l. byly každoročně vydávány tributní listy (ATL), které byly vystavovány na Akropoli, a díky nim můžeme poměrně přesně dokumentovat příspěvky jednotlivých měst. Výše foru byla různá: od 300 drachem pro nejmenší města až po 30 talentů (např. Aigína, Thasos). Ruschenbusch (1983) se ve svém článku pokouší dokázat vztah mezi výší foru a počtem obyvatel na řeckých ostrovech. Pracuje však s moderními čísly (udává počty obyvatel ze začátku 20. st.). Na konci svého článku však podává zajímavý přehled přispívajících měst, rozdělených podle výše částek. Praxe dedikování určité částky z celého foru bohu byla uplatňována zřejmě i na Délu, kde byla část peněz věnována Apollónu Délskému. Bohužel se nám nedochovaly žádné přímé důkazy, které by tuto teorii potvrdily. Ale už jen fakt, že se pokladnice nacházela ve svatyni Apollóna a v jejím okrsku se konaly každoroční oslavy, tuto teorii podporuje.

známe ho z kopie Kratera Makedonského a ze zmínek v díle Stefana Byzantského¹⁵³. Pokud jde o první zaznamenaný foros z roku 454 př. n. l. z tributních listů (ATL), pak se jednalo o 489 talentů 1390 drachem bez lodí. Tato stéla se nám narozíl od původního výměru dochovala.

Pravidelné vyměřování výše poplatků bylo reakcí na aktuální situaci v jednotlivých obcích (živelné pohromy, konflikty ale i rozkvět obce) a stejně tak mohlo lépe reagovat na měnící se potřeby Athén a celého spolku. Bohužel z let 450 – 430 př. n. l. nemáme ani jediný fragment těchto nových výměrů, z dob peloponéské války se nám zachovaly tři výměry. První výměření tedy proběhlo v r. 454/3, další v r. 450/49 (zde proběhlo 21 snížení a 5 zvýšení poplatků), 446/5 (30 snížení a 3 zvýšení), pak v r. 443/2 oproti předpokládanému 442/1¹⁵⁴, 438/7, 434/3¹⁵⁵, 430/29, 428/7, 425/4, 422/1, 418/7, 414/3¹⁵⁶, 410/9¹⁵⁷, a snad i 406/5¹⁵⁸. Na výměrech nebyla uváděna aparché¹⁵⁹, ale celá částka, kterou se státy zavázaly odvádět.

Placení tributu

Platby foru probíhaly od zahájení námořní sezóny na jaře v období slavností, ať už se jednalo o Délie na Délu či Dionýsie (příp. Panathénaje) v Athénách. Platby opozdilců jistě probíhaly i v průběhu roku, až do uzavření námořní sezóny. Na konci července či na začátku srpna docházelo k výměně hellénotamiů, kteří měli na starosti publikaci přispěvatelů a výše jejich příspěvků. V této době se také publikovala tributní stéla s přehledem plateb a jednotliví úředníci předkládali své účty ke kontrole sboru logistů. Je

¹⁵³ Crater. 2, 3-4: ἐν τῷ Περὶ ψηφισμάτων γ· "Καρικὸς φόρος· Δῶρος, Φασελίται ..." „*Ve spise O usneseních: Kárský region, který odváděl foros: Dóros, Fáselitští...*“ (překlad autora)

¹⁵⁴ ATL III, str. 306 Autoři navrhují, že výměra foru byla posunuta o jeden rok z důvodu monumentálních oslav Velkých Panathénají r. 442 př. n. l., kde chtěl Periklés představit novou budovu Ódeia a předvést světu, že Athény jsou centrem civilizovaného světa.

¹⁵⁵ Výměry foru ze 30. let jsou velice fragmentárně dochované. Avšak víme, že došlo celkem k 8 snížením a 30 navýšením plateb.

¹⁵⁶ ATL III, str. 91: V roce 414/3 př. n. l. bylo vybírání foru nahrazeno 5% clem uvaleným na veškeré zboží.

¹⁵⁷ ATL III, str. 91: Jedná se o poslední výměr, o kterém máme důkazy (Xen. Hell. I, 3, 9; IG I², 301)

¹⁵⁸ ATL III, str. 92: Výměr z r. 406/5 př. n. l. není nikde doložen a není jasné, zda k němu vůbec došlo.

¹⁵⁹ Aparché byla 1/60 tributu náležící Athéně. Jednalo se o první obětinu, která se zasvěcovala bohům. Tato částka zůstávala v Athénině pokladnici a financovaly se z ní stavby na Akropoli. Na tributních stélách, stojících na Akropoli, se neuváděl foros, ale pouze aparché.

tedy pravděpodobné, že obce, které zaplatily po uplynutí funkčního období hellénotamiů, byly na listech z následujícího roku na prvních místech¹⁶⁰. Tyto obce byly uváděny spolu s obcemi, které platily pouze částečně¹⁶¹. Z Kleiniova dekretu (IG I³ 34) se dozvídáme, jak přesně placení tributu probíhalo¹⁶². Episkopové z konkrétní obce přivezli peníze, společně s tabulkou, kde byla napsána celková suma a byla zapečetěná tzv. symbolem¹⁶³. Toto nařízení upravovalo výběr foru a za neuposlechnutí, či jednání, které nebylo v souladu s jeho textem následovaly tresty.¹⁶⁴ Publikaci samotných tributních seznamů měli na starosti hellénotamiové, jako kontrola sloužili logistové, což se dozvídáme ze zrekonstruované hlavičky nápisů¹⁶⁵.

Další detaily o výběru foru nám poskytuje výměr z r. 425 př. n. l., který patří k jedněm z nejzajímavějších. Foros byl totiž tehdy zvýšen na neuvěřitelných 1500 talentů (IG I³ 71, též známý jako Thúdippův dekret) a jednalo se tak o největší částku, kterou Athény kdy požadovaly od spojenců. Dnes se výměr zachoval asi ve 20 fragmentech¹⁶⁶ a máme tak i dostatek informací o tom, jak celý výběr probíhal. Nejdříve bylo lidem ustanoveno 10 úředníků (*taktai*), kteří měli rozhodnout, jaká města budou platit a kolik.

¹⁶⁰ Jako např. v r. 453/2 př. n. l., kdy jsou obce Kárie na prvním místě. Kárské obce byly nevýznamné, výše jejich foru nebyla vysoká a byly považovány za velmi nestabilní část prvního spolku. Proto je překvapivý jejich výskyt na prvním místě. Je tedy pravděpodobnější, že zaplatily až po uzavěrcce účetního roku 454/3 př. n. l. a byly tak převedeny až do roku následujícího. Meiggs, 1973, str. 238

¹⁶¹ Částečná platba některých obcí je autory ATL vysvětlována jako možné financování vojenské akce v rámci dané sezóny přímo na místě. Určitá částka tak mohla být konkrétní obci odpuštěna a došlo tak pouze k částečné platbě. Typickým příkladem je Lampsakos, který v r. 448/7 př. n. l. platil pouze 86 a 2/3 drachem namísto 1200 a o rok později pouze 60 drachem. ATL, III, str. 39, pozn. 22

¹⁶² IG I³ 34 neboli Kleiniův dekret býval dříve datován do r. 450 př. n. l., a to zejména díky tvaru písmen, které byly použity. Nyní se soudí, že tento dekret by měl spíše připadnout do r. 425/4 př. n. l., společně s IG I³ 71 neboli Thúdippovým dekretem, který vyměřoval výši foru (viz pozn. 101). Více k dataci Rhodes (2008).

¹⁶³ Brun (2005), str. 36-38; Symbolon byl vlastně žeton, který se rozlamoval na dvě poloviny a obě ze zúčastněných stran si vzaly jednu polovinu. Při uzavírání určité smlouvy symbolon fungovalo jako záruka a zároveň prokázání totožnosti. Zde konkrétně byla polovina symbola zanechána v Athénách a druhou polovinu si odvezla obec. Při předávání foru se obě poloviny přiložily k sobě, a když pasovaly dohromady, došlo k ověření legitimacy a předávání peněz mohlo pokračovat. K ověřování docházelo za přítomnosti členů bůlé a celková částka se četla nahlas. Hellénotamiové částku převzali od apodektů a zaznamenali na voskovou tabulku. viz ATL, III, str. 12: Apodektové sami peníze nikdy nevybírali, pouze je přijímali od jiných úředníků. Vybrané částky pak předali přímo pokladníkům.

¹⁶⁴ Balcer (1978), str. 15

¹⁶⁵ Formule se vyskytuje pouze na prvním tributním listu a v dalších letech neopakuje, pouze jsou vyjmenováni sekretáři hellénotamiů, dále je ve 2. a 3. listě zmínka, že text byl překontrolován *logistai*. IG I³ 259, první tributní list z r. 454/3 př. n. l. Logistové tvořili sbor 30 úředníků, členů bůlé, jimž se na konci funkčního období skládaly účty. V dnešní terminologii se jednalo o auditory, kontrolory.

¹⁶⁶ Meritt, West (1934). Jedná se o jeden z nejvíce restaurovaných attických dokumentů 5. st. př. n. l. Rekonstrukce navrhovaná autory ATL jsou stále ještě dnes doplňovány tak, jak jsou nacházeny nové fragmenty, viz nepublikovaný frg. A. Matthaïou (ř. 48-56).

Jejich rozhodnutí bylo po poslech (celkem bylo 8 poslů, každý měl svou přesně vytyčenou trasu) doručeno obcím, které do měsíce maimaktériónu (listopad/prosinec) měly oznámit případné námítky. Pokud se jim foros zdál příliš vysoký, pak o něm rozhodoval sněm 1000 soudců před koncem měsíce poseidiónu (leden/únor). Sněm o 1000 lidech nebyla novinka.¹⁶⁷ Již v r. 429 př. n. l. se v této funkci setkáváme se sněmem o 1500 lidech, který byl pravděpodobně založen již o 5 let dříve¹⁶⁸. Veškeré platby musely být doručeny před Dionýsiemi, tedy před začátkem vojenské sezóny, jinak se obce vystavovaly možné pokutě. Jako kontrolní orgán existovalo 5 úředníků *eisagógů*¹⁶⁹, kteří si volili svého písaře a předsedu. Nad *eisagógy* prováděl dozor *polemarchos* a *archón*. Ten, kdo by neuposlechl nařízení tohoto dekretu (*polemarchos*, *eisagógové*, *archón*), mohl být předveden před soud a hrozila mu pokuta 10 000 drachem. Konečné rozhodnutí pak bylo na 1000 členném sněmu a na *búlé*. Stratégové měli zajistit bezpečné vybírání foru a měli možnost žádat přímo na *búlé* speciální nařízení pro výběr foru, pokud to vyžadovalo konání vojenské výpravy¹⁷⁰. Athény vydávaly speciální dekrety, když vojevůdcům předávaly peníze na vedení války. Typicky začínaly formulí *Ἀθηναῖοι ἀνέλοσαν*¹⁷¹. Blamire¹⁷² poukazuje na to, že v r. 426/5 př. n. l. (IG I³ 369) Athénina pokladnice rozdělila na jaře 100 talentů stříbra mezi athénské velitele, kteří tak mohli vyplout na plánovanou výpravu bez ohledu na to, kdy bude vybrán foros od spojenců. Při slavnosti Dionýsií byla náležitá částka vrácena zpět do pokladnice.

Dále se na Thúdippově dekretu dochovaly záznamy asi od poloviny obcí společně s výší foru spolu s konečnou částkou. Bohužel začátek této celkové sumy chybí, ale badatelé se shodují, že se jednalo o částku 1460 až 1500 talentů¹⁷³, což je částka skoro třikrát větší, než v předchozích letech. Je jasné, že zvýšení foru souviselo s právě probíhající válkou se Spartou a zvýšenými potřebami na její vedení. Následují tabulka

¹⁶⁷ O finančních záležitostech v Athénách rozhodovala *ekklésia*, tedy sněm všech bezúhonných občanů starších 20 let. Projednávané návrhy vždy předem prozkoumala *búlé*. Sněm rozhodoval nejen o finančních záležitostech, ale i o zahraniční politice, státních kultech a vypovězení jednotlivých občanů ze země (*ostrakismos*); [Arist.] Ath. pol. 22

¹⁶⁸ Meiggs, 1973, str. 240 Autor zde tvrdí, že tento sněm mohl existovat už v r. 450 př. n. l.

¹⁶⁹ [Arist.] Ath. pol. 52, 2. Autoři ATL navrhuji možný počet 30 *eisagógů*. ATL III, str. 74

¹⁷⁰ Meritt, West (1934), str. 51

¹⁷¹ IG I³ 363, řádek 6-7 (týkající se výdajů na válku se Samem, v letech 441/0-440/39 př. n. l.)

¹⁷² Blamire (2001), str. 112

¹⁷³ Meiggs, 1973, str. 325

dokumentuje nárůst a geografické rozložení tributu v r. 425/4 př. n. l., oproti roku 430/29 př. n. l.

Zdroj: Unz (1985)	430/29 př. n. l.	V %	425/4 př. n. l.	Průměr 425 př. n. l.	V %	Nárůst %
Helléspontská oblast	85 tal.	22	250-300 tal.	275 tal.	19	224
Thrácká oblast	120 tal.	32	310-350 tal.	330 tal.	23	175
Ostrovy	63 tal.	17	150 tal.	150 tal.	10	138
Města z oblasti Pontu¹⁷⁴	0	0	100-150 tal.	125 tal.	9	100
Iónsko-kárská oblast	110 tal.	29	550-580 tal.	565 tal.	39	414

Prudký nárůst v Iónsko-kárské oblasti se vysvětluje tím, že ještě v r. 430/29 Athény využívaly přístavy, případně lodě tamních obcí a ty byly osvobozeny od placení části tributu¹⁷⁵.

Některá výrazná a náhlá snížení tributu mohou mít své vysvětlení v založení klérúchie či vojenské posádky (viz str. 44-46), ale ve 40. letech 5. st. př. n. l. se zřejmě jednalo o snahu zmírnit napětí mezi Athénami a spojenci. Po uzavření míru s Peršany by již spolek de facto ztratil význam jakožto organizace, která měla za úkol potlačit možné perské nebezpečí. Athény se snížením poplatků snažily spojení udržet a zachovat tak existenci spolku. Dokonce v r. 449/8 př. n. l. nebyl foros zřejmě vůbec vybírán.¹⁷⁶ Oproti tomu později v 30. letech docházelo k zvyšování foru až na úroveň před uzavřením míru s Persií. Sparta tehdy s Athénami uzavřela třicetiletý mír, čímž prudce poklesly naděje možných revoltujících obcí na případnou pomoc od Sparty. Athény si tedy mohly dovolit poplatky zvyšovat, vzhledem k narůstajícím výdajům. Aby bylo možné proceduru výběru

¹⁷⁴ Unz (1985), str. 35-36; Meiggs (1973), str. 328-329 uvádí, že zhruba v r. 428 př. n. l. se poprvé ve spolku objevují města z oblasti Černého moře: celkem 21 dochovaných měst z oblasti Pontu platících foros, ale je možné, že jich celkem bylo 40-50. Tato města se objevují ve výměru z r. 425 téměř na jeho konci.

¹⁷⁵ Unz (1985), str. 36 již však neudává, proč by měl být tribut v r. 425/4 př. n. l. v Iónsko-kárské oblasti najednou zvýšen. Bylo by to možné pouze za předpokladu, že Athény přestaly využívat tamní přístavy a požadovat lodě a posádky, ale na to nemáme žádné přesvědčivé důkazy.

¹⁷⁶ Viz str. 38, pozn. 62.

co nejvíce zjednodušit, bylo zavedeno systematické uspořádání jednotlivých měst na tributních listech.

Na prvních listech nebyly obce geograficky ani alfabetycky uspořádány. Jejich zápis pravděpodobně probíhal v takovém pořadí, v jakém přivázely foros. První známky geografického uspořádání nese list z r. 448/7 př. n. l.¹⁷⁷, kdy se v jednotlivých sloupcích objevují města, která jsou blízko sebe. V posledním sloupci opět následují pozdní platby. V roce 442/1 př. n. l. jsou obce seřazeny pod hlavičkou jednotlivých oblastí. Tyto oblasti jsou kárská, iónská, helléspontská, thrácká a ostrovní (Thuc. II, 9, 4). Ve stejném období se na stélách objevují nejen jména písařů, ale i vedoucího hellenotamiů. V roce 442 př. n. l. byl právě tímto předsedou Sofoklés z Kolónu, známý dramatik. Zdá se, že tito vedoucí hellenotamiů byli vybíráni podle určeného pořádku, pokaždé z jiné fýly¹⁷⁸. Od r. 438/7 př. n. l. byl Kárové spojení s Ióny, zejména proto, že většina kárských měst od spolku odpadla a zbývající byla přidána do iónského oddílu.

Ač máme velice do podrobnosti dochovanou proceduru vybírání foru ze strany Athén, bohužel nevíme nic o tom, jak byl tribut vybírán v rámci jednotlivých spojeneckých států. Pokud byla praxe stejná jako v ostatních řeckých státech, pak tyto dávky platili nejbohatší občané jako součást daňové povinnosti¹⁷⁹. V Athénách se v době krize sáhlo k výběru speciální daně, *eisfora*¹⁸⁰. Dalo by se předpokládat, že k něčemu podobnému se uchýlily i spojenecké obce.

Při studiu jednotlivých plateb se setkáme s pojmem *apotaxis*, což v praxi znamenalo, že obcím, které až dosud platily společně, byl foros vyměřen zvlášť. Např. v roce 422 př. n. l. se poprvé setkáváme s obcemi Zóné a Drýs, které dříve zřejmě spadaly

¹⁷⁷ IG I³ 264

¹⁷⁸ Meritt (1932), str. 4 Tato praxe probíhala zřejmě až do r. 430/29 př. n. l.

¹⁷⁹ Finley (2008), str. 36

¹⁸⁰ Roku 428/7 př. n. l. byla poprvé (πρωτον – není však jasné, zda Thúkýdídés míní poprvé vůbec, či poprvé za peloponéské války) uvedena do praxe v Athénách platba přímé daně (εἰσφορά). Eisfora byla uvalena pouze na Athény a tehdy se vybralo 200 talentů (Thuc. III, 19). Athény nutně potřebovaly peníze na obléhání Mytilény, a tak se museli uchýlit k radikálnímu výběru peněz. Eisfora se vybírala zejména od bohatých občanů v dobách finanční krize a zvýšených finančních nároků, na příkaz bůle. Podle Athénské ústavy byla eisfora známá již za Solónu ([Arist.] Ath. pol. 8, 3), další odkaz na eisforu najdeme v Kalliově dekretu (IG I³ 52) z r. 434/3 př. n. l. Další známé uplatnění eisfory je až po r. 415 př. n. l., tedy v době, kdy byly Athény finančně vyčerpány po sicilské výpravě. Eisfora byla hojně využívána jako příjem peněz zejména ve 4. st. př. n. l., ovšem za zcela jiného uspořádání. Jednalo se většinou o 1-2% daň z veškerého soukromého majetku. Více o eisfoře ve 4. st. př. n. l. v kap. 3.5.2.

pod většího a důležitějšího souseda, jako mohla být Samothráké. Tato praxe byla zaváděna zejména proto, aby se rozšířil okruh platících a Athény vybraly více peněz na příspěvcích.

Po r. 431 př. n. l. se objevují zmínky o speciálních lodích, které byly vysílány, aby vybraly foros od obcí, které doposud nezaplatily (vñες ἀργυρολογήσων tedy lodě vybírající poplatky; Thuc. II, 69; III, 19; IV, 50, 1; IV, 75; [Arist.] Ath. pol. 24, 3). Dvě ze tří Thúkýdidových zmínek o těchto lodích spadají do let, kdy byl ustanoven nový výměr: 430, 428, 425 př. n. l. Athény posílaly lodě, které zřejmě vybíraly speciální dávky na financování jejich vojenských kampaní a tento fakt mohl budit velkou nevoli mezi spojenci.

Jednotlivé částky na ATL byly vždy uváděny dle attické měnové soustavy, a to ve stříbře. Pouze na prvním listu z r. 454/3 př. n. l. máme výskyt jiného standardu, a to přepočten na kyzický statér.¹⁸¹ Zjednodušení a upravení situace bylo dosaženo zavedením Kléarchova mincovního dekretu, který nařizuje používání jednotné měny mezi spojenci (IG I³ 1453, viz str. 49). V důsledku tento dekret umožnil zjednodušení administrace mezi Athénami a spojenci a stejně tak nastavil i jasnější podmínky obchodu. Datace tohoto dekretu je sporná (data oscilují mezi 40. a 20. lety 5. st. př. n. l.)¹⁸².

2.5.3 Vývoj spolkového financování

Okolo poloviny století se začíná struktura spolku proměňovat. Většina spojenců přechází na přispívání penězi. Plútarchos se zmiňuje, že Kimón začal spojence přemlouvat, aby platili penězi namísto lodí¹⁸³. Spojenci se tak stali více závislími na Athénách, což umožnilo pozdější přeměnu spolku na athénské námořní impérium. Spojenci raději každoročně platili foros, než aby přispívali lodmi a zajišťovali i posádku a opravy lodí. Za tuto službu platili Athénám, které si tak za spojenecké peníze pořídily velké

¹⁸¹ Více k tématice kyzického statéru Meiggs (1973), str. 442 Je možné, že Tenedos a jiná aiolská města přispívala v kyzických statérech, částka však byla převedena na odpovídající sumu dle attického standardu. Všechny platby Tenedu jsou dělitelné 27, což se předpokládá za směnný kurz na attické stříbro (1 statér=27 drachem). Stejně je to i u plateb Kyziku samotného a předpokládáme, že to tak bylo i u ostatních obcí, které platily jinou měnou než attickou. Dělo se tak kvůli přehlednosti plateb a celého účetnictví spolku.

¹⁸² Mattingly (1997), Rhodes (2008).

¹⁸³ Plut. Cim. 11; 18

lodstvo. Pro Athény to byly ideální podmínky k tomu, aby rozšířily sféru vlivu a začaly uplatňovat autoritu mezi spojenci (Thuc. I, 77). Dle autorů ATL¹⁸⁴ k této přeměně došlo mezi rokem 450/49 př. n. l. (do této doby se datuje Kalliův mír, D. S. XII, 4, 4-6; Plut. Cim. 18), kdy došlo k naplnění faktického poslání spolku, a rokem 446/5 př. n. l. (třicetiletý mír), kdy Sparta uznala existenci athénskému spolku-říše. O přesné dataci se mohou vést spory, nicméně je jasné, že politika Athén se výrazně změnila ve 40. letech 5. st. př. n. l. Athény na začátku 40. let svolaly celořecký sněm do Athén, aby se poradily o dalším postupu (Plut. Per. 17, parafrázuje *kongresový dekret*). Nashromážděná rezerva 5000 talentů by měla být použita na obnovu chrámů (Anonymus Argentinensis; Plut. Per. 12, 1-4; 14)¹⁸⁵, na oběti bohům a zachování bezpečí na moři. Právě poslední jmenovaný bod by vyžadoval každoroční přísun peněz od spojenců. Došlo by tak k legitimizaci pokračování výběru poplatků od spojenců¹⁸⁶.

Snížení výše foru, které následuje ve 40. letech 5. st. př. n. l., dle Meritta¹⁸⁷ dokumentuje existenci Kalliova míru. Spojencům byl snížen foros o 30% vzhledem k faktickému naplnění poslání prvního spolku a zmenšení případných třecích ploch mezi Athénami a nespokojenými spojenci.

Rok (př. n. l.)	Foros dle Meritta (1937), str. 96
450/49	435-440 talentů
448/7	méně než 300 talentů
444/3	376 talentů 4550 drachem
433/2	394 talentů

¹⁸⁴ ATL III, str. 264

¹⁸⁵ Zároveň tento dekret zřejmě i ustanovoval nové vybírání foru, počínaje rokem 448/7 př. n. l. Každé 4 roky při Panathénajích mělo být odevzdáno Athéně 200 talentů, a až by se dosáhlo částky 3000 talentů, pak by tato suma byla zasvěcena ostatním bohům. K tématu více Samons (2000), str. 139-150. ATL, III, str. 328-329: této částky mělo být dosaženo v r. 434/3 př. n. l., jak se o tom zmiňuje Kalliův dekret. Nicméně, k zasvěcení částky ostatním bohům nikdy nedošlo, jelikož bylo nutné pokrýt náklady na válku s Kerkýrou v r. 433/2 př. n. l. (IG I³ 364). Část foru, která přesahovala 200 talentů určených Athéně, byla použita na stavbu budov na Akropoli. ATL, III, str. 331: To ale znamená, že veškerý foros v letech 448-433 př. n. l. byl utracen a hellénotamiové neměli žádné rezervy pro případ vojenské akce. Financování Propylají komentuje Diodóros (D. S. XII, 40, 2). Tvrdí, že stavba Propylají byla financována přebytkem z foru. Což tedy podporuje teorii, že veškeré volné prostředky šly na stavbu Propylají a hellénotamiové neměli rezervu na vedení války.

¹⁸⁶ ATL III, 279-280

¹⁸⁷ Meritt (1937), str. 96

Ve 40. letech 5. st. př. n. l. začínají vznikat nové stavby na Akropoli (jako budova Parthenónu), o kterých se často říká, že byly financovány ze spojeneckých peněz (Plut. Per. 12-14; D. S. XII, 40, 2). Periklés je obviňován, že zpronevěřil spojenecké peníze. V Plútarchově podání se sám obhazuje tím, že Athény zajišťují bezpečí svým spojencům a je pouze na nich, jak peníze využijí, pokud dostojí svému slibu. Podle dochovaných nápisů byly stavby financovány z Athéniných fondů¹⁸⁸. Podle autorů ATL se mohlo celkově jednat o částku okolo 3500 talentů¹⁸⁹.

Záznamy o stavbách na Akropoli se nám zachovaly poměrně hojně. Účty na stavbu Parthenónu (IG I³ 436-451 z let 447/6 – 443/2 př. n. l.) byly vydávány každoročně úředníky epistaty, kteří měli na starosti dohled nad stavbou. Peníze na stavbu věnovala Athéna a hellénotamiové, a během roku je mezi sebou jednotliví epistaté přesouvali tak, jak právě potřebovali. Jednalo o docela vysoké částky, např. na IG I³ 437 jde o 33 talentů. Záznamy o stavbě Propylají (IG I³ 462-466) jsou uspořádány jako záznamy o Parthenónu. Platby na stavbu Propylají pocházely z *aparché*, konkrétně z peněz, které se nevypotřebovaly na vojenská tažení. Další příjem činil podíl na kořisti (IG I³ 464, 465, 466)¹⁹⁰.

V letech 440-439 př. n. l. Athény vedly válku s revoltujícím Samem (Thuc. I, 115-117). Náklady na tuto výpravu se vyšplhaly až na 1200 talentů (Isoc. XV, 111; D. S. XII, 28, 3-4). Podle epigrafických nálezů se mohlo jednat až o 1400 talentů, je zde však zahrnuta i výprava proti Byzantiu (IG I² 363, Tod 50). V literárních pramenech se setkáváme s částkou za tuto výpravu ve výši 1200-1400 talentů¹⁹¹ (do čehož ale bývá započítáváno 128 talentů, které bylo použito na dobytí Byzantia). Tato výprava značně vyčerpala spolkové rezervy, avšak Samos musel strhnout hrady, lodi odevzdat Athénám a

¹⁸⁸ Giovannini (2008), str. 164-184: Záznamy o stavbách na Akropoli se nám zachovaly poměrně hojně. Účty na stavbu Parthenónu (IG I³ 436-451 z let 447/6 – 443/2 př. n. l.) byly vydávány každoročně úředníky epistaty, kteří měli na starosti dohled nad stavbou. Peníze na stavbu věnovala Athéna a hellénotamiové, a během roku je mezi sebou jednotliví epistaté přesouvali tak, jak právě potřebovali. Jednalo o docela vysoké částky, např. na IG I³ 437 se jedná o 33 talentů. Záznamy o stavbě Propylají (IG I³ 462-466) jsou uspořádány jako záznamy o Parthenónu. Platby na stavbu Propylají pocházely z *aparché*, konkrétně z peněz, které se nevypotřebovaly na vojenská tažení. Další příjem činil podíl na kořisti (IG I³ 464, 465, 466). Stavba Erechthea byla zcela financována z pokladnice Athény (IG I³ 475, 476).

¹⁸⁹ ATL III, 340-1

¹⁹⁰ Samons (2000), str. 76

¹⁹¹ Isocr. XV, 111; D. S. XII, 28, 3; Nepos Timoth. 1; Tod 50

každoročně platit reparace 50 talentů, a to až do r. 414/3 př. n. l., kdy máme poslední zmínky o této platbě.¹⁹²

V návaznosti na samské povstání se od r. 439 př. n. l. do r. 429 př. n. l. setkáváme s pojmem *epifora*. Dle LSJ mimo jiné znamená platbu navíc (Thuc. VI, 31, 3; D. S. XVII, 94) nebo dodatečnou platbu *foru* (IG I² 205). Dle ATL se jedná možná o jakési penále za neuhrazenou platbu (3 miny za jeden talent a měsíc prodlení¹⁹³ nebo přesněji 1 mina za talent a 10 dní prodlení). Dvojitě platby jsou předmětem dlouhé diskuze. Je možné, že se jednalo o platby dodatečně vybrané samotnými stratégy přímo na místě, které byly rovnou použity na vedení válečné výpravy. Zpráva o tomto výběru se do Athén dostala později, a proto vznikl dvojitý záznam v témže roce. Zdá se, že r. 446/5 př. n. l. končí výskyt dvojitých plateb a nastupuje období poměrné jistoty, až do 430/29 př. n. l., kdy spojenci platí pravidelně a najednou. V letech 430/29 a 429/8 př. n. l. se setkáváme se speciálními rubrikami měst, která přispívala rovnou na vojenské operace¹⁹⁴.

V roce 436/5 a 435/4 př. n. l. (IG I³ 276, 277) se některé obce objevují jako ἄτακτοι, čili bez povinnosti platit *foros*: všech 5 obcí patří do thrácké oblasti¹⁹⁵. Autoři ATL navrhují, že se mohlo jednak jednat o obce, kterým byl vyměřen nový tribut, když se odtrhly od nějaké větší obce (*apotaxis*), a jednak o obce z okrajových oblastí, které dříve nebyly členy athénské spolků. Autoři ATL poukazují na to, že obce zřejmě nemusely platit vzhledem k nákladům na vojenské výpravy, kterých se tehdy účastnily. V r. 432/1 př. n. l. však hodně z těchto menších thráckých obcí mizí ze záznamů. Souvisí to zřejmě s právě probíhající revoltou měst v oblasti, kdy se města přidala na stranu makedonského krále Perdikky, který se mezitím stal nepřítelem Athén. Z celkového počtu 35 (+ 5 neznámých) měst v thrácké oblasti z r. 433/2 př. n. l. se na listu z r. 432/1 př. n. l. vyskytuje pouhých 28¹⁹⁶, což celkem znamenalo ztrátu více než 40 talentů. Bohužel tributní list pro rok 432/1 př. n. l. je velice poškozen a celkovou výši tributu tak nelze přesně určit. Nejblíže dobře dochovaný list pochází z r. 433/2 př. n. l., a tehdy byl vybrán *foros* ve výši 388 talentů (viz tabulka na str. 78).

¹⁹² Meiggs (1973), str. 193; ATL III, str. 334; Gomme (1950), str. 349-359; Eddy (1968), str. 194

¹⁹³ ATL, I, 452; Další diskuze k tématu Meiggs, 1973, str. 432

¹⁹⁴ ATL, I, 453-4; Thuc. II, 24

¹⁹⁵ Farbélos, Othoros, Cherdólos, Milkóros, Galé, ATL, I, str. 455; ATL, III, str. 86; ATL, III, str. 80-88

¹⁹⁶ IG I³ 279, 280

Kalliovy finanční dekrety (IG I³ 52 a, b) pocházejí z r. 434/3 př. n. l. a pojednávají o věnování 3000 talentů bohyně Athéně, o nichž se zmiňuje nařízení, které se nám dochovalo pouze na papyru (Anonymus Argentinensis)¹⁹⁷. Ostatním bohům měla připadnout předem neurčená částka. Zbytek peněz z fondů hellénotamiů a desátku (tedy 1/10 z celkové částky kořisti z války, která byla zasvěcena bohům) by měl být použit na přestavbu válečných skladů a zdí. Druhá strana Kalliova dekretu (IG I³ 52b) pojednává o ročních poplatcích 10 talentů na stavební práce na Akropoli.

Díky Thúkýdidovi si můžeme udělat představu, jak vypadal stav athénské financí v r. 431 př. n. l. (většina financí však patřila bohyni Athéně, nikoliv spolkové pokladně). Roční foros od spojenců činil 600 talentů, na Akropoli v opisthodomu byla rezerva 5700 (resp. 6000) talentů raženého stříbra¹⁹⁸, obětní dary a perská kořist v hodnotě 500 talentů, zlaté obložení sochy Athény, což bylo celkem asi 40 talentů¹⁹⁹ zlata a poklady z dalších svatyní.

V roce 431 př. n. l. spolek byl na vrcholu a zároveň vstoupil do války se Spartou. Z této doby máme doloženu výši foru nepřesahující 400 talentů (nicméně Thúkýdidés se zmiňuje o každoročním příjmu od spojenců až 600 talentů (Thuc. II, 13, 3)²⁰⁰. Zbývající 212 talentů tedy muselo přicházet z jiných zdrojů. Zřejmě se jednalo o poplatky států, které si tak chtěly vykoupit určitou dávku samostatnosti, nebo jim platby byly uloženy za trest, jako v případě Samu.

¹⁹⁷ Meiggs-Lewis (1969) str. 154-161; Meiggs (1973), str. 519-523, Meritt (1982), str. 112-21, Samons (1996), str. 92 zasazují tyto dekrety do r. 434/3 př. n. l. Setkáváme se však i s odlišnou datací: Kallet-Marx (1989), str. 94-113 zasazuje nápis A do léta r. 431, tedy v předvečer války. Více k diskuzi viz Samons (2000), str. 113-138; Dekret shromažďoval veškeré fondy na Akropoli, což předznamenávalo blížící se konflikt. Kallet-Marx poznamenává, že dekret musel nutně být vydán pouze několik měsíců před vypuknutím války, nikoliv 3 roky. Pro ještě pozdější datum (422/1 př. n. l.) je Mattingly (1975), str. 15-22; (1990), str. 122. Rozhodujícím okamžikem je pro něj uzavření tzv. Níkiova míru a shromáždění veškerých zbývajících fondů na Akropoli. Zastánci této teorie argumentují výskytem formy dativu, která se začala objevovat až v období Archidámské války (ἡλληνοταμίας, ταμίας).

¹⁹⁸ Thuc. II, 13, 3-5: Největší suma, která zde byla uložena, byla 9700 talentů, z níž byly hrazeny stavby na Akropoli a výprava proti Poteidai.

¹⁹⁹ Dle autorů ATL (ATL III, str. 333) přepočítáno 40 tal. zlata bylo 560 tal. stříbra. Obložení Athéniny sochy byla železná rezerva, která se měla vynaložit jen v případě krajní nouze. A pokud by se tak stalo, musí se později vrátit (Thuc. II, 13, 5).

²⁰⁰ Thuc. II, 13, 3: Periklés ve své řeči pronesené v r. 431 př. n. l. dodává odvalu a podporuje morálku spoluobčanů. Je možné, že celou částku nadsadil, nebo slovem *foros* shrnul veškeré příjmy plynoucí Athénanům od spojenců (jako např. daně, repatriace a zabavený majetek). ATL, I, str. 188-190; ATL, II, str. 27; Tod, 56

V r. 426/5 byla zjednodušena procedura vybírání foru Kleónymovým dekretem (IG I³ 68), foros mohou nyní vybírat i místní úředníci, kteří nesou osobní zodpovědnost. Tento dekret velice usnadnil proces výběru příspěvků a urychlil celou proceduru.

Roku 422/1 př. n. l., kdy byl uzavřen Níkiův mír (Thuc. V, 19), který ve své řeči komentuje řečník Andokidés a podává přehled o athénské finanční situaci²⁰¹. Díky míru bylo možné na Akropoli shromáždit 7000 talentů stříbra, postavit více než 300 lodí a zajistit si každoroční příjem v podobě foru v hodnotě více jak 1200 talentů. Dále bylo ustanoveno, že dluh 3000 talentů, který patřil „ostatním bohům“, musí být splacen. První rok se mělo jednat o 1000 talentů a pak 500 talentů každý rok až do r. 414 př. n. l.²⁰² Celkově tedy „ostatním bohům“ mělo být zapláceno 4500 talentů.

Roku 422/1 př. n. l. (zřejmě až po uzavření Níkiova míru) byl vystaven nový výměr (IG I³ 77). Jednalo se o usatnovení podle předválečných podmínek a jednotlivé položky byly stanoveny podle původního Aristeidova výměru. Některé obce se však musely přidat, jelikož za Aristeida ještě nebyly členy spolku. Athény souhlasily s tím, že pokud se města, která odpadla za Perdikkovy vzpoury, vrátí zpět do spolku, nebudou je nijak pokutovat, budou zcela autonomní a nebudou platit foros dle výměru z r. 425 př. n. l., ale vrátí se na úroveň vyměřenou Aristeidem v r. 478/7 př. n. l.²⁰³ Athény nesmí města napadnout, pokud budou platit foros (Thuc. V, 18).

Roku 418 př. n. l., kdy byl vydán další výměr (IG I³ 287), nedošlo k žádnému zvyšování poplatků. Zmínku o výši foru v této době máme u Andokida, který udává částku 1200 talentů²⁰⁴. Žádné další důvěryhodné zdroje se o zdvojnásobení poplatků v r. 418 př. n. l. nezmiňují. K výraznému nárůstu poplatků došlo již na začátku války, tedy zejména do r. 428 př. n. l., kdy byly poplatky opravdu zdvojnásobeny až ztrojnásobeny.

Pro roky předcházející sicilské výpravě v r. 415 př. n. l. nemáme přesné informace. Podle literárních pramenů se podařilo Athénám shromáždit přebytek

²⁰¹ And. III, 8-9

²⁰² ATL III, str. 357

²⁰³ Thuc. V, 18, 5; Autoři ATL (III, str. 348) autonomii těchto měst chápou tak, že zde nebyla žádná vojenská posádka, ani úředníci, kteří by zasahovali do interních záležitostí obcí. Všechny těchto 6 obcí platilo foros dohromady ve výši 11 talentů a 4000 drachem. Konkrétně se jednalo o Argilos, Stageiros, Akanthos, Skólos, Olynthos a Spartólos.

²⁰⁴ And. III, 8-9

příspěvků, který byl posléze využit na sicilskou výpravu (Thuc. VI, 12, 1; 26, 2). Je však jasné, že náklady na vedení války na západě a zároveň v okolí Dekeleji zcela vyčerpaly jak spolkové, tak Athéniny fondy²⁰⁵. Thúkýdídés poznamenává, že Dekeleia a náklady na její obranu zavinily finanční úpadek Athén (VII, 27-28). Za této situace byl zaveden nový systém výběru peněz. Namísto foru bylo zavedeno 5% clo, jelikož si Athéňané mysleli, že tak získají více peněz, než z pouhého foru (Thuc. VII, 28, 4). Clo bylo uvaleno ve spolkových přístavech na veškeré vyvážené i dovážené zboží. O celé proceduře máme následující informace: požadovanou částku zaplatil bohatý občan z daného města na celý rok dopředu a pak dle svého uvážení vybíral daně od jednotlivých obchodníků a majitelů lodí²⁰⁶.

Zřejmě ale reforma financí nijak nepomohla, protože v r. 412 př. n. l. byly Athény nuceny sáhnout na železnou rezervu 1000 talentů na financování výpravy proti revoltujícímu Chiu (Thuc. VIII, 15, 1) a o rok později byly všechny finanční zdroje zcela vyčerpány (Thuc. VIII, 76, 6). Stříbrné doly v Laureiu byly na nějakou dobu mimo provoz (Thuc. VI, 91, 7) a došlo ke útěku 20 000 otroků (Thuc. VII, 27, 5). Není proto divu, že vidina možnosti získání perských peněz, kterou nabízel vyhoštěný Alkibiadés, rozvířila již tak neklidné politické vody (Thuc. VIII, 56). Uzavření smlouvy s Persií by jednak omezilo spartské finanční zdroje v oblasti a jednak by zachránilo Athény od finančního úpadku. Na Samu, Thasu a v Mílétu došlo k revoltě a města odpadla od Athén (Thuc. VIII, 48; VIII, 63-64). Mezitím se v r. 411 př. n. l. k moci v Athénách dostali oligarchové (toto období je taktéž známo jako „*nadvláda čtyř set*“ viz str. 53). Veškeré státní finance nyní směřovaly na udržení loďstva. Dokonce byla na čas i pozastavena výplata diet, krom platů archontů a prytanů ([Arist.] Ath. pol. 29, 5).

Politické změny v r. 411 př. n. l. sebou nesly i změny týkající se výběru spolkových peněz. Do této doby existoval deseti členný sbor hellénotamiů, nyní však byl navýšen jejich počet na dvacet ([Arist.] Ath. pol. 30, 2; IG I³ 375, 377). Dále byl ustanoven deseti

²⁰⁵ ATL, III, str. 357: Celková částka nashromážděná v Athénách před r. 414/3 př. n. l. mohla být 5784 talentů. Nejméně 3420 talentů bylo použito na sicilskou výpravu (Thuc. VI, 31, 5; 94, 4; VII, 16, 2; IG I², 99; IG I³ 421-430), ale pravděpodobně se jednalo o daleko více. Viz IG I³ 93; 370. Samons (2000), str. 235

²⁰⁶ Samons (2000), str. 251-3: Jednalo se o tzv. *eikostology*, čili úředníky pověřené výběrem *eikosté* (5% cla), o kterých máme zmínku v Aristofanových Žábách (Ar. Ran. 363), které se datují do r. 406/5 př. n. l. Na základě tohoto výskytu někteří badatelé argumentují, že *eikosté* nepředstala být vybírána do konce války a tribut nebyl nikdy znovu zaveden. Viz Samons (2000), str. 253

členný sbor pokladníků Athéniných fondů. Což v praxi znamenalo, že pokladnice „ostatních bohů“ byla sloučena s pokladnicí Athény a spojenecké a athénské finance byly taktéž spojeny do jedné pokladnice²⁰⁷. Zdá se, že veškeré funkce kólakretů převzali od r. 411 př. n. l. hellénotamiové. Jednalo se zejména o vyplácení platu členům soudů, placení nákladů na zveřejnění nápisů, proplácení cest posílů, platby nejrůznějším úředníkům za jejich funkce, významným osobám za jejich zásluhy (věnce) či platby spojené s náboženskými slavnostmi (např. zaplacení šatů pro Athénu, IG I², 80)²⁰⁸.

Každé čtyři roky byl sepsán seznam všech půjček, které athénský stát dlužil Athéně. Tyto půjčky se oficiálně jmenovaly *dosis* a např. v IG I³ 365 z r. 432/1 př. n. l. se setkáváme s devíti půjčkami, za uplynulé období. Půjčky nebyly děleny chronologicky, ale spíše podle účelu platby²⁰⁹. Pouze v období 418/7 - 416/5 př. n. l. byly psány tyto seznamy podle let. Od r. 410 př. n. l. byly jednotlivá léta vždy na individuální stéle (IG I³ 375, 377, též *Choiseul marble*; IG II² 1686).

V r. 410/9 př. n. l., kdy byla znovu obnovena demokracie, zřejmě bylo opět zavedeno vybírání foru namísto cla (IG I³ 100, ač někteří badatelé si nejsou znovuzavedením foru jisti²¹⁰). Proběhlo vyměření poplatků a opět se měl splatit dluh Athéně, který vznikl za dobu války (IG I³ 99, též *syngrafeis*). Nicméně finanční situace Athén a spolku byla natolik špatná, že nejen nešlo tomuto požadavku vyhovět, ale vše směřovalo k bankrotu - přehled o letech 410/9 a 409/8 př. n. l. si můžeme udělat

²⁰⁷ Blamire (2001), str. 116; Samons (2000), str. 295-296

²⁰⁸ ATL III, str. 362-363; Samons (2000), str. 260

²⁰⁹ Meritt, 1932, str. 58-59; Výpůjčky z Athéniny pokladnice byly v 5. st. př. n. l. velmi běžné. Tehdy existovaly celkem 4 pokladnice: Athény, „ostatních bohů“, spolková (spravovaná hellénotamii) a státní (spravovaná kólakréty). Pokladnice Athény měla nejdelší tradici a také měla nashromážděnou největší rezervu. Je tedy zcela přirozené, že si spolek půjčoval na válečné akce právě od Athény. Jako další příklad nákladů, které platila Athéna namísto spolkové pokladnice, je možné uvést válku se Samem v r. 440/39 př. n. l. (IG I², 293), kde se celkové náklady vyšplhaly až na 1400 talentů. Jednalo se o půjčku spolkové pokladně a peníze měly být vyplaceny zpět. K pravidelným výpůjčkám z Athéniny pokladny hellénotamiům (tedy pokladně spolkové) docházelo od r. 433 př. n. l. Spolková pokladna byla vyčerpána a Athénina pokladna díky každoročním příspěvkům ve výši 200 talentů musela nést výdaje spojené s vojenskými operacemi. Nicméně spolková a Athénina pokladna zůstaly zachovány jako dvě oddělené instituce a probíhaly mezi nimi peněžní půjčky až do konce existence spolku. Půjčky mezi lety 433-423 př. n. l. byly úročeny 1% (Giovannini (2008), str. 171), což dokazuje, že se jednalo o skutečné půjčky, i když za velmi mírných podmínek. Nešlo tedy o pouhé přesouvání peněz mezi pokladnami. Očekávalo se, že tyto půjčky měly být v budoucnosti splaceny. Díky nepříznivým okolnostem ale splaceny nebyly a v r. 418 př. n. l. se hellénotamiové museli uchýlit k půjčkám znovu díky neutěšené finanční situaci (IG I³ 370).

²¹⁰ Samons (2000), str. 268-269: je však možné, že vojevůdci vybírali částky nutné k voj. tažení přímo na místě. IG I³ 375 pojednává o penězích vybraných v Eretrii a na Samu.

z dochovaných záznamů *tamiů* (IG I³ 375, 376). Athény přišly o rezervy ve stříbře, ale i ve zlatě (drahé kovy byly často přetaveny, aby se mohly razit nové mince).²¹¹ Dokonce byly nuceny devalvovat kurz vlastní měny a razily bronzové mince s plátkou stříbra (Ar. Ran. 720-6)²¹². Zlato a stříbro bylo určeno pouze pro vojenské účely (IG I³ 117, Xen. Hell. I, 6, 24) a mezinárodní obchod. Z IG I³ 377 se dozvídáme, že byla opět zavedena *diobelia*, tedy výplata 2 obolů občanům za zastávání úřednické funkce (toto se týkalo zejména těch nejchudších občanů)²¹³.

Jak již bylo řečeno výše, Athény přišly o většinu spojenců, krom Samu, když prohrály bitvu u Aigospotamoi v r. 405 př. n. l., což zapříčinilo konec prvního spolku (Xen. Hell. 2, 2, 6). Roku 404 př. n. l. přestala existovat spolková pokladna, hellénotamiové již neměli uplatnění a jejich funkce zanikla²¹⁴. Athény byly ve velmi vážné finanční situaci. Z posledního roku existence athénské spolku máme záznam pokladníků IG I³ 379, který ukazuje na naprosté vyčerpání všech finančních rezerv. Od r. 403/2 př. n. l. Athénina pokladna ztratila svůj vliv a veškerou správu financí nyní převzali apodektové. Ti rozdělovali peníze jednotlivým úředníkům a orgánům. Tento systém byl plně funkční i za druhého athénské spolku.

2.5.4 Přehled výše foru

Následující tabulka ukazuje měnící se výši foru, jak se nám dochovala na tributních listech²¹⁵:

²¹¹ Samons (2000), str. 282: v r. 407/6 př. n. l. byly dokonce raženy zlaté mince z přetavených soch Athény Níké.

²¹² Samons (2000), str. 170, 276

²¹³ Meiggs (1973), str. 370

²¹⁴ Samons (2000), str. 291

²¹⁵ Na tomto místě je nutné podotknout, že zejména některé tributní listy jsou velmi poškozené a rekonstruované. Veškeré výpočty zde uváděné jsou předmětem diskuze. Počet obcí: obce, jejichž jméno se na nápisech zachovalo alespoň částečně. Dále jsou zde volná místa, která mohla či nemusela být zaplněna jmény spojenců. Tato dvě čísla udávají minimální a maximální počet spojenců, kteří daného roku přispívali 1/60 z tributu do pokladnice Athény. Jak již bylo řečeno, tributní listy nezaznamenávají výši foru, který spojenci odváděli.

Rok	Foros	Zdroj	Počet obcí na listu	Počet obcí na výměru	Poznámky
454/3	389 t. 2400 dr.	ATL III, 20-28; 269-274	139- 140	208	Počet obcí na výměře (208) je odlišný od počtu obcí na jednotlivých listech;, dochováno 140 řádků; maximální výměr pro 208 obcí byla 498 t. 1390 dr.
450/49	431 t. 1200 dr.	ATL III, 31, 52- 58	163	173	205 řádků
448/7	360 t.	ATL III, 37, 57	150	-	149 řádků (více zápisů na jednom řádku)
446/5	417 t.	Meiggs (1973), 525	109	-	156 řádků
433/2	388 t.	ATL III, 334; Meiggs (1973), 527; ATL I, 188-190	190	-	206 řádků
432/1	210 t.	ATL I, 28	146	-	146 + nespecifikovaný počet řádků chybí, max. 12 (146+24), výška foru nekompletní
425/4	1500 t.	ATL III, 70-89	-	470	540 řádků maximum (výměr)
422/1	912 t.	ATL III, 355	22	225	velice špatně dochované

Porovnáváním jednotlivých čísel docházíme k zajímavému poznatku: na výměrech bylo vždy daleko více měst, než se nakonec vyskytuje na samotných tibutních listech. Na nich jsou totiž zaznamenány opravdu uskutečněné platby, které byly doručeny do Athén, či alespoň o nich byly vedeny záznamy. Platících spojenců jsou zhruba 2/3 z obcí, kterým byla povinnost odvádět foros stanovena. Je možné, že nebyly zaznamenány platby provedené jednotlivým velitelům přímo v obcích, příspěvky lodí také zřejmě nebyly zahrnovány (ale to se týká pouze několika málo měst). Dále je poměrně časté, že města zaplatila pouze část toho, co jim bylo vyměřeno.

Co se týče samotné výšky foru, pak se epigrafické prameny většinou shodují, či alespoň se blíží částkám podávaných literárními prameny. Následující tabulka dokumentuje vývoj výše foru v jednotlivých letech tak, jak nám ho prezentují literární prameny:

Rok (př. n. l.)	Foros	Zdroj
478/7	460 t.	Thuc. I, 96
478/7	560 t.	D. S. XI, 47, 1
431/0	600 t.	Thuc. II, 13, 3
431/0	1000 t. /z toho foros 600 t.	Xen. Anab. VII, 1, 27
431/0	460 t.	D. S. XII, 40, 2
pelop. válka	1200 t.	Aesch. II, 175
pelop. válka	1200 t.	Andoc. III, 9

Výběr peněz byl spojenci často negativně vnímán a někteří dokonce odmítali platit (např. Thasos, Mélos). Spojenci těžce nesli, že si Athény na spolkové náklady pořídily početné loďstvo, živily své občany a hradily zvelebení města. Pokud někdo odmítl zaplatit, byl za to vždy tvrdě potrestán a přinucen k uhrazení. V průběhu roku byly dokonce vysílány lodě vybírající peníze od opozdilců. Athény měly i další prostředky, jak spojence donutit k uposlechnutí. Mezi ně mohlo patřit i umístění vojenské posádky či klérúchie do odbojného města.

Jak nám prameny ukazují, foros v původní aristeidovské výši se udržel až do doby před peloponnéskou válkou. Od 30. let 5. st. př. n. l. se začal poměrně prudce zvyšovat, a to zejména díky vzrůstajícím nárokům na vedení války. Výdaje začaly mohutně převyšovat příjmy, spolek jednak finančně vyčerpával své členy a Athény musely obětovat veškeré rezervy. Hlavní příčinou konce prvního athénskému spolku tak byla finanční krize a nemožnost nadále vést nákladnou válku. I přes dílčí pokusy s novým způsobem výběru peněz od spojenců byl konečný krach nevyhnutelný.

3. Druhý athénský námořní spolek

Druhý athénský námořní spolek v rámci dějin antiky není tak významným uskupením, jako jeho předchůdce, avšak dějiny 4. st. př. n. l. výrazně ovlivnil. Spolu se Spartou, Thébami a Argem patřil k vedoucím silám, které nemalou měrou zasahovala do dění v Řecku. V následující kapitole bude nastíněn vývoj politických vztahů a historických událostí, které napomáhaly vzniku tohoto mocenského rozvrstvení.

3.1 Mocenský boj mezi jednotlivými státy na počátku 4. st. př. n. l.

Když byla r. 404 př. n. l. formálně ukončena peloponnéská válka kapitulací Athén, byl oficiálně rozpuštěn i první athénský námořní spolek. Po bitvě u Aigospotamoi stejně od Athén odpadla většina zbylých spojenců, až na Samské (Xen. Hell. II, 2, 6). Athény byly potrestány strhnutím *dlouhých zdí*, směly si ponechat pouhých 12 válečných lodí a byla nastolena oligarchie²¹⁶. Athéňané byli donuceni vstoupit do peloponnéského spolku (Xen. Hell. II, 2, 19) a museli opustit okupovaná území (D. S. XIII, 107, 4; Plut. Lys. 14, 8; Lys. XII,70; XIII,14; [Arist.] pol. Ath. 34, 3; D. S. XIII, 107,4). Sparta zaujala vedoucí roli mezi řeckými státy a její absolutní nadvláda trvala dalších 10 let.

Sparta, v čele s králem Agésiláem, začala poměrně agresivně expandovat na Peloponnésos, do středního a severního Řecku. Agesiálos dokonce chtěl ovládnout i Asii, což samozřejmě vzbudilo odpor Peršanů. Nepopulárnost Sparty vedla ke vzniku protispartské koalice, která byla vytvořena na popud Persie²¹⁷. Protispartská koalice Athén, Théb, Argu a Korintu zahájila *korintskou válku* (r. 395-386 př. n. l.). Spartáňané byli nuceni se stáhnout z Asie a věnovat se vedení války v Řecku, čehož chtěli Peršané dosáhnout. Jelikož se Sparta obávala vzrůstající moci Athén, roku 392 př. n. l. navrhl

²¹⁶ Oligarchie, tedy „vláda třiceti tyranů“ trvala pouze do r. 403 př. n. l., kdy došlo k obnovení demokratického zřízení (Xen. Hell. II, 4, 43).

²¹⁷ Xen. Hell. III, 5, 2 informuje, že Peršané poslali Rhodána Tímokrata s 50 talenty do Řecku, aby přesvědčil řecké státy, aby se pustily do války se Spartou. Athény sice peníze nepřijaly, ale do války se ochotně pustily s tím, že „jim patří právo na vládu“. V Korintě, Thébách a Argu peníze ochotně přijali a společně s Athénami se pustili do boje proti Spartě.

Spartán Antialkidás mír, který ale nebyl přijat. Jeho návrh byl přijat až r. 388 př. n. l. (Xen. Hell. V, 1, 30-31; D. S. XIV, 110, 2-4; Antialkidův mír)²¹⁸. Podmínky míru byly takové, že řecká města v Malé Asii zůstala pod vlivem Persie a ostatní řecké státy se staly autonomními a svobodnými. Athény nejdříve podmínky míru odmítly, jelikož by jim to znemožnilo dovoz obilí, kterého měly nedostatek. Strategický Helléspontos totiž pod kontrolu získala Sparta, která se ho nehodlala vzdát. Athény byly nakonec alespoň částečně odškodněny přiznáním práva na ostrovy Lémnos, Imbros a Skýros, díky nimž díky nimž měly přístup do Helléspontu (Xen. Hell. IV, 8, 15).

V r. 384 př. n. l. uzavřely Athény bilaterální smlouvu s Chiem o vzájemné obraně (IG II² 34; 35; Tod 118)²¹⁹ a nadále se snažily si upevnit pozici mezi řeckými státy. Na začátku existence prvního spolku měly více než 150 vlastních lodí, případnému nebezpečí by se tedy snadno ubránily. Nyní však byly značně oslabeny, zmítány hospodářskou krizí a nebezpečí jim hrozilo z řad samotných Řeků. Spojenectví s Chiem a později s dalšími městy jim zajistilo bezpečí na moři. Pouhých deset let po stržení dlouhých zdí dal velitel Konón vybudovat nové (z peněz přivezených z Persie; Xen. IV, 8, 9; D. S. XIV, 85, 2). Již během korintské války se velitel Thrasybúlos ze Steirie (Xen. Hell. IV, 8) snažil rozšířit athénské državy výpravou podél thráckého a maloasijského pobřeží a k egejským ostrovům²²⁰. V r. 386/5 př. n. l. si Athéňané naklonili thráckého krále Amadoka a na znamení přátelství poctili jeho syna Hebryzelma athénským občanstvím. (IG II², 31, Tod 117) a zajistili si tak vliv v thrácké oblasti.

Théby naopak využily situace, kdy Sparta bezprostředně ohrožovala Boiótii (v r. 385 př. n. l. podnikla výpravu proti Mantineii, která dříve stála na straně Sparty, ale

²¹⁸ Někdy se setkáváme s pojmem „královský mír“. Znění míru v díle Xenofóna (Xen. Hell. V, 1, 31).

D. S. XIV, 110, 2-4; Řečník Ísokratés ve svém Panégyriku (Isoc. IV, 176) označil mír jako královské nařízení (προσταγματα) a nikoliv mírovés mlouvy (συνθήκας).

V literárních pramenech se setkáváme se jménem Antalkidás. Dle IG V, 1 93, řádek 15 se dnes používá spíš jméno Antialkidás.

²¹⁹ IG II² 34 + 35: Tato smlouva je považována za zásadní dokument, na jehož základě se později formoval druhý athénský spolek. Text smlouvy byl používán jako předloha pro pozdější spojenecké úmluvy s Thébami a dalšími přístupujícími státy. Nápis je datován do léta 384 př. n. l. Athéňané touto smlouvou nechtějí nijak porušit Antialkidův mír a výslovně to ve smlouvě zmiňují. Spojenectví má zajistit vzájemnou ochranu Athén a Chiu proti nepřátelským útokům, jelikož se jedná čistě o defenzivní alianci. Spojenectví mělo trvat na věčné časy. Dušaníc (2000), str. 23 tvrdí, že Chios vznesl první iniciativu na uzavření spojenecké smlouvy, protože se cítil být bezprostředně ohrožen Spartou (Theopomp. FGrHist 115, F 104).

²²⁰ Cargill (1981), str. 8

v korintské válce byla proti ní), aby se spojily s Athénami a dalšími státy a zajistily si tak bezpečí před spartským útokem. Sparta se snažila prosazovat podmínky Antialkidova míru v Řecku a dle jejího výkladu existence jakýchkoliv spolků byla proti podmínkám míru. Dle Xenofóna byli Spartané ochránci míru v Řecku (*prostatai*, Xen. Hell. V, 1, 36). Nejenže tak Sparta zapříčinila zánik boiótské konfederace, ale dokonce byla již v r. 382 př. n. l. v Thébách samotných umístěna spartská posádka (Xen. Hell. V, 4, 1). Peloponnéský spolek ale zůstal beze změny, naopak velice posiloval na úkor ostatních států²²¹. Bylo tedy jasné, že ač Sparta obviňovala jiné státy z porušení podmínek míru, sama se však toho mnohokrát dopustila (D. S. XV, 5). Théby byly bezprostředně ohrožovány Spartou více než Athény, a proto nutně potřebovaly upevnit si postavení spojenectvím s Athénami a jejich spojenci. Zajistily by si tak pevnější postavení v Boiótii a v celém Řecku. Ostatní státy vycítily tuto příležitost a r. 378/7 př. n. l. se vytvořila protispartská koalice Athén a Théb, která postupným rozšiřováním přerostla až v druhý athénský námořní spolek.²²²

3.2 Vznik druhého athénskému spolku

Druhý athénský námořní spolek, na rozdíl od spolku prvního, nevznikal najednou, ale šlo spíše o postupné rozšiřování spojeneckých dohod mezi jednotlivými státy. Théby i Athény byly pod neustálým tlakem ze strany Sparty, ani jeden stát však nebyl schopen Spartě čelit samostatně. Obce se rozhodly, že spojí své síly, avšak toto spojenectví bylo výhodnější pro Théby. Roku 378 př. n. l. byla spartská posádka vyhnána z Théb (s tichou podporou Athén; D. S. XV, 25 - 27), spartský velitel Kleombrotos ustoupil do Thespií, kde velení předal Spartánu Sfodriovi²²³. Ten na vlastní pěst napadl Peiraeus, čímž de facto porušil podmínky Antialkidova míru (Xen. Hell. V, 4). Athény tak mohly otevřeně vyhlásit Spartě válku. Již v antické literatuře se můžeme setkat s názorem, že Sfodriu možná podplatili sami Thébani (Xen. Hell. V, 4, 24), aby získali spojence pro válku se Spartou. (Xen. Hell. V, 4, 20; D. S. XV, 29, 5; Plut. Pel. 14, 1; Plut. Ages. 24,4). Ke spolku se začal

²²¹ Cargill (1981), str. 9

²²² Oliva (1995), str. 59

²²³ U Xenofóna Sfodriás, u Diodóra Sfodriadés.

přidávat dostatečný počet měst (což nám dokazuje soupis spojenců z Aristotelova dekretu (IG II² 43; Tod 123)²²⁴ a Athény tak mohly Spartě vyhlásit válku, aniž by se obávaly odvety ze strany Persie a Sparty (jedna z podmínek Antialkidova míru). K jistým přípravám a vyjednávání mohlo dojít již před samotným Sfidriovým útokem, ale opatrně, aby nedošlo k porušení mírových podmínek. Athény odhlasovaly zrušení míru se Spartou, za velitele spojeneckého vojska vybraly athénské občany Tímothea, Chabriu a Kallistrata a vybavily vojsko o 2000 hoplitech, 500 jezdcích a loďstvo o 200 lodích (D. S. XV, 28).

Badatelé se přou o chronologii vzniku druhého athénskému spolku. Jedna skupina tvrdí, že se spolek začal formovat již před útokem Sfidrii (zcela ve shodě s Diodórem)²²⁵, druhá naopak tvrdí, že spolek vznikl v důsledku tohoto spartského útoku²²⁶. Jedním z nejkomplicovanějších problémů je bezprostřední sled událostí týkajících se založení druhého spolku. Diodóros klade události za sebou tak, že nejdříve vznikne aliance Athén, Théb a dalších měst a k napadení Peiraeia Sfidriou dojde až poté²²⁷. Je logické se domnívat, že k uzavření Aristotelova dekretu (IG II² 43) došlo až po tomto porušení mírových podmínek ze strany Sparty. Již dříve existovaly dohody mezi Athénami a dalšími státy (Chios (IG II² 34 + 35; Tod 118), Byzantion (IG II² 41)²²⁸, Méthymna (IG II² 42)²²⁹,

²²⁴ Nejvýznamnější roli hraje Aristotelova stéla (IG II² 43; Tod 123), pocházející z r. 378/7 př. n. l., která často bývala mylně považována za zakládající dokument druhého spolku. Ve skutečnosti se jedná pouze o smlouvu, ve které se spojenci zavazují přistoupit k již existujícímu spolku. Stéla nás však informuje o organizaci a relativní a absolutní chronologii druhého spolku. Athény veřejně odhlasovaly vyhlášení války Spartě. V této situaci se Athény potřebovaly ujistit, zda spojenci (Chios, Théb, Byzantion a Méthymna) jsou opravdu s nimi a zároveň přilákat další obce. A tak roku 378/7 př. n. l. vydávají Aristotelův dekret, pojmenovaný podle svého navrhovatele. Cargil (1981), str. 14-15: Setkáváme se s názvem Aristotelova stéla, nebo dekret. Pojmenování Aristotelův dekret nese dle jména svého navrhovatele, Aristotela z Marathónu. Dekret lze datovat přesně do února/března 377 př. n. l. Nejednalo se o ustanovující dokument spolku, jak bylo kdysi mylně tvrzeno, jelikož aliance s Chiem existovala již dříve. Spíše se jednalo o stanovení podmínek, potvrzení starých smluv a jakýsi nábor dalších spojenců. V textu dekretu nebylo vyloženo zmíněno, že by měl platit na věčné časy, jako to bývá u jiných spojenečtích obvyklé. Ale vzhledem k tomu, že spojenecké smlouvy byly uzavírány na základě smlouvy Athén s Chiem, která byla uzavřena na věčné časy, dá se toto předpokládat i u Aristotelova dekretu.

²²⁵ Kallet-Marx (1985), str. 133

²²⁶ Schäfer, A. D. (1885): Demosthenes und seine Zeit, Leipzig; Grote, G. (1899): History of Greece 10, New York, non vidi.

²²⁷ Hamilton (1989), str. 100; Stejný názor zastává i Cawkwell (1973).

²²⁸ Smlouva s Byzantiem (IG II², 41; Tod 121) spadá do skupiny nálezů, které byly uzavřeny v r. 377 př. n. l. Byzantion se přidává k již existujícímu spojení mezi Athénami a Chiem a přistupuje za týchž podmínek, jaké platí pro Chios. Tato smlouva byla uzavřena krátce před uzavřením Aristotelova dekretu – možná jen v řádu dní. Je však možné, že smlouva s Byzantiem byla uzavřena již v předcházejících letech (383-379 př. n. l.) a nyní byla pouze potvrzena novým sepsáním. Kallet-Marx (1985), str. 131: dodává, že v době vzniku tohoto dekretu ještě neexistovalo synedrion, jelikož o něm nemáme žádné zmínky. Srovnává s dekretem Méthymny (IG II² 42), kde již na synedrion máme jasné odkazy. Diodóros na Byzantion často odkazuje, jako

Rhodos), ale ty měly čistě obrannou funkci. Théby se připojily až později k již fungující alianci Athén a spojenců, avšak ještě tehdy neměly právo účasti na synedriu (IG II² 40)²³⁰. Když byly později Théby definitivně přijaty do spolku (Plut. Pel. 15. 1) jako jeho plnoprávný člen, zajistilo jim to ochranu od všech členů aliance. O smlouvě mezi Athénami a Thébami, která byla obnovena bezprostředně po Sfidriově útoku, se zmiňuje Plútarchos (Plut. Pel. 14, 1; 15, 1).

Pravda bude zřejmě někde uprostřed. Vzhledem k tomu, že tlak ze strany Sparty byl dlouhodobý, Athény a další státy postupně uzavíraly spojenecké smlouvy a formovaly alianci již před Sfidriovým útokem. Sfidriova akce jistě zvýšila usilí Athén a jejich spojenců, byly uzavírány nové smlouvy a přistoupil větší počet spojenců. Aristotelův dekret (IG II² 43) byl bezpochyby vydán až po Sfidriově napadení Peiraeia. Ale i v tomto textu se můžeme setkat se snahou neporušit podmínky Antialkidova míru (stejně tak jako na smlouvě s Chiem z r. 384 př. n. l.). Mohou přistoupit pouze města, která nejsou pod přímým vlivem perského krále, jak bylo dohodnuto v podmínkách míru. Ač již mír byl porušen Spartou, Athény se stále obávaly případné odvety ze strany Persie. Můžeme se setkat i s názorem, že Sfidriův útok byl reakcí na vznik protispartské aliance²³¹. Buckler se však kloní k verzi, že jistá aliance existovala již před útokem, a po něm byla oficiálně deklarována a začala aktivně jednat²³².

na jednoho z prvních spojenců a řadí ho na stejnou úroveň s Chiem, Rhodem (k němuž se žádný text smlouvy nedochoval), Méthymnou a Mytilénou (D. S. XV, 28, 3). Je však možné, že tak činí pouze ze znalosti Aristotelova dekretu (IG II² 43), kde je tato skupina spojenců vyčleněna a řazena jako první.

²²⁹ Poslední smlouvou, která spadá do dohod uzavřených v r. 377 př. n. l., je smlouva s Méthymnou (IG II² 42; Tod 122). Tento dekret zřejmě obnovuje dříve zavřené spojenectví a vznikl pravděpodobně ve stejné době, či krátce po Aristotelově dekretu, vzhledem k tomu, že odkazuje na již existující synedrion a na ostatní spojence, kteří byli připsáni na seznam.

²³⁰ Smlouva s Thébami (IG II² 40) se řadí do stejné skupiny jako smlouva s Byzantiem, tedy do smluv uzavřených r. 377 př. n. l. Zdá se, že se jednalo o uzavření mírové smlouvy mezi Athénami a Thébami (a někdy se přidává ještě Mytiléna), ač se nám jeho nejdůležitější část nedochovala. Z textu nápisu samotného není možné smlouvu přesně datovat. Dle Cargilla (1981), str. 60 a Kallet-Marx (1985), str. 147 může být datována do r. 378 př. n. l., tedy do doby před sepsáním Aristotelova dekretu.

²³¹ Cawkwell (1973), str. 47-60: Cawkwell klade vznik duhého athénskému spolku mezi Kleombrotovu expedici do Boiótie a Sfidriův útok.

²³² Buckler (1971), str. 507

3.2.1 Organizace druhého spolku

V Aristotelově dekretu (IG II² 43; Tod 123) Athéňané slíbili, že spojenci nebudou platit foros, tak jak to bylo běžné za prvního athénskému spolku. Dalším ustanovením bylo, že do měst nebudou umísťovány posádky (*frúrai*), ani úředníci (*archonti*). Právě tyto dvě věci byly považovány za nástroj athénskému útlaku během prvního spolku (Thuc. II, 8, 4). Z literárních zdrojů se dozvídáme, že Athény již před vznikem spolku měly zámořské državy na Imbru, Skýru a Lémnu (Andoc. III, 11-12; Xen. Hell. IV, 8, 15). Toto bylo zcela ve shodě s textem Aristotelova dekretu: Athéňan, který by neprávem získal nějaký majetek na úkor spojenců, by byl potrestán zabavením majetku.²³³ Pokud by někdo vystupoval proti tomuto dekretu, ztratil by svá občanská práva a majetek.²³⁴

Spojenci mohli mít jakékoliv státní uspořádání, nikoliv pouze demokracii, a byli zcela autonomní.²³⁵ Podobně jako ve smlouvě s Chiem, která byla pro Aristotelův dekret předlohou, i zde byla uzavřena dohoda o vzájemné vojenské pomoci, pokud někdo na spojence zaútočí. Pokud někdo napadne spojence, ostatní jsou povinni mu přispěchat na pomoc dle svých možností.

²³³ IG II² 43, řádek 35-45: ἀπό δὲ Ν-|αυσινίκο ἄρχον[τ]ος μὴ ἐξεῖναι μήτε ἰδ-|ίαι μήτε δημοσ[ί]αι Ἀθηναίων μηθενὶ ἐγ-|κτῆσασθαι ἐν τ[α]ῖς τῶν συμμάχων χώραι-|ς μήτε οἰκίαν μήτε χωρίον μήτε πριαμέ-|νῳ μήτε ὑποθεμένῳ μήτε ἄλλῳ τρόπῳ-|ι μηθενί· ἐὰν δὲ τις ὠνήται ἢ κτᾶται ἢ τι-|θήται τρόπῳ ὀτιῶν, ἐξεῖναι τῷ βολο-|μένῳ τῶν συμμάχων φῆναι πρὸς τὸς συν-|έδρους τῶν συμμάχων· οἱ δὲ σύνεδροι ἀπο-| [δ]όμενοι ἀποδόντων [τὸ μὲν ἦ] μυσσὶ τῶ[ι] φήναντι, τὸ δὲ ἄ-|λλο κοινὸν [ἔσ]τω τῶν συ[μμά]χων· ἐὰν δὲ τι- „*Od doby archontátu Nausinika nebude dovoleno žádnému Athéňanovi, jak ať pro své či státní potřeby, vlastnit na území spojenců ani dům či pozemek, získaný nákupem či dědictvím ani žádným jiným způsobem. Jestliže někdo koupí, získá či nějakým způsobem se mu (tohoto) dostane, kterýkoliv ze spojenců ať může vznést obžalobu na spojeneckém sněmu: sněm ať z prodaných zisků (z majetku obžalovaného) zaplatí polovinu tomu, kdo vznesl obžalobu, a druhá polovina ať je společným majetkem spojenců.*“ (překlad autora)

²³⁴ IG II² 43, řádek 51-63: ἐὰν δὲ τ-|ις εἴπη ἢ ἐπιψηφίσῃ ἢ ἄρχων ἢ ἰδιώτη-|ς παρὰ τὸδε τὸ ψήφισμα ὡς λύειν τι δεῖ τ-|ῶν ἐν τῷδε τῷ ψηφίσματι εἰρημέν[ων ὅ]-|παρχέτω μ[έν] αὐτῷ ἀτίμῳ εἶναι καὶ τ[ὰ] | [χρ]ήμα[τα αὐ]τὸ δημόσια ἔστω καὶ τῆς θ[ε]δ[ο] | [τ]ὸ ἐπιδ[έ]κατον καὶ κρινέσθω ἐν Ἀθην[αί]-| [ο]ις καὶ τ[οῖς] συμμάχοις ὡς διαλύων τῆν | συμμαχία[ν, ζ]ημιόντων δὲ αὐτὸν θανάτω-|ι ἢ φυγῆι ὀ[περ] Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχο-|ι κρατόσι[ν· ἐὰν] δὲ θανάτω τιμηθῆι, μὴ τα-|φήτω ἐν τῆ[ι] Ἀττικῆ[ι] μ[η]δὲ ἐν τῆ[ι] τῶν συμ-|μάχων „*Jestliže někdo, ať úředník, archón, či soukromá osoba bude vystupovat proti tomuto nařízení, (např.) že je nutné něco ze zde řečeného zrušit, ať jsou mu odebrána občanská práva, jeho majetek ať je zabaven ve prospěch lidu, bohu ať připadne desátek, a ať je souzen Athéňany a spojenci za to, že ničí alianci. Ať je potrestán smrtí či vyhnanstvím z území, kde Athéňané a spojenci vládnou. Jestliže bude potrestán smrtí, ať není pohřben v Attice ani na území spojenců.*“ (překlad autora)

²³⁵ IG II² 43, řádek 19-23: ἐξεῖναι αὐ[τ]-|ῶ[ι] ἐλευθέρ[ω]ι ὄντι καὶ αὐτονόμῳ, πολι-|τ[ε]υομέν[ω]ι πολιτεῖαν ἦν ἂν βόληται μῆ-|τε [φρορ]ᾶν εἰσδεχομένῳ μήτε ἄρχοντα | ὑπο[δ]εχ[ο]μένῳ μήτε φόρον φέροντι „*Ať je každý svobodný a autonomní, státní zřízení nechť má jaké chce, nebude u něj usídlena vojenská posádka, ani ustanoven úředník (archón), ani nebude odvádět foros.*“ (překlad autora)

K městům uvedeným v Aristotelově dekretu se dále přidaly²³⁶ Chalkis²³⁷, Eretria, Arethúsa, Kárystos, Ikos (před červencem 377 př. n. l.). Další města jako Perinthos, Peparéthos, Skiathos, Maróneia, Dión na Euboií přistoupila během léta 377 př. n. l. O rok později přistoupily Paros, Tenedos, Poiéssa a další. Po r. 375/4 př. n. l., kdy Sparta s Athénami uzavřela mír, čímž uznala svrchovanost Athén nad egejským prostorem²³⁸, přistoupila další dvě města: Zakynthos a Théra (viz str. 87). Podle textu Aristotelovy stély se zdá, že mohlo být spojenců mezi 55 a 59²³⁹. Celkový počet spojenců se dle Diodóra Sicilského vyšplhal až na 70 obcí, které byly členy za stejných podmínek jako ostatní (D. S. XV, 30, 2). Podle Aischína jich bylo 75 (II, 70). Brun z jednotlivých nápisů posbíral celkem 62 měst, Cawkwell uvádí, že celkový počet spojenců byl 58²⁴⁰. Accame²⁴¹ se snaží dopočítat spojence, kteří nejsou uvedeni na Aristotelově stéle. Dochází k počtu 17, které přidává k 52 jménům z Aristotelovy stély a dostává se na celkových 69, což by zhruba odpovídalo literárním pramenům. Jedná se o města iónská a aiolská, s tím, že města maloasijská v dekretu nejsou uvedena. Zjistit konečné číslo je poněkud obtížné, vzhledem k tomu, že u některým měst nevíme, zda se jednalo o spojence, spřátelená města či dokonce o klérúchie a ovládnutá města. Města, nad kterými měly Athény kontrolu, byla například Délos, Samos, Poteidaia a další²⁴². Největšího rozsahu aliance dosáhla v r. 373

²³⁶ Chronologie přistoupení jednotlivých obcí se odvozuje od postupného dopisování jednotlivých obcí na stélu s textem Aristotelova dekretu. Je možné rozlišit několik písařů a předpokládá se, že jednotlivé zápisy probíhaly v různých dobách (ač nepříliš od sebe vzdálených). Baron (2006), str. 385-6

²³⁷ Text smlouvy mezi Athénami a Chalkidou se nám dochoval do dnešní doby (IG II² 44, Tod 124). Jedná se o spojeneckou smlouvu uzavřenou zcela v duchu Aristotelova dekretu, který vznikl pouze pár měsíců před tímto nápisem.

²³⁸ Mír se Spartou však neměl dlouhého trvání: (Xen. Hell. VI, 2; D. S. XV, 38, 4: Athény uznaly převahu Sparty na pevnině a Sparta převahu Athén na moři).

²³⁹ Členové spolku byli napsáni pod textem samotného dekretu na jedné straně (A) a potenciální/později přistoupivší členové na straně druhé (B). Celkem je na straně A prostor pro 28 jmen, z čehož se dochovalo 20 plně, 3 částečně a 5 vůbec (ale dle stavu nápisu víme, že zde jména byla). Na straně B nacházíme 29 dochovaných jmen a jeden řádek byl zcela odtěsán (řádek 111). Dá se tady předpokládat, že zde bylo 30 či 31 jmen. Co se týče celkového počtu, pak se jedná o číslo mezi 56 a 59. Číslo 55 bylo dosaženo sečtením nejmenšího možného počtu spojenců. Tedy za předpokladu, že na straně A na pěti nedochovaných řádcích byla pouhá tři jména (dvě města zabírala dva řádky, jako je tomu i na jiných místech). Na straně B se předpokládalo pouze jedno v rasuře na řádku 111. Naopak číslo 59 bylo dosaženo předpokladem, že na straně A bylo na každém řádku jedno město, a na straně B v rasuře na řádku 111 města dvě.

²⁴⁰ Brun (1983), str. 131: Jednalo se o nápisy Tod 133, 136, 144, 151; Cawkwell (1981), str. 41

²⁴¹ Accame (1941), str. 104-105

²⁴² Cargil (1981), str. 37. Na Samu, Chersonésu, v Poteidai a jinde byly zakládány klerúchie. De facto se nejednalo o porušení nařízení z Aristotelova dekretu, kde bylo výslovně řečeno, že Athéňané nebudou vlastnit pozemky na spojeneckém území. Tyto výše jmenované státy nejsou uvedeny na Aristotelově dekretu, a tedy nebyly členy druhého spolku. Athény mohly mít klerúchie na jakémkoliv jiném území, a zřejmě také měly, aby snadněji mohly udržet rovnováhu v oblasti.

př. n. l. a od té doby již na Aristotelově dekretu neobjeví žádní další spojenci.²⁴³ Neznamená to, že by další spojenci již nepřistupovali, pouze nebyli zapsáni na tuto stélu.

Baron²⁴⁴ se snaží rekonstruovat jména členů druhého athénskému spolku z textu Aristotelovy stély. Na řádku 97-98 se setkáme s těžce poškozeným jménem, které často bývá rekontruováno jako Théra, případně thessalské Fery²⁴⁵. Do thrácké oblasti (řádky 99-105) řadí Abdéru, Thasos, města z oblasti Chalkidiké, Ainos, Samothráké a Dikaiopolis. Těchto 6 spojenců vstoupilo zřejmě v létě r. 375 př. n. l. po intervenci Athéňana Chabrii. Další geografickou skupinou je severozápadní skupina (řádky 106-110), kam patří další 4 spojenci: oblast Akarnánie, město Prónoi na Kefallénii, vládce Molossů Alketás a jeho syn Neoptolemos. Tito spojenci přistoupili v pozdním létě r. 375 př. n. l. Řádek 111 byl úmyslně odesán a nevíme, jaké město na něm bylo zaznamenáno, existuje však několik hypotéz²⁴⁶. Další skupinou jsou města z egejské oblasti (řádky 112-130). Jedná se o Andros, Ténos, Hestiaiu, Mykónos, Antissu, Eresos, Astraiús, tři města na Keu (Íúlis, Karthaia a Korésia/Korésos), dále Elaiús, Amorgos, Sélymbrii, Sifnos, Sikínos, thrácký Dión a Neapolis. Dle Barona bývá přístup těchto měst datován do r. 373 př. n. l. Další záznam patří Zakythským na Néllu, jejichž datace a umístění bývá velmi sporné²⁴⁷. Spojence podle tohoto, zda se jednalo o polis, či o jednotlivce nebo etnickou skupinu, rozděluje ve svém článku Dreher.²⁴⁸

²⁴³ Cargill (1981), str. 38

²⁴⁴ Baron (2006), str. 386 a následující

²⁴⁵ Dříve zde bývala rekontruována Kerkýra, ale Bradeen a Coleman (1967) dokázali, že je tato rekonstrukce nepřijatelná, vzhledem k omezenému prostoru. Ager (2001), str. 99-119 pojednává o možné účasti Théry v druhém spolku: odkazuje na článek F. Mitchell, která navrhuje v r. 1984 rekonstruovat thessalské Fery (The Ancient World, 9, str. 39-58, článek nedostupný). Ager však zpochybňuje rekonstrukci Mitchellové a důkazy podporuje názor o existenci Théry na Aristotelově stéle.

Cawkwell (1981), str. 42 Dochovala se nám však spojenecká smlouva mezi Athénami a Kerkýrou, Akarnánií a Kefallénií z r. 375 př. n. l. (IG II² 96, Tod 126). Toto spojení dokumentuje Xenofón (Xen. Hell. VI, 2, 2-6). Další spojenecká smlouva z této doby byla tentokrát uzavřena pouze mezi Athénami a Kerkýrou (IG II² 97, Tod 127).

²⁴⁶ Mohlo se jednat o lásona, tyrana z thessalských Fer, či o neznámé město buď ze severozápadního či egejského regionu. Bylo zapsáno někdy mezi roky 375 př. n. l. a 373 př. n. l.

²⁴⁷ Diskuze Baron (2006), str. 381; Marshall (1905), str. 66 navrhuje, že Néllós/Néllon mohlo být jméno kopce, na němž byla postavena pevnost Arkadia. Hansen (2004), str. 28-9 poukazuje na to, že se mohlo jednat o demokraticky smýšlející uprchlíky z města Zakynthos, kteří si na Néllu postavili v r. 375 př. n. l. pevnost Arkadia. Xen. Hell. VI, 2, 2-3. Sealey (1957), str. 101 navrhuje, že zde Tímotheos roku 374 př. n. l. ustanovil první athénskou vojenskou posádku. Nedostatek důkazů však jeho teorii nemůže ani potvrdit, ani vyvrátit.

²⁴⁸ Dreher (1995b).

Dělení spojenců na ty, kteří přispívali loďmi a na ty, kteří raději platili peníze se podle Ísokrata objevuje i ve spolku druhém (Isoc. VII, 2). Vyskytuje se zde i podobné rozdělení jako ve spolku prvním: tedy spojenci poskytující lodě jsou ndažazeni těm, kteří pouze poskytují finanční příspěvky.²⁴⁹

V r. 371 př. n. l. došlo k opětovnému uzavření míru mezi Spartou a Athénami a další existence spolku tak zdánlivě ztratila smysl. Rozložení sil se však změnilo a nebezpečí hrozilo ze strany revoltujících Théb, které nečekaně vyhrály bitvu u Leukter v r. 371 př. n. l., pouhých 20 dní po uzavření míru mezi Athénami a Spartou (Plut. Ages. 28, 5). Ochranné poslání spolku se tedy nezměnilo, pouze bylo nutné se přeorientovat na jiného nepřítel.²⁵⁰ Théby se stávají jednou z vedoucích sil v celé egejské oblasti, Sparta naopak oslabuje. Další rozšiřování spolku probíhá velice pomalu, členové spolku se nechtějí dělit o autoritu a výhody z ní plynoucí. Dle Meiggse města, která se spolkem sympatizují, se již plnoprávními členy stát nemohou.²⁵¹ Ale i z období po r. 371 př. n. l. máme dochované nápisy, jimiž přistupují noví spojenci (často významní jednotlivci, jako Dionýsios Syrákúský, IG II² 103, Tod 133; IG II² 105, Tod 136), či staří obnovují své smlouvy (toto je případ Mytilény, IG II² 107, Tod 131).

Následující tabulka dle Marshalla (1905) vychází z literárně podložených dat (Xenofón, Diodóros Sicilský aj.), nikoliv pouze z textu Aristotelova dekretu. Ve většině případů se data z literárních i epigrafických pramenů shodují.

Přístup spojenců, zdroj: Marshall (1905)		
Datace	Přístup spojenců	Odpadnutí spojenců
378/7	Tenedos, Chalkis, Eretria, Arethúsa, Kárystos	
377/6	Euboia, Peparéthos, Skiathos, Maroneia, Dión	

²⁴⁹ Dreher (1995a), str. 19-30: Do skupiny poskytující lodě patřila boiótská města ([PsDem.] IL, 14-16), thrácká města (D. S. XV, 47, 2), Mytiléna (IG II² 107), Peparéto (D. S. XV, 95, 2) a moloský král Alketás (Xen. Hell. VI, 2, 10).

²⁵⁰ Cawkwell (1981), str. 48: Jednou z možných příčin, proč byli spojenci ochotni vytrvat ve spolku a platit, i když již nehrozilo nebezpečí od Sparty, je fakt, že se jednalo o příspěvek na zjednání pořádku v egejské oblasti a vymýcení či potlačení pirátství, které jistě mnohé obce velmi sužovalo. O pirátství se vyjadřuje i Démósthénés (VII, 14: „*Co se týče pirátství, tvrdí, že je spravedlivé společně střežit ty, kteří olupují na moři jak vás, tak jeho.*“ překlad autora).

²⁵¹ Meiggs (1973), str. 67; avšak tento bod je velmi sporný.

376/5	Naxos, Paros, kykladské ostrovy, Athénai Diades a Poiéssa (Euboia), Abdéra, Thasos, Olynthský spolek, Ainos, Samothráké, Díkaia, Pronnoi (Kefallénia), Kerkýra, Akarnánie, épirský král Molossů Alketás	
374/3	Iásón z Fer, Zakynthos (?)	
373/2	Dión (Thrákie), Neapolis, Elaiús, Sélymbria, Atraiús, Antissa, Erésos, Andros, Ténos, Histiaia, Mykonos, Keos, Amorgos, Sifnos, Sikínos	Iásón z Fer, Paros ²⁵²
372/1	Paros (?)	Théby
371/69	Bývalí spartští spojenci (?)	Élis, Euboia, Akarnánia ²⁵³
369/8	Leukás (?)	Olynthský spolek
368/7	spojenectví s Alexandrem z Fer a Dionýsiem ze Syrákús	
367/6	spojenectví s Arkadií	
366/5	klérúchie na Samu	
364/3	dobytá Pydna, Methóné, Poteidaia, Toróné, klérúchie v Séstu	Byzantion, Kéos
363/2	dobyt Kéos	
362/1	Arkadie, Élis, Acháia, Fliús	
361/0	Smlouva s thessalským spolkem	Kerkýra (?)
358/7	Euboia	
357/6		Chios, Rhodos, Kós, Byzantion ²⁵⁴ , Perinthos, Sélymbria; Filip II. dobyl Amfipoli a Pydnu
355/4		Filip II. dobyl Abdéru a Maroneiu
353/2		Mytiléna, Méthymna, Filip II. dobyl Méthoné
350-348		Euboia, Filip II. dobyl Olynthos
342-340		Ainos
338/7		zánik druhého spolku

Z výše uvedené tabulky je jasné, že v 70. a na začátku 60. let spojenci vstupovali do spolku v hojném počtu a zřejmě i dobrovolně. V průběhu let byly další obce přidávány do

²⁵² Odpadnutí Paru v r. 373/2 př. n. l. uvádí Accame (1941), str. 230 a Cargill (1981), str. 163-4. Jedné se vůbec o první dobrovolné odpadnutí od spolku. Nemáme o něm žádné zprávy, kromě dochovaného nápisu o opětovném přístupu Paru (SEG 31, 67; Bengtson 268).

²⁵³ Euboia a Akarnánie byly přesvědčeny Thébami, aby odpadly. Ze strany Théb jim totiž hrozilo větší nebezpečí, než ze strany Athén. Cargill (1981), str. 166

²⁵⁴ Byzantion nebylo členem spolku již od 60. let, avšak aktivně podporovalo další členy, aby odpadli. Cargill (1981), str. 180

spolku násilně – byly dobyty. Pravděpodobně měly jiné postavení než dobrovolní členové. Na mnoha dobytých územích byly zřízeny klérúchie (viz str. 95-97). Od konce 60. let byli spojenci nespokojení a začali postupně od spolku odpadat. Některé z nich se vojensky podařilo vrátit zpět a někteří přešli na stranu nepřítele. Mezi spojenci nebyla pouze města či oblasti, ale vyskytují se zde taktéž jednotlivci. Jednalo se o významné osobnosti, panovníky z okolních území, kteří svým spojenectvím spolku přinášeli prospěch a zároveň určité výhody čerpali i pro sebe (Alketás a jeho syn Neoptolemos, Iáson z Fer, Alexandr z Fer, Dionýsios Syrákúský)²⁵⁵.

3.2.2 Synedrion

Jak se dozvídáme z díla Diodóra Sicilského (D. S. XV, 28), spojenci se scházeli na zasedání *synedria*, čili sněmu. Na Aristotelově dekretu se objevují οἱ σύνεδροι (IG II² 43, řádek 44). Synedrion se scházelo v Athénách²⁵⁶. Není známé přesné místo, ale zřejmě se jednalo o místo nedaleko stoy Dia Eleutheria na agoře, vzhledem k tomu, že Aristotelova stéla měla být postavena poblíž (IG II² 43, řádek 65-66: παρὰ τὸν Δία τὸν Ἐλευ-|θήριον). Členové zřejmě trvale sídlili v Athénách, aby případné zasedání mohlo být svoláno rychle. Nemáme záznamy o pravidelných schůzkách, zasedalo se pravděpodobně v případě potřeby. Z každé obce na sněmu byl jeden či více zástupců. Každý člen, ať malý či velký, měl v synedriu jeden hlas stejné váhy (D. S. XV, 28). Athény ve spolku zastávaly pozici hégemona.

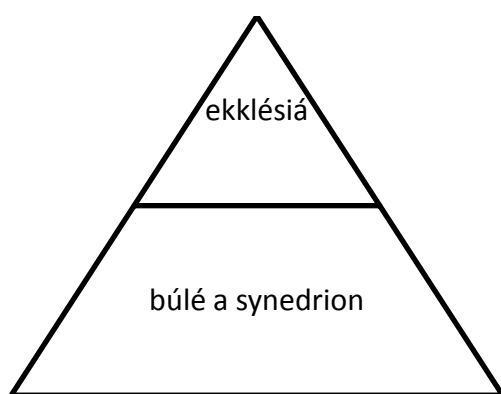
Na Aristotelově dekretu se vždy setkáme se společným vystupováním Athéňanů a spojenců, pokud jde o zahraniční politiku. Athény jsou považovány za vedoucího člena spolku, proto jsou zmiňovány individuálně. Marshall²⁵⁷ podotýká, že Athény měly v rukách výkonnou moc: vojenští velitelé byli Athéňané a ti také měli právo navrhovat vojenské výpravy na nadcházející sezónu (D. S. XV, 29, 7). Pokud jde však o činnost *synedria*, Athény již individuálně zmiňovány nejsou. To mohlo znamenat, že buď byly

²⁵⁵ I když někdy se pochybuje, zda byli tito panovníci členové spolku či pouze spojenci Athén. Viz Marshall (1905), str. 86-87

²⁵⁶ Seager (1992), str. 167

²⁵⁷ Marshall (1905), str. 44

členy sněmu, jako každý jiný spojenec, pouze však měly vedoucí pozici v zahraniční politice. Je však možné, že Athény členy synderia nebyly a zastávaly funkci nadřazeného orgánu. Tuto teorii podporuje Diodóros, když staví synedrion do opozice s athénským démém (D. S. XV, 28, 3), což může značit, že Athény neměly zastoupení na. V praxi by to znamenalo, že váha hlasu Athén (búlé) by byla stejná jako váha rozhodnutí synedria a ke všem významnějším záležitostem by se musely vyjádřit oba dva orgány. Konečné slovo by měla athénská ekklésiá.

Rhodes (1995), str. 95

Další argument pro tuto verzi je, že rozhodnutí synedria představovala usnesení (*dogmata*), jejichž zápis začínal formulí *ἔδοξε τοῖς συμμάχοις* (*spojenci se usnesli*)²⁵⁸. Návrhy schválené synedriem byly přeloženy athénské *búlé*, která je po odsouhlasení předala *ekklésii*, která schvalovací proces dokončila. Tedy podle této teorie konečné slovo měly Athény a nikoliv spojenci. Setkáváme se také ale i s dekrety, které nejprve schválila *búlé* a *ekklésiá* a až po té šly na schválení do synedria. Obě dvě teorie však podporují myšlenku, že *búlé* a synedrion byly dva oddělené orgány. Larsen²⁵⁹ tvrdí, že druhý athénský spolek měl, stejně jako spolek peloponnéský, dvoukomorové uspořádání. A to by znamenalo, že se Athény neúčastnily hlasování v synedriu²⁶⁰. Rhodes dále

²⁵⁸ Rhodes (1995), str. 95

²⁵⁹ Larsen (1940), str. 194

²⁶⁰ Hammond (1967), str. 60 Hammond také podporuje dvoukomorové uspořádání druhého athénskému spolku. Porovnává ho s prvním athénským spolkem, který dle něj měl také dvoukomorové uspořádání. Více v kapitole 2.2.1.

poznává, že ke konci existence druhého spolku synderion pouze vydávalo doporučení, jímž se Athény mohly, ale nemusely řídit.²⁶¹

Mezi pravomoci synedria patřilo rozhodování o výši příspěvku²⁶² a jeho rozdělení, o případných trestech za porušení Aristotelova dekretu. Dále rozhodovalo o vyslání vojenské jednotky na ochranu spojenců (*fylaké*) a umístění úředníků (tedy o tom, čeho se v Aristotelově dekretu vzdali Athéňané). Je známo, že tyto vojenské jednotky byly umístěny např. na Andru, Abdéře a v Arkesiné na Amorgu (viz str. 97).

3.3 Druhá athénská námořní říše?

Druhý athénský námořní spolek trval bezmála čtyřicet let a za tuto dobu prodělal určitý vývoj. Není však zcela jasné, zda zde proběhla podobná proměna jako u spolku prvního a spolek se stal druhou námořní říší. Již antičtí autoři jako Theopompos, citující Harpokrationa, a Ísokratés oba dva spolky stavěli na stejnou úroveň. Zda je tomu tak, by měly ukázat následující kapitoly.

Tabulka podává přehled nejdůležitějších událostí prvních dvaceti let spolku:

Chronologický přehled událostí, zdroj: Marshall (1905)		
Datace	Událost	Zdroj
377/6	Chabriova výprava na Euboii	D. S. XV, 30
376/5	Vítězství Chabrii na Naxu, výprava do severní Egeidy, Tímotheova výprava podél Peloponnésu, vítězství Tímothea nad Spartou u Alyzie	D. S. XV, 34-5; Xen. Hell. V, 4
375/4	Tímotheos obeplovává Peloponnésos, Chabriás zakládá klérúchii v Abdéře, Thrákie	Xen. Hell. V, 4; D. S. XV, 36
374/3	smlouva Sparty a Athén, spartský útok na Kerkýru	Xen. Hell. VI, 2; Isoc. XV, 109
373/2	Tímotheos v Thrákii, pomoc Kerkýře	Xen. Hell. VI, 2
372/1	Ífikratés v Ionském moři, mírová smlouva Athén a Sparty, Théby se bouří	Xen. Hell. VI, 3

²⁶¹ Aesch. II, 60; III, 69-70; Rhodes (1995), str. 103-4.

²⁶² Nikoliv foros, ale *syntaxis*. Podrobněji o syntaxi v kapitole 3.5.1.

371/0	bitva u Leukter, Théby opouští spolek	Xen. Hell. VI, 3-4
370/69	spojenectví Athén a Sparty	Xen. Hell. VI,5
369/8	Ífikratés v Thrákii (Amfipolis)	Dem. XXIII, 150
368/7	mírový kongres v Delfách, poselstvo v Súsách	Xen. Hell. VII, 1; D. S. XV, 70
367/6	Théby dobývají Órópos, Athény útočí na Korint	Xen. Hell. VII, 1
366/5	Tímotheos obsazuje Samos, klérúchie	Dem. XV, 19; Isoc. XV, 111
365/4	klérúchie v Séstu; Tímotheos nahrazuje Ífikrata	Isoc. XV, 112
364/3	Tímotheos v Thrákii, Théby přesvědčily spojence k odpadnutí od Athén	D. S. XV, 79
363/2	Chabriás na Keu, bitva u Mantineie, <i>koiné eiréné</i>	Xen. Hell. VII, 5; D. S. XV, 85-88
362/1	athénská klérúchie v Poteidaji, Alexandr z Fer napadá spojence	Isoc. XV, 113
361/0	spojenectví s thessalským spolkem proti Alexandrovi z Fer, neúspěch u Amfipole, znovuobnovení klérúchie na Samu	IG II ² 116; D. S. XV, 95
360/59	Tímotheův neúspěšný útok na Amfipoli, Chabriův neúspěch na Chersonésu	D. S. XVI, 4
359/8	nespokojenost spojenců, předzvěst spojenecké války	D. S. XV, 95-96

V prvních letech spolku probíhaly vojenské operace, které měly za cíl chránit členy nově vzniklé organizace před útoky Sparty. V této době veleli většině operací Athéňané Chabriás a Tímotheos, kterým se podařilo získat i několik nových členů spolku (D. S. XV, 34-36; 47; Xen. Hell. V, 4, 61). Během 70. let došlo k několika bitvám mezi athénským a peloponnéským spolkem (u Naxu, u Alyzie u pobřeží Akarnánie). Sparta v r. 374/3 př. n. l. uzavřela s Athénami mírovou smlouvu, kterou však sama záhy porušila útokem na Kerkýru, spojence Athén (Xen. Hell. VI, 2, 2-6). Boje o Kerkýru v následujících letech finančně vyčerpávaly Athény, které zřejmě celou výpravu financovaly z větší části samy (Théby vůbec nepřispívaly, Xen. Hell. VI, 2, 1). Tehdy poprvé se objevují zmínky o *syntaxeis* – příspěvcích spojenců na vedení války (Více v kapitole 3.5.1). Athény proto

neváhají a r. 371 př. n. l. uzavírají se Spartou mír (Plut. Ages, 28; Xen. Hell. VI, 3)²⁶³. Thébám se podmínky míru příliš nezamlouvaly, jelikož by tak přišly o Boiótii, na kterou si dělaly nárok. O několik dní později svedly se Spartou bitvu u Leukter a zcela překvapivě vyhrály (Xen. Hell. VI, 4).

Bezprostředně po bitvě se někteří ze spojenců přidali na stranu Théb, jako například eubojská města a Akarnánie (Xen. Hell. VI, 5, 23). Mír mezi Spartou a Athénami byl znovu potvrzen (Xen. Hell. VI, 5, 1-3) a Athény se zaměřily na získání území v Thrákii, které bylo vhodně umístěné podél trasy, jíž se dováželo obilí. Dalším motivem bylo, že Thrákie byla bohatá na nerostné bohatství a dřevo (tedy trvaly stejné důvody jako v prvním spolku).

Smlouva ze 70. let 4 st. př. n. l. s makedonským králem Amyntem III. (IG II² 102, Tod 129) dovozovala Athénám dovážet z Makedonie potřebné dřevo na stavbu lodí (Xen. Hell. VI, 1, 11). Jednalo se však o smlouvu uzavřenou mezi Athénami a králem, nikoliv za účasti athénské spolků. Zdá se, že Athény vedly i politická rozhodnutí nezávislá na dění ve spolku.

V r. 368 př. n. l. došlo k mírovému kongresu v Delfách, který měl stabilizovat neklidnou situaci v Řecku. Tento kongres iniciovali Peršané a syrakúský Dionýsios I., který za to obdržel athénské občanství (IG II² 105+528, Tod 136). O rok později došlo k mírovému vyjednávání na perském dvoře v Súsách, avšak Athény nebyly ochotny přistoupit na podmínky nabízené Thébami, a tak z míru sešlo (Xen. Hell. VII, 1).

Na konci 60. let došlo velkému konfliktu mezi řeckými obcemi, který vyústil v bitvu u Mantineie, kde proti sobě stály severoarkadská města (na jejichž straně stály Athény i Sparta) a jihoarkadská města (s Argem, Messénií, Tegeou, Megalopolí a Thébami). Bitva dopadla nerozhodně, zemřel zde však thébský velitel Epameinóndás. Byla uzavřena mírová smlouva, též známá jako všeobecný mír (*koiné eiréné*)²⁶⁴. Sparta však se zněním smlouvy nesouhlasila, protože odmítala uznat samostatnost Messénie.

²⁶³ Marshall (1905), str. 73: Mír byl uzavřen za těchto podmínek: všechna města budou autonomní, vojenské posádky budou staženy; ten, kdo neuposlechne podmínky míru, může být potrestán; Athénám případně Amfipolis a Chersonésos.

²⁶⁴ Oliva (1995), str. 68;

V 60. letech vzrůstala nespokojenost spojenců a někteří uvažovali o odpadnutí od spolku: jednalo se o státy jako byl Rhodos, Chios a Byzantion (D. S. XV, 79). Zřejmě došlo k odpadnutí Keu, který byl později znovu dobyt, což dosvědčuje dochovaný text spojenecké smlouvy (IG II² 111, Tod 142) z r. 363/2 př. n. l. Z dochovaného nápisu se dozvídáme, že soudy se měly nejdříve konat na ostrově a pak před komisí v Athénách (ἐν τῆι ἐκκ[λ]ήτῳι [πό]λει Ἀθῆνῃσι). V Athénách se projednávaly případy, v nichž šlo o větší částku či v nichž byl jednou stranou sporu athénský občan.²⁶⁵ Podle základního ustanovení Aristotelova dekretu měla být spojenecká města v druhém spolku svobodná a autonomní. Což by znamenalo, že každé město mělo spravovat i své vlastní soudy. Nemáme však dostatek důkazů, abychom mohli soudit, zda se athénské soudy rozmohly tak, jak během spolku prvního.²⁶⁶

Nápis s textem spojenecké smlouvy mezi Athénami a Sifnem datovaný do r. 360 př. n. l. (Agora XVI, 50; Bengtson 294) je jedním z příkladů omezení soudní moci jednotlivým spojeneckým státům ve prospěch Athén. V rekonstruované části nápisu se říká, že Sifnijští nemohou soudit ani odsoudit Athéňana bez účasti athénských soudů, či Athéňana zabít bez řádného procesu²⁶⁷. Dalším dochovaným nápisem pojednávajícím o athénských a spolkových soudech je athénská smlouva s Naxem (IG II² 179, Bengtson 321) přibližně z r. 350 př. n. l.²⁶⁸

Dalším tématem, o němž se hodně píše, je mimo athénské ovlivňování soudů, i zakládání kolonií a vojenských posádek na území spolkových obcí. Jak již bylo řečeno dříve, Athény vlastnily klérúchie na Lémnu, Imbru a Skýru (D. S. XVI, 21, 2; [PsDem.] LIX,

²⁶⁵ Marshall (1905), str. 46; tento konkrétní nápis pojednává o mužích z města Iúlidy, kteří porušili smlouvy mezi Athénami a Keem a zabili athénské proxeny. Byli za to potrestáni vyhnanstvím z Keu a Athén a jejich majetek připadl Keu. Řádka 57-58 dokazuje, že tuto smlouvu uzavírali Athéňané, Kejští a spojenci: τὰδε συνέθεντο καὶ ὤμοσαν οἱ στρατηγοὶ οἱ Ἀθηναίων πρ-|ὸς τὰς πόλεις τ[ὰ]ς ἐν Κέωι κα[ὶ] οἱ σύμμαχοι; Cargill (1981), str. 123 podotýká, že podle znění Aristotelova dekretu žádné athénské soudy neměly v rámci spolku pravomoce. Veškeré jednání se spojenci mělo zajišťovat synedrion.

²⁶⁶ Ale vzhledem k tomu, že nemáme z této doby mnoho zmínek o athénském soudnictví ve vztahu s athénskými spojenci, dalo by se usuzovat, že se jednalo o bezkonfliktní záležitost, která nevzbuzovala tolik kontroverze jako u spolku prvního.

²⁶⁷ Cargill (1981), str. 137: tento nápis je však velmi poškozený a stavět teorie o omezování soudní moci spojenců na rekonstruovaném textu je velice neuvážené a zavádějící.

²⁶⁸ Marshall (1905), str. 46 poukazuje na fakt, že díky tomuto nápisu se dozvídáme, že soudnictví odpadnuvších měst, která byla přivedena zpět do spolku, bylo oslabeno ve prospěch Athén. Accame (1941), str. 184 poznamenává, že se jedná o zmenšení pravomoci spojenců, ale že je nápis příliš málo dochován, abychom mohli soudit víc. Woodhead v Meritt a kol. (1957), str. 231-3 tvrdí, že jak smlouva s Naxem, tak i Sifnem poukazuje na přeměnu druhého spolku v říši. Cargill (1981), str. 140 toto však zcela popírá.

3; ([Arist.] Ath. pol. 62, 2). Dle textu Aristotelova dekretu nemohl žádný Athéňan získat ani vlastnit pozemky mim Attiku na spojenecké půdě. Toto se však nevztahovalo ne půdu, která nepatřila spojencům. Jediný důkaz, který má dokazovat athénské vlastnictví půdy ve spolkových obcích, je nápis, který zmiňuje Démostenés ve své řeči O věnci (Dem. XVIII, 91). Byzantští měli mimo jiné Athéňanům udělit právo na půdu a její obývání (ἐγκτασιον γᾶς καὶ οἰκίαν) za pomoc proti Filipovi v r. 340/39 př. n. l.²⁶⁹ Otázkou zůstává, zda je tyto zmínky téměř z konce existence spolku pádným důkazem pro tvrzení, že Athény zabíraly půdu na spojeneckém území.

V r. 366/5 př. n. l. se Athéňanům podařilo založit klérúchii na Samu²⁷⁰ a o několik měsíců či let později v Séstu. Všechna tato místa byla důležitá z hlediska zásobování a strategického rozmístění sil v Egejském moři. Dále se Athénám podařilo umístit klérúchii v Poteidai v r. 362/1 př. n. l. Další klérúchie byla r. 353/2 př. n. l. založena na Chersonésu (D. S. XVI, 34, 4; Dem. VIII, 17).²⁷¹

Klérúchie na Samu byla možná opětovně založena v r. 361/0 př. n. l.²⁷² a obyvatelé, kteří nesouhlasili s režimem byli zřejmě vyhnáni. Někdy se hovoří o vyhnání všech obyvatel, někteří badatelé však zastávají názor, že část Samských zůstala a zapojila se do života v klérúchii²⁷³. Ač by se tedy mohlo zdát, že se Athény zachovaly k občanům Samu

²⁶⁹ Udělení *enktesis* opravňovalo k vlastnictví půdy na území jiné obce. Bohužel se nedochoval žádný nápis, který by zaznamenával udělení *enktesis* občanu Athén na území spojenecké obce a tak jediným důkazem je výše zmíněná poznámka Démosthena. Viz Pečírka (1966).

²⁷⁰ Cargill (1981), str. 149 tvrdí, že klérúchie na Samu byla první založenou. Marshall (1905), str. 61 naopak za první klérúchii považuje Abdéru. Samská klérúchie nebyla v r. 365 př. n. l. příliš stabilní a tak nacházíme zprávu o jejím opakovaném založení o tři roky později. Sealey (1957), str. 108. V témže článku však Sealey tvrdí, že klérúchie na Samu nebyla první založenou, ale že na konci 70. let 4. st. př. n. l. došlo k pokusu o založení klérúchie na blíže nespecifikovaném místě. Sealey tuto svou teorii podporuje nápisem z r. 470/69 př. n. l., ve kterém nacházíme zmínku o 11 lodích, které vykonávaly službu v klérúchiích κληρ[ο]χ[α]ρχόντων (IG II² 1609, řádky 88-111). Cawkwell (1981), str. 51 však oponuje, že tyto lodě mohly vykonávat službu na Lémnu, Imbru a Skýru, kde Athény měly klérúchie již dávno a nemuselo to bezpodmínečně znamenat, že Athény zakládaly tou dobou nové osídlení.

Klérúchie na Samu byla založena jednak z ekonomických důvodů (Samos poskytoval zdroj zemědělské půdy, které měly Athény nedostatek) a také pro to, aby byl omezen vzrůstající vliv kárského vládce Mausóla, srov. Shipley (1987), str. 138.

²⁷¹ Accame (1941), str. 183 připojuje ještě klérúchii v Methóné, avšak Cargill (1981), str. 149-150 jeho argumenty vyvrací s tím, že nápis, který Accame uvádí jako důkaz, dle Cargilla nepatří do 4. ale do 5. st. př. n. l. (IG II² 55).

²⁷² Aesch. I, 53 a scholia k této pasáži. Viz Schweigert (1940, str. 195

²⁷³ Cargill (1983), str 328-29; Griffith (1979), str. 140-41

tvrdě, pokud opravdu někteří Samští mohli na ostrově zůstat a dále vést svůj život, pak chování Athén v žádném případě nebylo kruté a přílišně občany Samu neomezovalo.

Klérúchie byly umísťovány na strategická místa, jednak aby posádky zde usazené chránily zájmy Athén a spojenců (jako např. dovoz obilí) a také aby zajišťovaly bezpečí v oblasti. Vojenské posádky byly bez pochyby součástí klérúchií. Je pravděpodobné, že byly umístěny i na jiných místech. V textu Aristotelova dekretu je zakázáno zřizovat posádky na území spojenců, není však nic řečeno o místech, které spojencům nepatřila.

V r. 375/4 př. n. l. se Athéňanům podařilo získat Abdéru. není však zcela jasné, zda zde byla umístěna posádka, klérúchie a zda se tak vůbec stalo, viz str. 95-97. Dále máme částečně dochované slovo pro posádku (*frúra*) na nápise IG II² 98 (Bengtson 267), který pojednává o smlouvě mezi Athénami a Kefallénií. Vzhledem k tomu, že slovo je dochováno pouze částečně, pak není vhodné brát tento nápis jako nevyvratitelný důkaz o existenci posádek na Kefallénii či jinde v této době²⁷⁴.

Nesporné důkazy se nám dle Cargilla²⁷⁵ dochovaly pouze u dvou míst, kde byly umístěny vojenské posádky: na Andru a na Amorgu. V případě Andru uvádí nápis IG II² 123 (Tod 156), který má dokumentovat vznik posádky na Andru v době spojenecké války v r. 356 př. n. l. Umístění posádky bylo schváleno synedriem a vojáci dostávají žold ze syntaxeis (řádek 10-12: ο[ἰ] φρουροὶ οἱ ἐν Ἄ[νδρω]ι μισ[θὸ]-|ν ἐκ τῶν συντάξεων κ[α]τ[ὰ] τ[ὴ]ν δόγ[μα]-|[τ]α τ[ῶ]ν συμμάχων). Dalším příkladem z této doby byla posádka z Amorgu, která zde vznikla v r. 357/6 př. n. l. (IG XII, 7, 5; Tod 152). Tyto dvě posádky byly umístěny na území spojenců, avšak v době ohrožení. Andros ležel blízko tras, kterými se do Athén dopravovalo obilí a Amorgos byl nejbližším loajálním spojencem v oblasti revoltujících států.²⁷⁶

Práve tyto dvě vojenské posádky jsou pro badatele (Marshall (1905), Accame (1941) dalším z argumentů, že se druhý athénský spolek přeměnil v druhou námořní říši.

²⁷⁴ Cargill (1981), str. 152; Je možné, že tato událost byla zaznamenána Diodórem Sicilským (D. S. XV, 36, 5) a Xenofóntem (Xen. Hell. VI, 2, 33). Cargill též poznamenává (str. 153), že vojenské posádky byly umístěny v Korintě (Xen. Hell. VII, 4, 4-7) v r. 366 př. n. l., na Euboií v r. 377 př. n. l. (D. S. XV, 30, 5), v Hellésponu (IG II² 133), na thráckém Chersonésu (Dem. XXIII, 159) a v Krithóté, který též leží na Chersonésu (Dem. XXIII, 161).

²⁷⁵ Cargill (1981), str. 153-157

²⁷⁶ Cargill (1981), str. 159

Cargill (1981) je však zcela proti a dodává, že Athény se po celou dobu existence spolku chovaly ke svým spojencům stejně a snaží se to dokázat epigrafickými důkazy.²⁷⁷ I když se zdá, že určitá omezení spojenců zde existovala, nevíme nic o tom, že by jim ji Athény vnucovaly násilím. Je možné, že je spojenci přijali zcela dobrovolně s vědomím o možném prospěchu. Bohužel máme příliš málo dochovaných informací na to, abychom mohli tvrdit něco jiného. Ať už se druhý athénský spolek změnil v athénskou říši, je jasné, že nespokojenost spojenců stoupala, až přerostla ve spojeneckou válku v letech 357-55 př. n. l.²⁷⁸

3.4 Spojenecká válka a zánik spolku

Následující tabulka dokumentuje přehled nejdůležitějších událostí posledních dvaceti let existence spolku od doby spojenecké války do bitvy u Chairóneie:

Datace	Událost	Odkaz
358/7	zisk Euboie, začátek spojenecké války	D. S. XVI, 7
357/6	Charés na Chesonésu, spojenci odpadají, Charés útočí na Chios; Imbros a Lémnos pustošeny a Samos obsazen odpadlíky, Filip II. dobývá Pydnu, smlouva s Olynthem	D. S: XVI,7- 8; 21
356/5	aliance Athén a Thráků, Illyrů a Paionů proti Filipovi, porážka Athén u Embaty, Charés proti Artaxerxovi, konec spojenecké války	D. S: XVI, 21
355/4	Charés u Neapole, proti Filipovi II.	IG II ² 128
354/3	Charés dobývá Séstos, klérúchie; Filip II. dobývá Méthoné	D. S. XVI, 34
350-46	boje v Thrákii, na Euboi, Filokratův mír	Dem, XIX; Aesch. II
342-339	boje proti Filipovi II.	D. S. XVI, 71
338/7	bitva u Chaironeie, konec druhého athénskému spolku	D. S. VI, 89

²⁷⁷ Cargill (1981), str. 154-160; Ehrenberg (1929), str. 336-37 poznamenává, že ač druhý spolek zejména od šedesátých let používal metody prvního athénskému spolku (jako klérúchie, ovlivňování spojeneckých soudů a výběr syntaxis), i přesto se nejednalo o *arché*, stejnou jako ve spolku prvním, ale spíše o *symmachii*. Přehled názorů pro a proti druhé athénské *arché* podává Cargill (1982).

²⁷⁸ Název spojenecká válka poprvé použil Diodóros Sicilský (D. S. XVI, 7, 3; 21, 1; πόλεμον τὸν ὀνομασθέντα συμμαχικόν; τὸν συμμαχικὸν πόλεμον).

Na začátku 50. let 4. st. př. n. l. se v Makedonii k moci dostal Filip II. a athénský spolek brzy pocítil jeho dobytvačnou politiku, když r. 357 př. n. l. obsadil Amfipoli a o rok později Pydnu. Následně se mu podařilo získat na svou stranu olynthský spolek (v r. 348 př. n. l.; D. S. XVI, 53). Připadla mu tak Poteidaia, kde měly Athény svou klérúchii, kterou museli její obyvatelé vyklidit a vrátit se do Athén (D. S. XVI, 8). Roku 354 př. n. l. dobyl město Methóné (D. S. XVI, 34) a nedlouho poté Maroneiu, která tehdy byla členem athénské spolků.²⁷⁹

Athény se tou dobou zabývaly spíše konfliktem na Euboi a poté řešily odpadnutí obcí od spolku (jako Rhodos, Chios, Byzantion; D. S. XVI, 7). Revoltu obcí podnítil kárský vládce Mausólos (Dem. XV, 3; D. S. XVI, 7). Podle výše citované pasáže z Démosthena si odpanuvší města stěžovala na athénské zacházení a jednání. Athény se snažily vzpouru, která přerostla ve válku, potlačit, avšak poměrně neúspěšně. Po závěrečné porážce u Embaty poblíž Chiu, byli Athéňané nakonec donuceni uznat nezávislost těchto obcí. Přidala se k nim ještě Sélymbria a Perinthos.²⁸⁰ O této „spojenecké válce“, jak se jí často říká, se vyjadřuje Ísokratés ve své řeči *O míru* (Isoc. VIII) z r. 355 př. n. l. Zde nazývá druhý athénský spolek říší – *arché*. Nic nenamítá proti tomu, aby Athény byly hegemonek Řecka, nesouhlasí však s jejich chováním vůči spojencům. Jako hlavní body athénské potlačování svobod spojenců zde zmiňuje syntaxeis, vojenské posádky a nesvobodu spojeneckých obcí. Porovnává situaci se stavem během spolku prvního, zejména za doby peloponnéské války.²⁸¹ Jako východisko radí ukončit válku a žít v míru.

Částečně v souladu s Ísokratem další zasahování do autonomie států dokazuje nápis týkající se regulace vývozu hematitu/okru (*miltos*) z ostrova Keu (IG II² 1128, Tod 162), který se datuje do poloviny 4. st. př. n. l. Nápis se týká zajištění výsadního práva dovozu suroviny do Athén ze tří kejských měst. Pro vývoz mohly být použity pouze speciální, k tomu určené, lodě. Marshall²⁸² poznamenává, že Athény tímto nařízením uplatňovaly podobnou politiku jako spolek první – tedy omezovaly práva spojenců kvůli

²⁷⁹ Cargill (1981), str. 180

²⁸⁰ D. S. XV, 26; Marshall (1905), str. 113

²⁸¹ Oliva (1995), str. 73-74; Cargill (1982), str. 94-95

²⁸² Marshall (1905), str. 50

svému zisku. Cargill naopak popírá jakoukoliv proměnu druhého spolku v námořní říši.²⁸³ Tento dochovaný nápis nám není neříká o utlačování spojenců, avšak naznačuje, že se Athény snažily zejména postarat o své zájmy.

Jako jeden z argumentů, že se tak nestalo uvádí Cargill paralelu k známému mincovnímu dekretu (který taktéž reguloval míry a váhy, IG I³ 1453) z doby existence prvního spolku. Jedná se o nápis upravující používání stříbrných mincí v Athénách a Peiraieu. Tento nápis byl datován do r. 375/4 př. n. l.²⁸⁴ Jedná se o nařízení týkající se mincí a rozpoznávání jejich padělků. Pokud padělky mají správnou váhu, pak mohou být vráceny do oběhu a budou považovány za plnohodnotnou athénskou minci. Jednalo by se tak o pravý opak mincovního dekretu (IG I³ 1453), kdy Athény nařizovaly svým spojencům, jaké mají razit mince. V tomto případě by Athény přijaly za své i mince jiných států, pokud by měly náležitou hodnotu a nesly by znaky athénských mincí²⁸⁵.

Další Cargillův argument proti existenci druhé říše je založen na faktu, že Athény během trvání druhého athénského spolku akceptovaly jakékoliv státní uspořádání, které jejich spojenci měli²⁸⁶. Jako příklad udává Mytilénu s demokratickým zřízením a Méthymnu, kde byl u moci tyran Kleomis. Je však nutné přihlídnout k tomu, že Athény během druhého spolku neměly nikdy tak velkou moc, aby mohly svým spojencům diktovat, jaký politický režim mají ve svých městech mít. A ani to zřejmě nebylo jejich prioritou.

Athény ve druhém spolku, podobně jako v prvním, poskytovaly ochranu v rámci celého spolku určitým občanům či dokonce celým obcím. Důkazem je nápis o ochraně Eretrijských občanů (IG II² 125) z r. 357/6 př. n. l. Eretria tímto nápisem opět přistupuje do athénského spolku, jehož členem nebyla od bitvy u Leukter v r. 371 př. n. l. Pokud by někdo vojensky zaútočil na Eretrii, byl by potrestán smrtí a majetek by připadl státu (zřejmě Eretrii). Stejně jako chránily Athény členy spolkových obcí, tak ochraňovaly i své

²⁸³ Cargill (1981), str. 140: autor se zde pokouší vyvrátit názor, který zastávali Marshall (1905) a Accame (1941), že se druhý spolek proměnil opět na námořní říši, stejně jako spolek první. Podotýká, že nápisy, na kterých výše jmenovaní badatelé dokazovali přerod spolku, jsou fragmentárně dochované a tedy i hojně rekonstruované. Navíc jich je velmi malý počet na to, aby měly důkazy zásadnější váhu. Více diskuze v kap. 3.3.

²⁸⁴ Stroud (1974), str. 157-188

²⁸⁵ Cargill (1981), str. 141

²⁸⁶ Cargill (1981), str. 142

vlastní občany na území spojeneckých států. Máme zmínku u Démosthena o nařízení, které umožňovalo zajmout zločince (který měl zabít velitele Charidéma) v jakémkoliv spojeneckém městě (Dem. XXIII, 34; XXIII, 91).²⁸⁷

Druhý spolek byl odpadnutím mocných spojenců zasažen a velmi oslaben a tak se roku 346 př. n. l. Athény pokusily navázat kontakt s Filipem, jehož vyústěním byl mír, též zvaný Filokratův (Aesch. II, 18; III, 62). Jednalo se o mírovou smlouvu, v níž se obě strany zavázaly se navzájem chránit. V této době se taktéž v Athénách objevily dva názorové proudy: jedna skupina v čele s Ísokratem radila se spojit s Filipem II. a společně vést válku proti Persii (řeč V, též známá jako Filippos, z r. 355 př. n. l.). Druhý myšlenkový proud naopak radil Řekům se spojit proti Filipovi a společnými silami ho porazit. Hlavním představitelem této skupiny byl Démostenés (nejdůležitější byly zejména řeči adresované přímo Filipovi II. známé jako Filippiky, Dem. IV, VI, IX, X, a olynthské řeči, Dem I, II, III). Hlasy této druhé skupiny byly s narůstající mocí Filipa stále silnější. Nakonec byl Démostenův názor vyslyšen a řecké obce se spojily, aby zabránily Filipovi v ovládnutí celého Řecka. Řecké loďstvo (Athény, Achaia, Korint, Megara, Euboia, Leukáda, Kerkýra aj.)²⁸⁸ porazilo v r. 340 př. n. l. makedonskou flotilu v bitvě u Byzantia.

Athénskou snahu o získání co největšího počtu spojenců na boj proti Filipovi můžeme vidět ve vydávání dekretů, jimiž udíleli pocty obcím. Jako příklad nám slouží pocty pro město Elaiús poblíž Hellésponu z r. 340 př. n. l. (IG II² 228, Tod 174) a udělení poct Athénami občanům Tenedu u pobřeží Malé Asie (IG II² 233, Tod 175), které zároveň tvoří poslední zmínky o druhém athénském spolku, která se nám zachovala v epigrafických pramenech.

Roku se 339/8 př. n. l. se Filip II. s vojskem vypravil do Řecka a podařilo se mu dostat se až do oblasti středního Řecka. Athéňané narychlo uzavřeli smlouvu s Thébami a vydali se mu vstříc. Makedonské a řecké vojsko se setkala r. 338 př. n. l. v bitvě u boiótské Chairóneie, kde Filip zvítězil a definitivně tak ukončil svobodu řeckých měst (D. S. XVI, 86-89; Paus. VII, 10, 5). V následně uzavřené mírové smlouvě byla jedna z podmínek

²⁸⁷ Cargill (1982), str. 96

²⁸⁸ Oliva (1995), str. 84

rozpuštění druhého athénskému spolku. A tak spolek končí v r. 338 př. n. l.²⁸⁹ Klérúchie na Samu, Lémnu a Imbru připadly Athénám a Skýros a území Chersonésu si pro sebe ponechal Filip II.²⁹⁰

3.5 Financování druhého spolku

Jak již bylo řečeno, druhý athénský námořní spolek vznikal postupně, tím, jak se k původní alianci Athén a Chiu přidávali další členové. Zpočátku zřejmě vzhledem k charakteru spolku nebyla stanovená pevná pravidla financování spojeneckých akcí. Jednotlivé státy (až na Théby) měly své vlastní loďstvo, které mohly poskytnout na vedení případné války proti Spartě. Nebylo tedy od začátku nutné vybírat finanční prostředky, z nichž by se hradilo vedení výprav, stavba a údržba lodí a z nichž by se platily posádky lodí. Náklady na výpravy platily jednotlivé obce, které vypravovaly vlastní lodě a posádky. Největší tíhu financování zřejmě nesly Athény, jelikož zajišťovaly největší část flotily a finančně se tak značně vyčerpaly (Xen. Hell. VI, 2, 1). Avšak se vzrůstajícím počtem vojenských výprav a s prodlužující se dobou vedení války již přestaly být schopné poskytovat lodě s posádkami a bylo nutné přistoupit k výběru peněz od spojenců. Bylo na vojevůdcích, aby si zajistili prostředky na vedení vojenské kampaně (Isoc. VIII, 29). Setkáváme se s termínem *syntaxis*, který můžeme chápat jako finanční příspěvek na vedení války (*nautikon*, Xen. Hell. VI, 2, 1). Syntaxis měly být určeny pouze na vybavení lodí a plat pro posádky a na případné nutné opravy. Rozhodně nemělo jít o peníze, jimiž by si Athény financovaly stavbu nového loďstva. Jak zmiňuje Busolt²⁹¹, tak hlavními příjmy na vedení vojenských výprav spolku/Athén byly a) příspěvky Athén, zjm. eisfora a syntriérachie, b) příspěvky spojenců (*syntaxis*), c) příjmy z rabování během vojenských výprav.

²⁸⁹ Paus. I, 25, 3; Cargill (1981), str. 195

²⁹⁰ D. S. XVIII, 56, 7; Busolt (1874), str. 865; Shipley (1987), str. 158

²⁹¹ Busolt (1874), str. 719

3.5.1 Syntaxis

Spojenci druhého athénskému spolku neplatili foros, tak jako ve spolku prvním, ale *syntaxis*²⁹². V Aristotelově dekretu (str. 85 a násl.) je vybírání foru výslovně zakázáno a *syntaxis* se v textu nevyskytuje²⁹³. Dalo by se tedy předpokládat, že ještě zavedena nebyla. Nevíme, kdy byla poprvé uplatněna, ani za jakých podmínek a jak probíhalo její vybírání. Nedochovaly se ani podrobné záznamy o její výši, jak tomu je v případě příspěvků za doby existence prvního spolku. Je pravděpodobné, že se jednalo o další způsob financování athénské flotily. K výběru *syntaxis* byly Athény pravděpodobně donuceny nepříznivými ekonomickými podmínkami, které jim znemožňovaly financovat loďstvo stávajícím způsobem.

První známá zmínka o *syntaxis* pochází z r. 373 př. n. l., což vede některé autory k názoru, že se *syntaxis* začala vybírat až po několika letech existence spolku²⁹⁴. Je však možné, že platby byly ustanoveny již v předchozích smlouvách s Chiem a Thébami a nyní je zahrnulo ἐπί| δὲ τ[οῖς] αὐτοῖς ἐφ' οἷσπερ Χίοι καὶ Θηβαῖ-|οι (tedy za stejných podmínek jako Chios a Théby). Athény *syntaxis* neplatily, ale poskytovaly určitou částku na výdaje loďstva a provoz spolku.

Už během antiky mnozí autoři ironicky poznamenávali, že foros a *syntaxis* jsou totéž, pouze však s jiným jménem (Theopomp. FGrHist 115, F 98; Plut. Sol. 15, 2). Theopompos dokonce tvrdí, že Řekové špatně snášeli jakékoliv zmínky o foru, a proto byl přejmenován na *syntaxis*. Je zřejmé, že foros byl stále ještě většinou Řeků vnímán negativně, zejména díky negativním konotacím spojeným s jeho nedobrovolným placením na konci 5. st. př. n. l. Proto Athény již na začátku vzniku aliance učinily opatření, kterým

²⁹² LSJ: ἡ σύνταξις je odvozena od slovesa συντάσσω, což znamená *dávat dohromady, řadit, uspořádat*. *Syntaxis* lze tak chápat jako příspěvek, určenou platbu, dávkou (Dem. V, 13), případně smlouvu, dohodu, či závazek pravidelné platby (Polyb. V, 3, 3).

²⁹³ IG II² 43, řádek 21-23: μή-| τε [φορο]ῦν εἰσδεχομένῳ μῆτε ἄρχοντα | ὑπο[δεχ]ομένῳ μῆτε φόρον φέροντι, „*Na jejich území nebude umístěna vojenská posádka, ani úředník, a ani nebudou platit foros.*“ (překlad autora)

²⁹⁴ Accame (1941), str. 134; Dle Pseudo-Démosthena ([PsDem.] IL, 49) měl první výběr *syntaxeis* na starosti Tímotheos, když se dostal kvůli válečnému tažení do svízelné situace. Dle Plútarcha (Plut. Phoc. 7,1) byla *syntaxis* zavedena na Chabriově válečném tažení, po bitvě u Naxu v r. 376 př. n. l. Accame (1941), str. 132 podporuje myšlenku, že *syntaxis* byla vybírána již od počátku zformování spolku. Oproti tomu Cawkwell vyjadřuje názor, že *syntaxis* byla vybírána až r. 373 př. n. l. Viz Cawkwell (1963a), str. 91-95.

chtěly ujistit spojence, že nedojde k opětovnému zavedení výběru foru. Je otázkou nakolik tento slib splnili a nakolik byla později zavedená syntaxis podobná výběru foru.

Syntaxis ze začátku zřejmě byla nepravidelnou platbou nestejně výše, ale později se změnila na každoroční platbu předem určené částky, jak nás o tom informuje Aischinés (II, 71). Ten tvrdí, že Charés a jeho úředníci každoročně vybírali syntaxeis ve výši 60 talentů. Celková čísla, kolik měst platilo a jak velké částky, nemáme, vzhledem k tomu, že se nám nedochovaly žádné soupisy. Ale je jasné, že se jednalo o mnohem menší sumu než ve spolku prvním. Např. Oreos a Eretria mezi lety 357-349 př. n. l. platily každoročně 5 talentů. Pro srovnání: Eretria v r. 425 př. n. l. zaplatila 15 talentů²⁹⁵. Mnozí badatelé se snažili vypočítat celkovou částku, ale dle Marshalla jsou to pouhé odhady nepodložené skutečnými fakty²⁹⁶.

Výběr a rozdělení peněz měl na starosti vojenský velitel spolku (Isocr. XV, 113), který byl Athéňan a řídil se pokyny synedria a Athén. O výši příspěvků se rozhodovalo na základě zpráv podaných vojenským velitelem a plánem na nadcházející sezónu²⁹⁷.

Nikde nemáme ani zmínku o tom, že by peníze vybrané ze syntaxeis šly na financování staveb, tak jak byl foros použit na financování výstavby athénské Akropole, ač se Cawkwell²⁹⁸ snaží tvrdit opak. Sealey²⁹⁹ tvrdí, že nedostatek zmínek o syntaxis v jakýchkoliv zdrojích, znamená, že byly vybírány bez větších potíží a nepůsobily tak kontroverzně jako foros.

Příjmy z konfiskací majetků Athéňanů, kteří by neoprávněně (tedy proti nařízení Aristotelova dekretu, IG II² 43, řádek 44-46) získali půdu na území spojenců, putovaly do spolkové pokladnice. Nic bližšího o spolkové pokladnici nevíme, ani nevíme, zda skutečně existovala.³⁰⁰ Na rozdíl od výběru peněz v prvním spolku syntaxeis neputovaly do Athén a

²⁹⁵ Marshall (1905), str. 41: Arch. Ctes. 94 + 100; IG I² 63

²⁹⁶ Marshall (1905), str. 42; Beloch, K. J.: Griechische Geschichte III 2, 1923, str. 166-8 (non vidi), Accame (1941), str. 135-6 tvrdí, že celková výše syntaxeis v r. 373 př. n. l. byla 180-200 talentů. Wilson (1970), str. 322-4 odhaduje, že výše syntaxis dosahovala v letech 373-1 př. n. l. 75% výše foru z r. 432 př. n. l. (tedy 75% z 388 tal. je 291 tal.).

²⁹⁷ Marshall (1905), str. 40

²⁹⁸ Cawkwell (1963b), str. 52

²⁹⁹ Sealey (1976), str. 433

³⁰⁰ Dreher (1995a), str. 65-68 argumentuje, že pokladna existovala a udává i literární prameny, které to mají dokázat: Isoc. VIII, 29; Plut. Phoc. 7.

ani nemáme přesné záznamy o jejich výši, jako tomu je u spojeneckého fóru a tributních stél. Peníze, které byly vybrány, byly hned použity. Nedocházelo tak k jejich kumulaci, na rozdíl od spolku prvního, a proto Brun tvrdí, že pokladna, jak jí známe z prvního spolku, neexistovala.³⁰¹ Dozvídáme se o jistém Antimachovi, pokladníkovi velitele Tímothea ([PsDem.] IL, 10). Jde však o zcela ojedinělou funkci, pro kterou nejsou další důkazy. Samotný výběr poplatků zůstává zahalen tajemstvím. Bylo by logisticky velmi náročné, aby byly příspěvky transportovány do Athén.

Ze začátku existence spolku máme zmínky o půjčkách velitele Tímothea, který si musel obstarat peníze, aby byl schopen financovat námořní výpravu. Právě Tímotheos byl obžalován v Pseudo-Démothenově řeči z nesplácení dluhů ([PsDem.] IL, 6-8; 11-12; 44) a odsouzení se vyhnul pouze díky intervenci svých vlivných přátel. Jeho pokladník Antimachos již takové štěstí neměl a byl odsouzen k smrti ([PsDem.] IL, 6; IL, 10). Tato řeč je jedním z hlavních argumentů, že *syntaxeis* byly zavedeny až po několika letech existence spolku a že neexistovala spolková pokladna. Pokud si vojevůdci museli půjčovat na financování vojenských výprav, pak je zřejmé, že neexistoval žádný společný fond (pokladna), z něž by mohl čerpat. Na obranu Tímothea vystoupil Ísokratés ve své řeči *Antidosis* (VIII, 101-139), kde připomíná Athénanům, že by měli být Tímotheovi vděční za to, kolik měst dobyl (VIII, 106-108: Kerkýru, Samos, Séstos, Krithóté, Poteidaiu a Toróné; celkem se mělo jednat o 24 měst, které se mu podařilo dobýt za cenu stejnou jako dobytí Mélu v r. 416/5 př. n. l.; VIII, 112) a kolik tím Athénám přinesl peněz a ušetřil tak Athéňany placení daní (zřejmě měl na mysli *eisforu*, více o *eisfoře* v kapitole 3.5.2). Dále zmiňuje, že na své tažení okolo Peloponnésu dostal Tímotheos pouze 13 talentů a 50 triér (podle Xen. Hell. V, 4, 63 zde bylo 60 triér). Na dobytí Samu v r. 366 př. n. l. nedostal dokonce žádné peníze, ani od spojenců, a financoval vše z válečné kořisti (Isoc. VIII, 111). Další operace v letech 365/4 př. n. l. již financoval ze *syntaxeis*, které vybral v Thrákii (Isoc. VIII, 113).

Ze spisů Pseudo-Démothena (které zřejmě sepsal Apollodóros) se dozvídáme, že během 4. st. př. n. l. se nezdálo, že námořníci nedostávali celý plat, ale pouze jeho část (*σικτηρέσιον*), která měla sloužit na pokrytí nejnnutnějších životních nákladů.³⁰²

³⁰¹ Brun (1983), str. 110

³⁰² [PsDem.] L, 10; Cawkwell (1984), str. 338; Zřejmě se tak dělo vzhledem k neutěšené finanční situaci.

Následující tabulka dokumentuje počet lodí, kterým disponovali Athéňané během válečných operací, jak byly zmíněny v literárních pramenech:

Zdroj	Počet lodí	Datace
D. S. XV, 34, 4	83	Chabriás, bitva u Naxu, 376/5 př. n. l.
Xen. Hell. V, 4, 63-65	60	Tímotheos, 376/5 př. n. l., bitva u Alyzie
Xen. Hell. VI, 2, 11-12	60	374/3 př. n. l., Tímotheos
Isoc. VIII, 109	80	Tímotheos dobyl Kerkýru, 374/3 př. n. l.
Xen. Hell. VI, 2, 14-15; VI, 2, 38	70 Athény + 20 Kerkýra	372 př. n. l., Ífikratés
D. S. XVI, 21, 1	120	356 př. n. l., bitva u Embaty
Aesch. II, 71	150	počet lodí, kterými disponoval Charés

Cawkwell³⁰³ poznamenává, že běžný počet lodí, které měli velitelé k dispozici každý rok, byl asi 30. Na větší výpravy si opatřovali lodí více, avšak bylo by velice náročné platit posádky pro více lodí, i v čase, kdy pro ně nebylo využití. Zmíněných 30 lodí sloužilo jako pohotovost, kterou mohli vojevůdci kdykoliv využít.

Oproti situaci v prvním athénském spolku se nám dochovalo daleko méně zmínek o celkové velikosti výprav Athéňanů. I z několika málo zmínek však jasně vyplývá, že celková čísla jsou zhruba dvakrát menší než počty lodí ve spolku prvním. Bohužel se literární prameny zmiňují pouze o období prvních dvaceti let spolku. O dalším vývoji se tak dozvídáme až z epigrafických zdrojů.

Z nápisů se můžeme poznat, že mezi lety 377/6 př. n. l. a 357 př. n. l. spojenecká flotila byla menší než v případě prvního spolku, kde čítala až 400 lodí. Zhruba od poloviny 4. st. př. n. l. až do r. 323/2 př. n. l. se velikost flotily dostala na úroveň 5. st. př. n. l.³⁰⁴ V následující tabulce se nejedná o aktuální stav bojeschopných lodí, které měly Athény

³⁰³ Cawkwell (1984), str. 334-5

³⁰⁴ Gabrielsen (1994), str. 129

k dispozici, ale spíše o přehled lodí, které byly v době vydání nápisu přítomny v přístavech³⁰⁵. Započítávají se sem i zničené lodě.

Epigrafické prameny	Celkem lodí	Datace
Blackman (1969), str. 213		
IG II ² 1604	100	379 nebo 396 př. n. l. ³⁰⁶
IG II ² 1611	283	357/6 př. n. l.
IG II ² 1613	349 (342) ³⁰⁷	353/2 př. n. l.
IG II ² 1627	410 (392)	330/29 př. n. l.

Poněkud sporným způsobem opatřování prostředků na financování vojenských operací bylo rabování na nepřátelském území. Máme několik literárních důkazů, že se tak dělo poměrně často (Tímotheova a Ífikratova výprava na Kerkýře v r. 373/2 př. n. l., Xen. Hell. VI, 2, 35-38; D. S. XV, 47, 7; XVI, 57, 2-3). Nejznámějším příkladem rabování je athénská výprava na Kerkýru, kterou vedl Charés (D. S. XV, 95, 3). Tato výprava bývá nejčastěji datována do r. 361/0 př. n. l., ale můžeme se setkat i s názory, které ji umísťují do r. 366 př. n. l., nebo naopak až po konci spojenecké války.³⁰⁸ Každopádně si Charés svým chováním popudil proti sobě velkou část spojenců³⁰⁹ a Charés svým agresivním postojem vůči spojencům nakonec vyprovokoval odpadnutí spojenců a vyvolal spojeneckou válku. Tak se nám to alespoň snaží nastínit Ísokratés ve své řeči *O míru* (Isoc. VIII, 16). Máme však příliš málo informací na to, abychom mohli tvrdit, zda to byla pravda, či nikoliv.

Pro představu, jak vybírání příspěvků mohlo vypadat v jednotlivých obcích, následuje stručná kapitola o eisfoře v Athénách, kde máme výběr peněz na financování

³⁰⁵ Gabrielsen (1994), str. 128

³⁰⁶ Více o dataci v článku Gabrielsen (1992), str. 69-75.

³⁰⁷ Gabrielsen (1994), str. 127: Pro příslušný rok 353/2 př. n. l. se udává počet 349 lodí, avšak 7 z nich bylo pravděpodobně zničeno v bouři, čili celkový počet by byl 342. V roce 330/29 př. n. l. to bylo zřejmě 392 lodí, které byly schopné plavby.

³⁰⁸ Cargill (1981), str. 172-75.

³⁰⁹ Aesch. II, 71: Charés je obviněn ze zničení 150 lodí a zpronevěření 1500 talentů, které místo na výpravu, vynaložil na své důstojníky. Navíc i vybíral každoročně od ostrovní čísta spojenců až 60 talentů příspěvků. Plut. Phoc. 14, 2-4 je další ukázkou neoblíbenosti vojevůdce.

vojenských akcí nejlépe zdokumentovaný a je možné, že podobně to mohlo fungovat i u ostatních spojenců.

3.5.2 Eisfora

Eisfora je mimořádná daň z majetku uvalená na nejbohatší athénské občany vybíraná v době války, kdy byly výdaje státu zvýšené. Eisfora byla primárně určena na financování athénské flotily, na jejíž údržbu a provoz, jeliož systém syntriérarchie již nestačil.³¹⁰ Poprvé byla eisfora uplatněna již za peloponnéské války, častěji však byla využívána až ve 4. st. př. n. l. Mezi lety 395-386 př. n. l. byla eisfora uplatněna ještě podle systému z 5. století celkem čtyřikrát.³¹¹ V r. 378/7 př. n. l. došlo k reformě odvodu daní: bylo určeno 1200 bohatých občanů, kteří byli po 60 lidech rozděleni do 20 *symmorií*, z nichž pak byla vybírána eisfora. Stanovení výše eisfory předcházela tzv. *tíméma*, čili odhad výše majetku. Daň byla vyměřována dle majetku, zhruba 1-2% z celkové částky. Při každém výběru byla daň stanovována znovu, k čemuž docházelo v intervalu mezi 1-4 lety. Bleicken uvádí, že v době Démosthena tato eisfora činila 60 talentů, při zdanění majetku za 6000 talentů (*tíméma*)³¹². Eisforu však platili i metoikové, a to ve výši 1/6, tj. cca. 16,67% (*to ekton meros*).³¹³

Eisfora až do r. 373 př. n. l. byla zřejmě určena na vojenské operace spolku, od tohoto data máme prvně potvrzené syntaxeis členů spolku. Brun tak podporuje názor, že syntaxis začala být vybírána až od r. 373 př. n. l., nikoliv od samotného počátku spolku³¹⁴. V dalších letech eisfora byla vybírána současně se syntaxis. I když ze začátku byly obě dávky považovány za výjimečné a byly vymáhány pouze v čase nouze, syntaxis a stejně tak i eisfora se postupem času staly platbami pravidelnými.

³¹⁰ Více k syntriérarchii str. 62.

³¹¹ Brun (1983), str. 27

³¹² Bleicken (2002), str. 302; Brun (1983), str. 10; Démosthenés věnoval celou řeč problematice symmorií: Dem. XIV

³¹³ Dem. XXII, 61: καὶ ἐκ δοῦλων εἶναι καὶ προσήκειν αὐτῶ τὸ ἕκτον μέρος εἰσφέρειν μετὰ τῶν μετοίκων; Brun (1983), str. 7: navrhuje, že metoikové platili 1/6 z celkové částky eisfory, nikoliv 1/6 ze svého majetku. Krom toho metoikové ročně platili pravidelnou daň, zvanou *metoikion*.

³¹⁴ Brun (1983), str. 40

Nejbohatší občané měli povinnost odvádět tzv. *proeisforu*, což v praxi znamená, že zaplatili celou požadovanou částku, aby byly peníze k dispozici v co nejkratším čase, a eisforu pak vymáhali na dlužnících. *Proeisfora* se poprvé objevila v letech 377-362 př. n. l.³¹⁵ Ve 4. st. př. n. l. se *proeisfora* stala součástí tzv. leitúrgií, tedy finančních povinností bohatých občanů vůči athénskému státu. Od r. 346 do r. 338 př. n. l. nemáme žádné zmínky, že by eisfora byla vyžadována, ale zřejmě tomu tak bylo. Za celou dobu druhého spolku byla eisfora vyžadována minimálně celkem patnáctkrát, a před vznikem druhého spolku ještě šestkrát.³¹⁶

3.5.3 Přehled finanční situace v prvních letech druhého spolku

O finanční situaci z doby existence druhého athénskému spolku toho moc nevíme, avšak badatelé se pokouší provést alespoň přibližné výpočty a udělat si představu o financování spojeneckých operací. Wilson se podává přehled nákladů na první roky po vzniku spolku.³¹⁷ Počítá s denní mzdou 1 drachmy pro jezdců a 4 oboly pro ostatní, tedy i posádky lodí. Tuto částku můžeme porovnat s prvním spolkem, kde denní mzda běžného námořníka činila oboly 3 (str. 43). Pouhým výpočtem se dostaneme k částce 3800 drachem za 1 triéru na měsíc provozu, což je o 25 % více než v prvním spolku. Wilson složitě vypočítává náklady vojenské i nevojenské, až se dostává na konečné částky pro roky 378/7 – 375/4 př. n. l., které jsou shrnuty v následující tabulce.

Rok	Válečné náklady	Neválečné náklady ³¹⁸	Další náklady ³¹⁹	Celkem
378/7	36 tal. 4000 dr.	20 tal.	93 tal. 1500 dr.	149 tal. 5500 dr.
377/6	2 tal.	19 tal. 1000 dr.	90 tal. 2000 dr.	111 tal. 3000 dr.
376/5	184 tal. 2000 dr.	17 tal.	91 tal. 5500 dr.	293 tal. 1500 dr.

³¹⁵ Brun (1983), str. 38

³¹⁶ Brun (1983), str. 54-55

³¹⁷ Wilson (1970), str. 304 a dále

³¹⁸ Do neválečných nákladů spadají náklady na stavbu lodí (trup, plachtoví, lana; dohromady cca 2 tal. za novou loď) a náklady na opravy lodí (1200 drachem za rok na jednu loď).

³¹⁹ Do dalších nákladů spadají vojenské posádky a hlídky umístěné jak na hranicích Attiky, tak v egejské oblasti.

375/4	-	-	8 tal. 4000 dr.	8 tal. 4000 dr.
-------	---	---	-----------------	------------------------

V následující tabulce jsou shrnuty příjmy Athén dle Wilsona v týchž letech:

Rok	Eisfora	Ostatní ³²⁰	Celkem příjmy	Celkem výdaje	Celkem
378/7	57 tal. 3000 dr.	15 tal.	72 tal. 3000 dr.	149 tal. 5500 dr.	-77 tal. 3000 dr.
377/6	57 tal. 3000 dr.	15 tal.	72 tal. 3000 dr.	111 tal. 3000 dr.	-38 tal.
376/5	57 tal. 3000 dr.	240 tal.	297 tal. 3000 dr.	293 tal. 1500 dr.	5 tal.
375/4	-	-	-	8 tal. 4000 dr.	-8 tal. 4000 dr.

Wilson ještě přidává možné příjmy z výběru syntaxis, která však není pevně doložena. Jeho data jsou tak spíše založena na dohaděch, vzhledem k nedostatku informací z antických pramenů. Snaží se tak vyrovnat vzniklé schodky, které vznikly v athénském rozpočtu, a zároveň tak podpořit teorii, že syntaxis byla vybírána již od počátku druhého spolku.

Příjmy a výdaje	Syntaxis (Wilson)	Celkem
-77 tal. 3000 dr.	30 tal.	-47 tal. 3000 dr.
-38 tal.	46 tal.	8 tal.
+5 tal.	65 tal.	70 tal.
-8 tal. 4000 dr.	-	-8 tal. 4000 dr.

Pokud opravdu syntaxis byla vybírána, pak do značné míry pokryla zbývající náklady na vedení vojenských kampaní v prvních letech. Wilson velikost syntaxis stanovil jako 75 % z částky, kterou jednotlivá města zaplatila v r. 432 př. n. l., tedy za prvního spolku ještě jako foros. Tyto odhady leží na tak nestabilních základech, nepodložených

³²⁰ Do ostatních příjmů se započítávají přebytky z dávek na daný rok (*merismos*), zisky z kořisti, výkupného rukojmích a další příjmy.

jakýmikoliv skutečnostmi a důkazy, že je lepší jim nepřikládat větší váhu. Co se týče odhadů na celkové náklady, zde je situace již poněkud lepší, jelikož Wilson vycházel z pramenů, které hovořily o velikosti jednotlivých operací, a to zejména z Diodóra a Xenofóna (D. S. XV; Xen. Hell. V). Tyto údaje nám i přesto spíše slouží pro ilustraci finanční situace na počátku druhého athénskému spolku a nelze je bezvýhradně přijímat jako fakt.

Busolt³²¹ na základě propočtů dochází k celkovým číslům, kolik stálo Athény a spolek vedení války v letech 378-4 př. n. l. Udává, že každý rok bylo vynaloženo 500 talentů, z čehož 200 talentů platily Athény. Celkem se tedy jednalo o 2000 talentů (pro Athény 800) vynaložených ve velice krátké době. Busolt zřejmě počítal se zapojením všech spojenců (vč. Théb). Oproti tomu náklady na spojeneckou válku v letech 357-5 př. n. l. se pro loajální členy spolku vyšplhaly až na 1200 talentů. V obou dvou případech musely být Athény po skončení válečných operací finančně vyčerpány. V prvním případě následovalo zavedení výběru syntaxeis, v druhém docházelo zřejmě ke zvýšení nároků na spojence, avšak přesné údaje nám chybí. Jaká byla finanční situace Athén v průběhu 4. st př. n. l. nám ve stručnosti přiblíží následující kapitola.

3.5.4 Finanční situace Athén

Od r. 403/2 př. n. l. dochází ke změně systému pokladnic: apodektové vybrané peníze svěřují přímo jednotlivým úřadům, které s nimi mohou disponovat. Každému úřadu byla přidělena „obvyklá“ částka na jeden rok provozu (tzv. merismos čili dělení, nad kterým dohlížela búlé). Pokud došlo k nějaké nepředvídané situaci, částka mohla být mimořádnými opatřeními navýšena. V konečném důsledku tak vznikl velký počet malých pokladen. Vedle nich také stále existovaly pokladnice Athény a „ostatních bohů“.

Tento systém fungoval bez problémů až do vypuknutí spojenecké války v letech 357-355 př. n. l., kdy se Athény finančně zcela vyčerpaly a muselo dojít k reformě státních

³²¹ Busolt (1874), str. 720-22, str. 841

financí. Eubúlos³²² založil pokladnu theórikon, do níž plynuly vyměřené částky merismem a veškeré přebytky. Z theórika se vyplácely peníze občanům za návštěvu divadelních představení. Bleicken³²³ poznamenává, že díky této reformě se velmi zlepšila finanční situace obce: z pouhých 130 talentů v r. 355 př. n. l. se příjmy zvýšily na 400 talentů ročně v r. 346 př. n. l. (FGrHist 115, F 166; Dem. X, 37-38). V další řeči se tentýž řečník zmiňuje o tom, že po spojenecké válce syntaxeis stouply na 45 talentů (Dem. XVIII, 234). V tuto dobu také sepsal Xenofón své dílo O státních příjmech, kde se zabývá kritickou finanční situací Athén a navrhuje možná východiska (zjm. větší využití stříbrných dolů a námořních cel). Zaujímá podobný názor jako Ísokratés: upřednostňuje mír a odmítá vykořisťování spojenců ve prospěch Athén. V jedné pasáži srovnává první a druhý spolek a dochází k závěru, že druhý spolek odlišně jednal se svými spojenci oproti spolku prvnímu.³²⁴

Financování athénské flotily probíhalo systémem syntriérarchií, stejně jako na konci 5. st. př. n. l.: tedy na vybavení lodi a pokrytí nákladů na výpravy se podílelo více triérarchů. Vždy po roční povinnosti následovala dvouletá pauza. Tento systém měl ulevit bohatým občanům, kteří měli povinnost triérarchie, avšak v důsledku vedl k nedostatku osob, které mohli zastávat tento úřad. Zhruba od r. 350 př. n. l. počet „syntriérarchů“ vzrostl na 4 až 10 osob podílejících se na financování jedné lodi.³²⁵

V r. 358/7 př. n. l. Periandros provedl reformu financování athénské lodstva: bylo stanoveno 1200 občanů, rozdělených celkem do 60 skupin, tzv. symmorií.³²⁶ Byl zřejmě zaveden ten samý systém, jako při výběru eisfory, avšak badatelé si nejsou zcela jistí, zda obě dělení do symmorií zahrnují totožnou skupinu lidí a nakolik byly oba dva systémy propojeny.³²⁷ Démostenés informuje, že triérarchové někdy dostávali na

³²² Cawkwell (1963b).

³²³ Bleicken (2002), str. 310-311

³²⁴ Xen. Por. 5, 6: „Dále, když se zdálo, že si náš stát počíná jako hlava spolku tvrdě, a byl proto zbaven vlády, nedali nám pak ostrované sami od sebe znova předsednictví v námořním spolku, když jsme se zdržovali nespravedlivého jednání?“

³²⁵ Gabrielsen (1994), str. 175

³²⁶ Cawkwell (1984), str. 342 však reformu a vytvoření symmorií připisuje až Periandrovi a posouvá jí do r. 357 př. n. l.

³²⁷ Gabrielsen (1994), str. 190; Cawkwell (1984), str. 342

výpravy peníze, které částečně mohly pokrýt výdaje (XXI, 155). Není však jasné, zda peníze dostávali ze systému symmorií, či od státu.³²⁸

Od r. 357 (či 349/8) př. n. l. byla vybírána další mimořádná platba, *epidosis*. Jednalo se o dobrovolný příspěvek Athéňanů na válečné výdaje, který měl doplnit povinně uvalované dávky, jako např. eisforu. Mohlo se jednat o příspěvek finanční, či o dobrovolně zastávanou triérarchii, případně propůjčení vlastní lodi.³²⁹ Epidosis byla poprvé využita již za peloponéské války (Plut. Alc. 10, 1) a jednalo se o věc cti, aby nejbohatší občané dobrovolně přispívali. V roce 349/8 př. n. l. byla epidosis uplatněna celkem třikrát: na výpravu na Euboi, Olynthos a Tamynai³³⁰ (Dem. XXI, 161).

Ve r. 340 př. n. l. došlo k reformě, kterou navrhl Démostenés. Bylo zavedeno spravedlivé uspořádání symmorií: nově se přihlíželo k výši majetku při stanovování výše příspěvku. Nejbohatších 300 občanů platilo větší částky než ostatní členové, avšak struktura symmorií zůstala zachována. Kdo odmítal zaplatit, tomu hrozily tresty. Pro srovnání se uvádí, že 1200 členů symmorií byly 4% z celkové populace Athén.³³¹

Poslední zmínka, která se nám o syntaxis zachovala, pochází z r. 340/39 př. n. l. Jedná se o udělení poct Athénami občanům Tenedu (IG II² 233, Tod 175). Tento nápis dokazuje, že ještě v této době byla syntaxis po spojencích vyžadována (fr. b, řádek 8: [τῆν οὐντα]ξιν τὴν ἐψηφισμ[ένην]). Bohužel pro další závěry je text nápisu příliš poškozen.

Již v r. 348 př. n. l. chtěl Démostenés použít peníze z theórika na vedení války proti Filipovi II., avšak došlo k tomu až o deset let později, r. 339/8 př. n. l., kdy Filip II. zaútočil na Řecko.

Z výše zmíněného vyplývá, že si za doby existence spolku Athény z velké části loďstvo financovaly samy a rozhodně syntaxis nepoužívaly na výstavbu nových lodí. Spíše byly spojenecké příspěvky využívány na výplatu posádek a případné nečekané výdaje. Každé město si opatřovalo vlastní loďstvo na své náklady a Athény tak nezneužívaly spojence podobně, jak k tomu docházelo v prvním spolku.

³²⁸ Gabrielsen (1994), str. 197

³²⁹ Gabrielsen (1994), str. 200-206

³³⁰ Brun (1983), str. 166

³³¹ Gabrielsen (1994), str. 207-215

Závěr

Názor, že první (478/7-404 př. n. l.) a druhý (378/7-338 př. n. l.) athénský spolek jsou si navzájem velice podobné, i když je od sebe dělí několik desítek let, zastávali jak antičtí autoři (Theopompos, Ísokratés), tak i mnoho moderních badatelů (Accame, Busolt, Cawkwell, Marshall, Larsen, Hammond a jiní). Jistou shodu nelze oběma spolkům upřít, už jen z toho důvodu, že byly vystavěny na podobných základech. Avšak při podrobnějším zkoumání dochovaných pramenů docházíme k názoru, že se mezi oběma spolky vyskytuje i značný počet rozdílů. Tato kapitola shrnuje nejdůležitější společné body, ale i odlišnosti obou spolků.

Prvním porovnávaným hlediskem je vznik obou organizací, přičemž je nutné přihlídnout k rozdílné politické situaci, ve které se oba dva spolky ustanovují. První athénský spolek vzniká v době hrozícího nebezpečí ze strany Persie, kdy je většina řeckých obcí přímo ohrožena a tedy i ochotna do spolku vstoupit a bojovat za svobodu. Ochrana nezávislosti je i příčinou vzniku druhého spolku: bezprostřední hrozbou proti které se obce se rozhodly sjednotit byla Sparta, později Théby (od 371 př. n. l.) a od 50. let 4. st. př. n. l. Makedonie. Velikost druhého spolku se udává jako třikrát menší než velikost spolku prvního (70 obcí proti více než 200).

Oba dva spolky měly podobnou organizaci. Z doby vzniku prvního spolku se nám dochovaly pouze odkazy v literárních dílech a od poloviny 5. st. př. n. l. četné nápisy, díky nimž se dozvídáme o pozdější organizaci spolku; oproti tomu o struktuře druhého spolku nás informují dochované nápisy již z doby vzniku (zjm. Aristotelova stéla z r. 378/7 př. n. l.). Athény stály v čele obou spolků a řídily vojenské operace. Hlavním orgánem, který rozhodoval o politice a vystupování spolku byl z počátku spojenecký sněm: u prvního spolku synodos, u druhého synedrion. Spojenci měli rovnoprávné postavení v rámci sněmu a stejnou váhu hlasu; co se však týče postavení Athén v rámci spolku, zde najdeme určité rozdíly. Podle principu rovnosti členů měly Athény v prvním spolku být pouhým členem synodu, se stejnou vahou hlasu jako kterákoliv obec. Je možné, že tomu tak ze začátku bylo, avšak další vývoj ukázal, že si Athény nad spojeneckým sněmem vybudovaly převahu. V případě druhého spolku bylo stanoveno, že Athény měly rozhodující slovo. První spolek měl nejdříve své sídlo na ostrově Délu, kde se rovněž nacházela spolková

pokladnice a konaly se zde pravidelné schůze sněmu. V r. 454/3 př. n. l. však došlo k přesunu pokladny do Athén a nemáme již zmínky o tom, že by se sněm nadále scházel. Moc a veškeré rozhodování do svých rukou pevně převzaly Athény a často se v souvislosti s tímto činem mluví o přeměně spolku v athénskou námořní říši.

Druhý spolek měl své sídlo v Athénách, kde se i každoročně scházelo synedrion a rozhodovalo o tom, jaké kroky by měly být podniknuty v daném roce. Společnou pokladnou druhý spolek zřejmě nedisponoval. Pravomoce synodu a synedria byly do jisté míry podobné: rozhodovalo se o plánech na nadcházející námořní sezónu, udělovaly se pocty významným osobnostem, uzavíraly se spojenecké smlouvy s dalšími obcemi. Jistě se zde jednalo též o administrativním aparátu, který byl nezbytnou součástí chodu obou spolků. Synodos v prvním spolku fungoval zhruba do poloviny 5. st. př. n. l. a synedrion po celou dobu existence druhého spolku.

V případě prvního spolku máme dochovány důkazy o poměrně rozsáhlém úřednickém aparátu, jenž měl až několik set členů, kteří se starali o chod organizace. Úředníci sídlili jak v Athénách, tak v jednotlivých spojeneckých městech. Druhý spolek nedisponoval tak velkým počtem úředníků, jednak vzhledem k menší velikosti uskupení, ale také díky odlišné povaze jeho uspořádání. Již v Aristotelově stéle byla ustanovena autonomie spojenců a Athény se zavázaly nezneužívat svého postavení a nezasahovat do záležitostí jednotlivých států. Do toho spadal i fakt, že spojenci mohli mít jakékoliv státní uspořádání. Jednalo se zřejmě o narážku na násilné ustanovování demokratického režimu, které máme dokumentováno v 5. st. př. n. l.

Během existence prvního spolku se velmi rozmohlo athénské soudnictví, které také zasahovalo do samostatnosti spojeneckých států. Velmi často se veškerá soudní řízení musela projednávat přímo v Athénách, které z toho měly nemalý prospěch na úkor spojenců. V druhém spolku se bohužel setkáváme s nedostatkem pramenů, ale i přesto můžeme soudit, že se spolkové soudnictví nerozvinulo do takové šíře, jako ve spolku prvním. Závažnější prohřešky, v nichž hrál roli Athéňan, byly souzeny v Athénách. Avšak zřejmě nedocházelo (nebo o tom nemáme zprávy) k zasahování Athén do autonomie spojenců ve věcech soudnictví. Roli athénských soudů v rozhodování o spolkových záležitostech zřejmě do velké míry přebralo synedrion.

Za doby trvání prvního spolku došlo k ustanovení velkého počtu kolonií, a to jak apoikií, tak i klérúchií. Athény tím jednak řešily problém přelidnění a jednak si upevňovaly mocenské pozice ve Středomoří. Kolonie zakládaly na strategických místech, aby zabezpečily cesty, po nichž se dováželo obilí, a aby získaly přístup k surovinám, jako bylo dřevo a drahé kovy. Většina klérúchií byla ustanovena na místech, kde potenciálně hrozilo odpadnutí spojenců, či na místech, kde k němu již došlo. Původní občané buď byli vyhnáni či zabiti, nebo mohli zůstat žít v klérúchii, za předpokladu, že se zapojí do života obce a akceptují suverenitu klérúchů. Athény osidlovaly klérúchie svými vlastními občany, kterým zůstala plná občanská práva a Athény tak snadno mohly ovládat dění ve své kolonii. Někdy byly na těchto místech ustanoveny vojenské posádky, mohly však existovat i samostatně. Fakt, že athénští občané žili v blízkosti či přímo na jejich území byl vnímán spojenci jako velké omezení autonomie a jeden z projevů athénské imperialismu.

Během existence druhého spolku bylo založeno několik klérúchií, avšak nikoliv na území spojeneckých států, jelikož to textu Aristotelovy stély zakazoval, stejně jako i zřizování vojenských posádek. Posádky sice zaváděny byly, ale nikoliv na území spojeneckých států. Athény zřizovaly tyto stanice nejen kvůli své bezpečnosti, ale zejména kvůli zajištění námořních cest, jimiž se do Athén přiváželo obilí. Vzhledem k tomu, že klérúchie a posádky nebyly podle všeho umísťovány na území spojeneckých států, nebyly vnímány tak negativně jako ve spolku prvním.

Athény se v 5. st. př. n. l. snažily dosahovat svých cílů jak silou, tak pomocí diplomacie. Udržovaly dobré mezinárodní vztahy uzavíráním spojeneckých smluv s celými městy a též udílením poct významným jednotlivcům. Tyto osoby již v minulosti projevily svou náklonnost vůči athénskému spolku a očekávalo se, že budou přátelsky nakloněny i do budoucna. Athény jim za to udělily titul proxenů a euergetů, a předpokládaly, že se všemi silami zasadí o pomoc, pokud ji budou Athény potřebovat. Na oplátku jim město nabídlo ochranu ve všech spolkových městech a tvrdé tresty pro ty, kdo by nerespektovali toto výsadní postavení proxenů. V době druhého athénské spolku byly taktéž udíleny pocty, avšak Athény nemohly nabídnout takové výhody jako za spolku prvního. Ale i přesto s nimi byly uzavírány spojenecké smlouvy a oběma stranám z toho plynul prospěch.

Někdy ovšem ani diplomacie nepomohla a Athény musely prosadit své zájmy silou. Za doby existence prvního spolku vzniklo několik nařízení, která značně omezovala svobodu a autonomii spojeneckých měst: jednalo se o regulace měny, váhových a měrných standardů, za jehož neuposlechnutí hrozily tvrdé tresty. Po omezení autonomie v soudní oblasti následovala další potlačení svobod spojenců, navíc ještě podpořená rozmisťováním klérúchií a posádek. Během druhého spolku se s tímto druhem chování nesetkáváme. Nařízení, která by spojence omezovala se z této doby nedochovala.

K použití síly na spojencích docházelo během existence obou dvou uskupení, ale přeci jen v době prvního spolku byly tyto násilnosti poněkud častější. Příkladem za všechny může být vyvraždění tisíce občanů Mytilény v r. 427 př. n. l. kvůli revoltě, či podrobení Mélu v r. 416/5 př. n. l. pro jejich neochotu přidat se ke spolku a uznat suverenitu Athén. Uplatňování athénské síly vůči spojencům se stupňovalo, až většina spojenců po r. 413 př. n. l. postupně odpadla.

Ve druhém athénském spolku došlo také k secesi velkého počtu spojenců v tzv. spojenecké válce. Důvodem pro vypuknutí konfliktu mohlo být násilné chování vojevůdce Charéta, který zacházel se spojenci poměrně nevybíravým způsobem. Je však otázkou nakolik toto chování bylo dílem jednoho muže a do jaké míry vyjadřovalo postoj všech občanů Athén. Stejně tak je možné polemizovat i o násilí v Mytiléně, zda bylo konečné rozhodnutí ovlivněno politiky a nebo byli občané přesvědčeni, že je nutné sáhnout až k tak krutému trestu.

Dalším faktem, který spojenci nelibě nesli, byly finanční poplatky. Již při založení prvního athénskému spolku byly ustanoveny příspěvky spojenců na vedení války, tzv. foros. Původně se mělo jednat o pomoc v podobě lodí a jejich posádek, avšak spojenci, kteří z různých důvodů nedisponovali loďmi, mohli přispívat odpovídající finanční částkou. Postupem času však většina spojenců začala dávat přednost peněžním platbám a Athény se musely postarat o výstavbu a udržování loďstva ze spojeneckých peněz. Athény jako hégemon spolku si tudíž na spojenecké náklady pořídily velice silné loďstvo. Někdy se také říká, že tím přeměnily spolek na athénskou námořní říši. O výši foru máme dochované záznamy na athénských tributních stélách, díky čemuž máme poměrně jasnou představu o tom, kolik spojenci každoročně Athénám platili.

V případě druhého spolku finanční příspěvky zřejmě ze začátku vybírány nebyly, ba dokonce bylo výslovně zakázáno foros vyžadovat. Spojenci tak na vedení války přispívali lodmi a posádkami, ale z větší části zřejmě Athény financovaly výpravy. O několik let později se vzhledem k nepříznivé finanční situaci příspěvky nakonec opravdu vybírat začaly a známe je pod pojmem *syntaxis*. Charakter výběru *syntaxeis* byl však od *foru* odlišný a ani nevyžadoval přesné vedení záznamů, jako tomu bylo u spolku prvního. Proto se nám dochovalo velice málo informací o organizaci, vybírání i o rozdělování financí. Značná část výběru financí nejspíš probíhala přímo v místě vojenské operace, kde byla také použita na probíhající výpravu a rozdána posádkám jako žold. Dokonce ani nevíme, jaká vlastně byla výše *syntaxeis* (na rozdíl od *foru*, kde se po hlubším zkoumání k přibližným číslům dostaneme). Objektivně však můžeme říci, že celková částka získaná od spojenců druhého spolku byla menší, než za existence spolku prvního. Příspěvky byly menší, jelikož vojenské operace nebyly tak rozsáhlé a méně bylo i lodí spojenecké flotily (druhý spolek disponoval polovičním počtem lodí, než kolik jich měl k dispozici spolek první). Většinu nákladů spojených s výstavbou a údržbou flotily měly na starosti jednotlivé státy a *syntaxis* byly určeny pouze pro nejnutnější případy. Zde je nutné poznamenat, že *syntaxis* byly na rozdíl od *foru* použity čistě na vojenské operace a rozhodně nefinancovaly výstavbu v Athénách, jak je často zdůrazňováno v případě spojeneckého *foru*.

Jak je patrné z tohoto souhrnu, oba dva spolky měly hodně společného, ale v mnohém se velmi lišily. Tato práce si kladla za cíl postavit vedle sebe nejzásadnější skutečnosti týkající se obou spolků, částečně se pokusit objasnit vztahy panující uvnitř spolku a podpořit či vyvrátit názor o zneužívání mocenského postavení Athén. V případě prvního athénskému spolku opravdu došlo k přeměně na athénskou námořní říši, která spojence využívala zejména k vlastnímu prospěchu a nejen finančně je poškozovala. Ti se jí za toto nešetrné zacházení odvděčili postupným odpadáním a Athény se propadaly stále do hlubší krize, která vyústila až v zánik spolku a úpadek Athén. O druhém athénském spolku se často soudilo, že i přes počáteční sliby, došlo ke stejnému vývoji jako u jeho předcůdce a z rovnoprávného spolku řeckých obcí se stala druhá athénská námořní říše. Ač máme oproti prvnímu spolku k dispozici daleko méně pramenů, umožňují nám tvrdit, že druhý spolek až na malé výstřelky nezneužíval svého postavení na úkor spojenců, ale snažil se zachovávat principy dané při svém založení a neomezovat autonomii spojenců.

Bibliografie

Komentovaná vydání nálezů, papíry

BENGTSON, H. (1962): Die Staatsverträge des Altertums, Zweiter Band, München, Berlin

BRUN, P. (2005): Impérialisme et démocratie à Athènes, Inscriptions de l'époque classique (c. 500-317 av. J.-C.), Armand Colin, Paris

Inscriptiones Graecae (1903 - nyní), Berlín

KEIL, B. (1902): Anonymus Argentinensis, Strassburg

MEIGGS, R.; LEWIS, D. (1969): A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B. C., Oxford

RHODES, P. J.; OSBORNE, R. (2007): Greek Historical Inscriptions 404- 323 BC., Oxford

TOD, M. N. (1933): A Selection of Greek Historical Inscriptions to the end of the Fifth Century B. C., Oxford

TOD, M. N. (1962): A Selection of Greek Historical Inscriptions From 403 to 323 B. C., Oxford

WILCKEN, U. (1907): Der Anonymus Argentinensis, Hermes, 42, str. 374-418

WOODHEAD, A. G. (1997): Inscriptions: the Decrees, American School of Classical Studies at Athens, Princeton

České překlady

Démostenés: Řeči na sněmu, Antická knihovna 70, Arista, Baset, Praha, 2002, překlad Pavel Oliva

Hérodotos: Hérodotos, Dějiny, Praha, Academia, 2003, překlad Jaroslav Šonka,

Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů, I –II, Antická knihovna 74, Baset, Arista, Maitrea, Praha, 2006, překlad Václav Bahník, Antonín Hartmann, Rudolf Mertlík, Edita Svobodová, Ferdinand Stiebitz

Pausaniás: Pausaniás, Cesta po Řecku, Praha, Svoboda, 1973, překlad Helena Businská, Pavel Kucharský

Thúkýdidés: Thúkýdidés, Dějiny peloponnéské války, Praha, Odeon, 1977, překlad Václav Bahník

Xenofón: Xenofón, Řecké dějiny, Lakedaimonské zřízení, O státních příjmech, Praha, Svoboda, 1982, překlad Josef Helnic, Alena Frolíková, Václav Bahník

Sekundární literatura

- ABBOTT, E. (1889): Early History of the Delian League, *Clas. Rev.*, 3 , str. 387 – 390
- ACCAME, S. (1941): La lega ateniese del sec. IV. a.c., Angelo Signorelli, Roma
- AGER, S. L. (2001): 4th Century Thera and the Second Athenian Sea League, *The Ancient World*, 32, str. 99-119
- ANDREWES, A. (2003a): The Peace of Nicias and Sicily, In: LEWIS, D. M. a kol.: *The Fifth Century B. C., The Cambridge Ancient History*, V, Cambridge, 2003, str. 433-463
- ANDREWES, A. (2003b): The Spartan Resurgence, In: LEWIS, D. M. a kol.: *The Fifth Century B. C., The Cambridge Ancient History*, V, Cambridge, 2003, str. 464-498
- BADIAN, E. (1993): *From Plataea to Potidaea*, The John Hopkins University Press, Baltimore, London
- BALCER, J. M. (1976): Imperial Magistrates in the Athenian Empire, *Historia*, 25, str. 257-287
- BALCER, J. M. (1977): The Athenian Episkopos and Achaemenid „King’s Eye“, *American Journal of Philology*, 98, str. 252-263
- BALCER, J. M. (1978): *The Athenian Regulations for Chalkis*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden
- BALCER, J. M. a kol. (1984): Miletos IG I² 22 and the Structures of Alliances, In: BALCER, J. M.: *Studien zum Attischen Seebund*, Konstanz
- BARON, C. A. (2006): The Aristoteles Decree and the Expansion of the Second Athenian League, *Hesperia* 75, str. 379 – 395
- BLACKMAN, D. (1969): The Athenian Navy and Allied Naval Contributions in the Pentecontaetia, *GRBS*, 10, str. 179-216
- BLAMIRE, A. (2001): Athenian Finance, 454-404 B. C., *Hesperia*, 70, str. 99-126
- BLEICKEN, J. (2002): *Athénská demokracie*, Praha
- BRADDEEN, D. W. (1960): The Popularity of the Athenian Empire, *Historia*, 9, str. 257-269
- BRADDEEN, D. W. (1969): The Athenian Casualty Lists, *CQ*, 19, str. 145-159
- BROCK, R. (1996): Thucydides and the Athenian Purification of Delos, *Mnemosyne*, 49, str. 321-327
- BRUN, P. (1983): *Eisphora - Syntaxis - Stratiotika*, Paris
- BRUNT, P. A. (1953): The Hellenic League against Persia, *Historia*, 2, str. 135-163

- BRUNT, P. A. (1966): Athenian Settlements Abroad in the Fifth Century B. C., In: Ancient Society and Institutions, Studies Presented to Victor Ehrenberg on his 75th Birthday, Oxford, str. 71-92
- BUCKLER, J. (1971): Theban Treaty Obligations in „IG“ II 2 40: A Postscript, *Historia*, 20, str. 506-508
- BURKE, E. M. (1990): Athens after the Peloponnesian War: Restoration Efforts and the Role of Maritime Commerce, *Classical Antiquity*, 9, str. 1-13
- BURNETT, A. P. (1962): Thebes and the Expansion of the second Athenian Confederacy: IG II 40 and IG II 43, *Historia*, 11, str. 1-17
- BUSOLT, G. (1874): *Der Zweite athenische Bund*, Leipzig
- CARGILL, J. L. (1981): *The Second Athenian League. Empire or Free Alliance?*, Berkeley
- CARGILL, J. L. (1982): Hegemony, not Empire. The Second Athenian league, *AncW*, V, str. 91-102
- CARGILL, J. L. (1983): IG II² 1 and the Athenian Kleruchy on Samos, *GRBS*, 24, str. 321-332
- CAWKWELL, G.L. (1963a): Notes on the Peace of 375/4, *Historia* 12, str. 84-95
- CAWKWELL, G. L. (1963b): Eubulus, *JHS*, 83, str. 47-67
- CAWKWELL, G. L. (1973): The Foundation of the Second Athenian Confederacy, *CQ*, 23, str. 46-60
- CAWKWELL, G. L. (1981): Notes on the Failure of the Second Athenian Confederacy, *JHS*, Vol. 101, str. 40-55
- CAWKWELL, G. L. (1984): Athenian Naval Power in the Fourth Century, *CQ*, 34, str. 334-345
- CHANKOWSKI, V. (2008): *Athènes et Délos à l'époque classique*, École française d'Athènes
- COLEMAN, J. E.; BRADEEN, D. W. (1967): Thera on IG II² 43, *Hesperia*, 36, str. 102-104
- de Ste. CROIX, G. E. M. (1954) : The Character of the Athenian Empire, *Historia*, 3, str. 1-41
- de Ste. CROIX, G. E. M. (1961a): Notes on Jurisdiction in the Athenian Empire I, *CQ* 11, str. 94-112
- de Ste. CROIX, G. E. M. (1961b): Notes on Jurisdiction in the Athenian Empire II, *CQ* 11, str. 268-280
- CULHAM, P. (1978): The Delian League. Bicameral or Unicameral ?, *AJAH* , III, str. 27-31
- DAVIES, J. K. (1969): The Date of IG II 1609, *Historia*, str. 309-333

- DREHER, M. (1995a): Hegemon und symmachoi, Berlin, New York
- DREHER, M. (1995b): Poleis und Nicht-Poleis im Zweiten Athenischen Seebund, In: HANSEN, M. H.: Sources for the Ancient Greek City-State, Copenhagen
- DUŠANIĆ, S. (2000): The Attic-Chian Alliance (IG II² 34) and the 'Troubles in Greece' of the Late 380's BC, ZPE 133, str. 21-30
- EDDY, S. K. (1968): Four Hundred Sixty Talents Once More, Classical Philology, 63, str. 184-195
- EHRENBERG, V. (1929): Zum zweiten attischen Bund, Hermes, 64, str. 322-338
- EHRENBERG, V. (1966): Ancient Society and Institutions, Basil Blackwell, Oxford
- FERGUSON, W. S.: The Treasurers of Athena, Harvard University Press, Cambridge, 1932
- FIGUEIRA, T. (1998): The Power of Money, Philadelphia
- FINLEY, M. (2008): The Fifth-Century Athenian Empire: A Balance Sheet, In: LOW, P.: Athenian Empire, Edinburgh, str. 14-37
- FLOWER, M. A.; MARINCOLA, J. (2002): Herodotus Histories Book IX, Cambridge University Press
- FOWLER, R. (2003): Herodotos and Athens, In: DEROW, P.; PARKER, R.: Herodotus and his World, Oxford, 2003; str. 305-318
- FRENCH, A. (1972): The Tribute of the Allies, Historia, 21, str. 1-20
- GABRIELSEN, V. (1992): The Date of IG II² 1604 Again, ZPE, 93, str. 69-74
- GABRIELSEN, V. (1994): Financing the Athenian Fleet, John Hopkins University Press, Baltimore, London
- GIOVANNINI, A. (2008): The Parthenon, the Treasury of Athena and the Tribute of the Allies, In: LOW, P.: Athenian Empire, Edinburgh, str. 164-184
- GOMME, A. W. (1950): A Historical Commentary on Thucydides, Vol. I, Book I, Oxford, Clarendon Press
- GOMME, A. W. (1953): Thucydides II, 13, 3, Historia, 2, str. 1- 21
- GOMME, A. W. (1956): A Historical Commentary on Thucydides, Vol. II, Books II-III, Oxford, Clarendon Press
- GOTTLIEB, G., GIOVANNINI, A. (1980): Thukydides und die Anfänge der athenischen Arche, Heidelberg
- GREEN, P. (2006): Diodorus Siculus, Books 11-12.37.1, University of Texas, Austin
- GRIFFITH, J. G. (1977): A Note on the first Eisphora at Athens, AJAH, 2, str. 3-7

- GRIFFITH, G. T. (1979): Athens in the Fourth Century, In: GARNSEY, P. D. A.; WHITTAKER, C. R.: *Imperialism in the Ancient World*, Cambridge; str. 127-144
- HAMILTON, C. D. (1989): Diodorus on the Establishment of the Second Athenian League, *AHB (Ancient history bulletin)*, III, str. 93-101
- HAMMOND, N. G. L. (1967): The Origins and the Nature of the Athenian Alliance of 478/7 B. C., *JHS*, 87, str. 41-61
- HAMMOND, N. G. L. (1988): The Expedition of Xerxes, In.: Boardman, J. a kol.: *Persia, Greece and the Western Mediterranean c. 525-479 B.C.*, *The Cambridge Ancient History*, IV, Cambridge, 1988, 518-591
- HANSEN. M. H.; NIELSEN, T. H. (2004): *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford University Press, Oxford, New York
- HORNBLOWER, S. (1991): *A Commentary on Thucydides*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford
- HORNBLOWER, S. (2000): The Old Oligarch (Pseudo-Xenophon's *Athenaion Politeia*) and Thucydides. A Fourth-Century Date for the Old Oligarch?, In: Flensted-Jensen, P. a kol.: *Polis and Politics*, *Studies in Ancient Greek History*, Museum Tusulanum Press, Copenhagen, 2000, str. 363-384
- HORNBLOWER, S. (2008): *A Commentary on Thucydides*, Vol. III, Books 5.25-8.109, Oxford
- HORSLEY, G. H. R. (1982): The Second Athenian Confederacy, *Hellenika. Essays on Greek History and Politics* / ed. by Horsley G. H. R., Macquarie Ancient History Association, str. 131-150
- CHAMBERS, M. (1997): Foreword, In.: MATTINGLY, H. B.: *Athenian Empire Restored*, Ann Arbor, str. vii-xi
- JACKSON, A. J. (1969): The Original Purpose of the Delian League, *Historia*, XVIII, str. 12-16
- JACOBY, F. (1923; 1927; 1958): *Die Fragmente der griechischen Historiker*, 1.-3., Berlin, Leiden
- JACOBSON, H. (1975): The Oath of the Delian League, *Philologus*, CXIX, str. 256-258
- KAGAN, D. (1969): *The Outbreak of the Peloponnesian War*, Cornell University Press, Ithaca, London,
- KAGAN, D. (1991): *The Fall of the Athenian Empire*, Cornell University Press, Ithaca, London
- KALLET-MARX, L. (1989): The Kallias Decree, Thucydides, and the Outbreak of the Peloponnesian War, *CQ*, 39, str. 94-113
- KALLET-MARX, R. M. (1985): Athens, Thebes and the Foundation of the Second Athenian League, *CAnt*, IV, str. 127-151

- LARSEN, J. A. O. (1940): The Constitution and Original Purpose of the Delian League, *Harvard Studies in Classical Philology*, 51, In Honor of William Scott Ferguson, str. 175-213
- LEWIS, D. M. (2003a): Mainland Greece, 479-451 B. C., In: LEWIS, D. M. a kol.: The Fifth Century B. C., *The Cambridge Ancient History*, V, Cambridge, str. 96-120
- LEWIS, D. M. (2003b): The Thirty Years' Peace, In: LEWIS, D. M. a kol.: The Fifth Century B. C., *The Cambridge Ancient History*, V, Cambridge, 2003, str. 121-146
- LEWIS, D. M. (2003c): The Archidaman War, In: LEWIS, D. M. a kol.: The Fifth Century B. C., *The Cambridge Ancient History*, V, Cambridge, 2003, str. 370-432
- LEWIS, D. (2008): The Athenian Coinage Decree, In: LOW, P.: *Athenian Empire*, Edinburgh University Press, str. 118-131
- LIDDEL, P. (2010): Epigraphy, Legislation and Power within the Athenian Empire, *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 53, str. 99-128
- LOOMIS, W. T. (1990): Pausanias, Byzantion and the formation of the Delian League : a chronological note, *Historia*, XXXIX, str. 487- 492
- LOW, P. (2005): Looking for the Language of Athenian Imperialism, *JHS*, 125, str. 93-111
- LOW, P. (2008): *Athenian Empire*, Edinburgh University Press
- MA, J. a kol. (2009): *Interpreting the Athenian Empire*, Duckworth, London
- MacDOWELL, D. M. (1965): An Expansion of the Athenian Navy, *CR*, 15, str. 260
- MARSHALL, F. H. (1905): *The Second Athenian Confederacy*, Cambridge
- MATTINGLY, H. B. (1961): The Athenian Coinage Decree, *Historia*, 10, str. 148-188
- MATTINGLY, H. B. (1966): Athenian Imperialism and the Foundation of Brea, *CQ*, 16, str. 172-192
- MATTINGLY, H. B. (1975): The Mysterious 3000 Talents of the First Kallias Decree, *GRBS*, 16, str. 15-22
- MATTINGLY, H. B. (1990): Some Fifth-Century Attic Epigraphic Hands, *ZPE*, 83, str. 110-122
- MATTINGLY, H. B. (1997): *The Athenian Empire Restored*, The University of Michigan Press, Ann Arbor
- MATTINGLY, H. B. (1997): The Athenian Coinage Decree, In: MATTINGLY, H. B.: *The Athenian Empire Restored*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1997, str. 5-52
- MATTINGLY, H. B. (2008): Periclean Imperialism, In: LOW, P.: *Athenian Empire*, Edinburgh, str. 81-110
- McGREGOR, M. F. (1987): *The Athenians and Their Empire*, Vancouver

- MEIGGS, R. (1973): Athenian Empire, Oxford, Clarendon Press
- MEIGGS, R. (2008a): The Growth of Athenian Imperialism, In: LOW, P.: Athenian Empire, Edinburgh, str. 59-80
- MEIGGS, R. (2008b): A Note on Athenian Imperialism, In: LOW, P.: Athenian Empire, Edinburgh, str. 140-145
- MERITT, B. D. (1932): Athenian Financial Documents of the Fifth Century, Ann Arbor
- MERITT, B. D. (1937): Documents on the Athenian Tribute, Cambridge
- MERITT, B. D. (1982): Thucydides and the Decrees of Kallias, Hesperia, Suppl. 19, str. 112-21
- MERITT, B. D.; WADE-GERY, H. T. (1957): Athenian resources in 449 and 431 B.C., Hesperia, 26, str. 163-197
- MERITT, B. D.; WADE-GERY, H. T. (1962): The Dating of Documents to the Mid-Fifth Century-I, JHS, 82, str. 67-74
- MERITT, B. D.; WEST, A. B. (1934): The Athenian Assessment of 425 B. C., Ann Arbor
- MERITT, B. D.; WADE-GERY, H. T.; MCGREGOR, M. F. (1939-1953): The Athenian Tribute Lists, Cambridge, Princeton, 4.vol
- MITCHEL, F. (1984): The Assessment of the Allies in the Second Athenian League, EMC (Echos du monde classique), XXVIII, str. 23-37
- MOLES, J.(2002): Herodotus and Athens, In.:BAKKER a kol.: Brill's Companion to Herodotus, Brill, Leiden, str. 33-52
- MORENO, A. (2009): The Attic Neighbour: The Cleruchy in the Athenian Empire, In: MA, J. a kol.: Interpreting the Athenian Empire, Duckworth, London, str. 211-221
- OLIVA, P. (1973): Pausaniův obraz Řecka, In: Pausaniás, Cesta po Řecku, Praha, Svoboda, str. 7-15
- OLIVA, P. (1995): Řecko mezi Makedonií a Římem, Academia, Praha
- OLIVA, P. (2000): Kolébka demokracie, Arista, Praha
- OLIVA, P. (2007): Démosthenés, Arista, Baset, Maitrea, Praha
- OSBORNE, R. (2004): The Athenian Empire, Lactor 1, 4. vydání
- PEČÍRKA, J. (1966): The Formula for the Grant of Enktesis in Attic Inscriptions, Praha
- PEČÍRKA, J. (1982): Athenian Imperialism and the Athenian Economy, Eiréné, XIX, str. 117-127
- PRITCHETT, W. K. (1969): The Transfer of the Delian Treasury, Historia, 18, str. 17-21

- QUINN, T. J. (1981): Athens, Samos, Lesbos and Chios 478-404 B. C., Manchester University Press, Manchester
- RAWLINGS, H. R. (1977): Thucydides on the Purpose of the Delian League, Phoenix, XXXI, str. 1-8
- RHODES, P. J. (1985a): A commentary on the Aristotelian "Athénaíon politeia", Clarendon Press, Oxford
- RHODES, P. J. (1985b): The Athenian Empire, Oxford
- RHODES, P. J. (1995): Epigraphical Evidence: Laws and Decrees, In: HANSEN, M. H.: Sources for the Ancient Greek City-State, Copenhagen, str. 91-112
- RHODES, P. J. (2003): The Delian League, In: LEWIS, D. M. a kol.: The Fifth Century B. C., The Cambridge Ancient History, V, Cambridge, 2003, str. 34-61
- RHODES, P. J. (2008): After the Three-bar Sigma Controversy: The History of Athenian Imperialism Reassessed, CQ, 58, str. 501-506
- ROBERTSON, N. D. (1980): The True Nature of the Delian League, 478-461 B.C., AJAH, V, str. 64-96 + 110 -133
- RUSCHENBUSCH, E. (1983): Tribut und Bürgerzahl im Ersten athenischen Seebund, ZPE, 53, str. 125-143
- SAMONS, L. J., II. (1996): The „Kallias Decrees“ (IG I³ 53) and the Inventories of Athena's Treasure in the Parthenon, CQ, 46, str. 91-102
- SAMONS, J.L. (2000): Empire of the Owl: Athenian Imperial Finance, Historia Suppl. 142, Franz Steiner, Stuttgart
- SEAGER, R. (1992): The King's Peace and the Second Athenian Confederacy, CAH IV., str. 156-186
- SEAGER, R. (1994): The King's Peace and the Second Athenian Confederacy, In: LEWIS, D. M. a kol.: The Fourth Century B. C., The Cambridge Ancient History, VI, Cambridge, 1994, str. 156-186
- SEALEY, R. (1957): IG II² 1609 and the Transformation of the Second Athenian Sea-League, Phoenix, 11, str. 95-111
- SEALEY, R. (1966): The Origin of the Delian League, In: Ancient Society and Institutions, Studies Presented to Victor Ehrenberg on his 75th Birthday, Oxford, str. 233 -257
- SEALEY, R. (1967): Athens after the Social War, In: SEALEY, R.: Essays in Greek Politics, New York, Manyland Books, str. 164-181
- SHIPLEY, G. (1987): A History of Samos 800-188 BC, Oxford, Clarendon Press
- SCHULLER, W. (1974): Die Herrschaft der Athener im Ersten attischen Seebund, Berlin

- SCHULLER, W. (1991): Griechische Geschichte, München, 3. vyd.
- SCHWEIGERT, E. (1940): The Athenian Cleruchy on Samos, *The American Journal of Philology*, 61, str. 194-198
- SINCLAIR, R. K. (1978): The King's Peace and the Employment of Military and Naval Forces 387-378, *Chiron*, 8, str. 29-54
- STROUD, R. S. (1974): An Athenian Law on Silver Coinage, *Hesperia*, 43, str. 157-188
- TRITLE, L. A. (2010): *A New History of the Peloponnesian War*, Wiley-Blackwell
- UNDERHILL, G. E. (1900): *A Commentary on the Hellenica of Xenophon*, Clarendon Press, Oxford
- UNZ, R. K. (1985): The Surplus of the Athenian Phoros, *GRBS*, 26, str. 21-42
- WADE-GERY, H. T. (1945): The Question of Tribute in 449/8 B. C., *Hesperia*, 14, str. 212-229
- WALBANK, M. B. (1978): *Athenian Proxeny from the Fifth Century B. C.*, Toronto, Sarasota
- WALBANK, M. B. (2008): Proxeny and proxenos in Fifth-Century Athens, In: LOW, P.: *Athenian Empire*, Edinburgh University Press, str. 132-139
- WEST, A. B. (1930): The Tribute Lists and the Non-Tributary Members of the Delian League, *The American Historical Review* 35, 2, str. 267-275
- WILSON, T. (1970): Athenian Military Finances, 378/7 to the Peace of 375, *Athenaeum*, 48, str. 302-326
- WOODHEAD, A. G. (1959): The Institution of the Hellenotamiae, *JHS*, 79, str. 149-152
- ZELNICK-ABRAMOVITZ, R. (2004): Settlers and Dispossessed in the Athenian Empire, *Mnemosyne*, LVII, str. 325-345s

Obecné publikace

- BORECKÝ, B. a kol. (2006): *Slovník řeckých spisovatelů*, Leda, Praha, ISBN 80-7335-066-1
- CANFORA, L. (2001): *Dějiny řecké literatury*, KLP, Praha, ISBN 80-85917-69-6
- DOBIÁŠ, J. (1948): *Dějepisectví starověké*, Historický klub, Praha

Texty autorů v originále jsou převzaty z aplikace *Thesaurus linguae Graecae* dostupné na serveru *Litterae ante portas* nebo z programu *Perseus* dostupného tamtéž. Texty nápisů jsou převzaty ze stránek *Searchable Greek Inscriptions* zřízené The Packard Humanities Institute, pokud není uvedeno jinak texty odpovídají posledním edicím, IG I³, IG II².